Ўз ССР давлат китоб палатаси
Инв. № 3
Гос. книжная палата УзССР
кн. палата
12 6 НОЯ 1984
ОПИСАНО

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 16 НОЯБРЬ № 46 (2786). ЖУМА

«ҲОЗИР БИЗ ҲАММАМИЗ — ПАХТАКОРМИЗ» ДЕГАН СЎЗЛАРНИНГ ВАТАНПАРВАРЛИК АҲАМИЯТИНИ ЧУҚУРРОҚ АНГЛАБ ОЛИБ, ҚАЛБ АМРИ БИЛАН «ОҚ ОЛТИН» ТЕРИМИДА ОТАЛИҚДАГИ ХЎЖАЛИКЛАРГА БЕВОСИТА ЁРДАМ БЕРИШ, ШУ ТАРИҚА БАРЧА КОЛХОЗ ВА СОВХОЗЛАРНИНГ, РАЙОН ВА ОБЛАСТЛАРНИНГ МАЖБУРИЯТЛАРИ БАЖАРИЛИШИНИ ЖАДАЛЛАШТИРИШ — ҲАР БИР ИШЧИ ИНСОННИНГ ШОН-ШАРАФ ВА ВИЖДОН ИШИДИР.

Республика партия ва ҳукуматининг Мурожаатномасидан

ПЛЕНУМ ҒОЯЛАРИ ДИЛЛАРДА

Иззат СУЛТОН

ТЕРАНЛИК

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Константин Устинович Черненконинг СССР Ёзувчилар союзининг эллик йиллигига бағишланган анжуманда сўзлаган нутқи биз, адиблар ва адабиёт мутахассисларини кўп нарсалар тўғрисида ўйлаб кўришга, олдимизда турган ижодий вазифаларни чуқурроқ, мукаммалроқ англаб олишга даъват этди.

— Беихтиёр 1934 йил; Ёзувчиларнинг Биринчи съезди эсимга тушади. Бу пайтнинг унутилмас кўпгина ҳодисалари Союзимизнинг эллик йиллиги муносабати билан ёзилган хотира, мақола ва мулоҳазаларда ёдга олинди. Аммо, менингча, бир муҳим жиҳат тилга олинмади. Ваҳоланки, шу эллик йил ичида ўтган йўлимизнинг моҳиятини тушунишда бу жиҳатнинг аҳамияти жуда катта. Мен Биринчи съездда, тарихда илк марта, Китобхон билан Ёзувчининг юзма-юз учрашганини айтмоқчиман. Биринчи съезд ишини узоқдан катта қизиқиш билан кузатиб турган биз ёшларда —у вақтдаги ёшларда — қолган энг катта хотира: ижодкорлар анжуманига совет халқи турли қатламлари вакилларининг, биринчи навбатда, ишчи ва деҳқонлар вакилларининг кириб келиб, унинг юксак минбаридан туриб, ўзларининг адабий ижодга ихлосини, орзу ва дардини, талабини айтиши бўлган эди. Бу — адабиётнинг ривожи учун жуда катта маънавий туртки бўлди. Унда адабиёт ва санъатнинг халқ маънавий ҳаётидаги ўрни халқнинг ўз тили билан ифода этилди.

Ўтган эллик йил ичида адабиётимизнинг ва бутун совет жамиятининг катта ютуғи — жуда кенг ўқувчилар оммасининг туғилгани ва совет адабиёти ютуқларининг шу Буюк Китобхонга манзур тушгани бўлди. Бугун чет эллардаги энг илғор ёзувчиларнинг бизнинг адабиётимизга беҳад ҳавас билан қарашининг боисларидан бири ҳам шундандир. Совет адабиёти энди дунёда энг илғор адабиётгина эмас, балки ихлосманди кўп, умидворлари ҳаддан ортиқ адабиёт ҳам бўлиб қолди.

Бугун ҳам совет китобхони адабиётимизнинг заршунос ихлосманди ва қудратли мададкори бўлиб қолади. Бу ихлос ва мадад бизнинг зиммамизга катта вазифалар юклайди. Асосий вазифа эса адабиётимизнинг ғоявий-бадиий савиясини янада кўтаришдир. Адабиёт тарихидан маълумки, китобни босиб чиқариш имкониятлари ортган маҳалда кўпинча адабиётнинг савияси тушади, талабчанлик пасаяди. Очиғини айтганда, бизда ёзувчи маҳсулотини тез ва кенг кўламда халққа етказиш имкониятлари аввалгига нисбатан ортгани сабабли баъзи қаламкашлар

Давоми учинчи бетда

НАВБАТДАГИ ВАЗИФАЛАР

КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил октябрь Пленуми, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети XVI ва XVII пленумларининг қарорлари тараққиётимизни белгиловчи асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда. Ўзбекистон ССР Театр жамиятининг 12 ноябрь куни бўлиб ўтган пленумида ана шу партия ҳужжатлари асосида саҳна санъати намоёндалари олдида турган вазифалар ҳусусида фикр юритилди.

Пленумда Ўзбекистон ССР Театр жамияти правлениеси президиумининг раиси, СССР халқ артисти Сора Эшонтўраева нутқ сўзлади.

— Республикамиз партия ташкилотининг тарихий XVI ва XVII пленумлари бошқа соҳалар қатори театр санъати олдида турган вазифаларни ҳам белгилаб берди, — деди у. — Ҳозирги кунда республикамиз саҳна санъати ижодкорлари талабчан томошабинларимиз савиясига мос, уларни юксак идеаллар руҳида тарбиялашга хизмат қила олувчи етук спектакллар яратишга ҳаракат этмоқдалар. Бироқ, очиғини айтиш керакки, шу куннинг энг долзарб мавзулари — меҳнат қаҳрамонлари, замондошларимизнинг баркамол образларини яратиш эътибордан четда қолмоқда. Бу масалада иккита академик театрда ҳам, областлардаги театрларда ҳам аҳвол кўнгилдагидек эмас. Авторлар катта ижтимоий муаммоларни кўтариб чиқиш ўрнига, майда мавзулар атрофида ўралашиб қолмоқдалар.

Баъзи театрларимизнинг концертчилик фаолиятига берилиб кетганлиги бизни ташвишга солади.

Нотиқ театрларимиз учун музикали драмалар етишмаётганлигини алоҳида қайд этиб ўтди. 1983 йили шу жанрда атиги тўрт спектакль қабул қилинган. Муқимий номидаги республика музикали театридан ташқари, бошқа барча музикали драма ва комедия театрларида ижодий шароит яхши эмас. Хор, балет группалари оз, малакали дирижёрлар етишмайди. Шунингдек, ёш драматурглар билан ишлашни йўлга қўйиш, саҳна санъатининг ҳар бир вакилида ўз ишига талабчанлик ҳиссини ошириш, актёрларнинг маънавий қиёфаси юксак бўлишига эришиш зарурлиги уқтириб ўтилди.

Музокарада санъатшунослик доктори Муҳсин Қодиров, Самарқанд Давлат опера ва балет театрининг директори У. Хурсандов, Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театри директори С. Лейкина, Тошкент Театр ва рассомлик санъати институти ректори М. Раҳмонов, Тошкент Давлат консерваторияси ректори К. Кенжаев, Ўзбекистон ССР маданият министрининг биринчи ўринбосари Ў. Умарбеков ўртоқлар сўзга чиқиб, саҳна ижодкорларининг бугунги долзарб вазифалари ҳақида сўзладилар. Жумладан, театр танқидчилигининг сусткашлик қилаётганлиги, нашриётларда санъатнинг муҳим муаммолари ёритилган китоблар кам босилаётганлиги ҳақида алоҳида тўхталиб ўтилди. Истеъдодли ёш ижодкорларга ғамхўрлик, диққат-эътиборнинг зарурлиги таъкидланди.

Йиғилишда кўрилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди.

СССР ДАВЛАТ МУКОФОТИ ЛАУРЕАТЛАРИ

ДАҚИҚАЛАР ҚАДРИ

Табассум қилиб турган бу қизни танийсизми? Яқинда фан, техника ва ишлаб чиқариш соҳасида 1984 йилги СССР Давлат мукофотлари лауреатларининг рўйхати эълон қилинди. Ана шу рўйхатда бу қизнинг ҳам номи бор. У «Тошкент» мебель ишлаб чиқариш бирлашмасида пардозловчи бўлиб ишлайди. Бир неча йилдирки, Мавлуда Миразизова корхонанинг зарбдор ишчилари сафидан ўрин олган. Коммунист ишчи ўзининг вазифасига ҳамиша сидқидилдан, виждонан қарайди. Ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам талабчан. Шогирдларига вақтнинг қадрига етиш, ҳар бир дақиқадан унумли фойдаланишни уқтиради. Ўзи эса бунга қатъий амал қилади. Натижада у доимо план ва топшириқларини ортиғи билан адо этади. Ҳозирги кунда Мавлуда 1988 йил ҳисобига ишламоқда. Бир йилда у план бўйича 6 минг 450 сўмлик маҳсулот тайёрлаши керак. Беш йиллик бошидан бери планга қўшимча равишда 19,5 минг сўмлик буюм тайёрлади. Мана шу фактнинг ўзиёқ Мавлуда Миразизова меҳнат вақтидан нақадар унумли ва самарали фойдаланишидан далолатдир.

Илғор ишчи ишлаб чиқаришда янги усуллар қидириб топади, мебелларга пардоз бериш вақтини иложи борича қисқартириш чораларини кўради. Бу ишлар маҳсулотнинг сифатига салбий таъсир қилмаслиги ҳақида ҳамиша бош қотиради.

Мавлуданинг корхонага келганига ўн икки йил бўлди. В. Юлина, В. Татарникова каби мураббийлар қўлига шогирд бўлиб тушди. Улардан кўп нарса ўрганди. Устозлари ўгитига қулоқ солди, ўзи ҳам янги-янги ташаббуслар билан чиқди. Бу жонкуяр ишчи катта меҳнатлари эвазига III даражали Меҳнат Шуҳрати ордени билан тақдирланган. Ҳозирги кунда у халқ депутатлари Тошкент шаҳар Советининг депутати, корхона бешинчи цехининг комсоргидир.

Республикамизнинг шонли 60 йиллик юбилейи нишонланадиган йилда, Улуғ Октябрь Социалистик революциясининг 67 йиллиги байрам қилинаётган кунларда унинг ҳаётида яна бир қувончли воқеа рўй берди. Ишлаб чиқаришда илғор усулларни жорий этганлиги, юксак самарадорликка эришганлиги учун Мавлуда Миразизова СССР Давлат мукофоти билан тақдирланди. Бу социалистик жамиятда меҳнат шон-шараф иши эканлигини кўрсатувчи ёрқин мисолдир.

Суратда: М. Миразизова.
М. НУРИДДИНОВ фотоси

МУНОСИБ МУКОФОТ

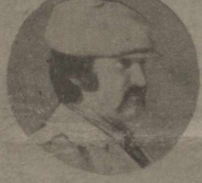

Маълумки, адабиёт, санъат ва архитектура соҳаси бўйича 1984 йилги СССР Давлат мукофотларининг лауреатлари эълон қилинди. «Ўзбекфильм» ва «Тожикфильм» киностудияларида ишланган «Даҳонинг ёшлиги» фильми учун Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, сценарий муаллифи Одилшо Агишев, режиссёр Элёр Эшмуҳамедов, Ўзбекистон ССР халқ артисти, Тожикистон ССР халқ артисти, оператор Татьяна Логинова, роль ижрочиси Ато Муҳаммаджонов ҳамда Таллимаржон шаҳридаги насос станцияси клубига ишланган «Ҳосил ўрими» ва Тошкент шаҳридаги «Баҳор» концерт залига ишланган «Рақснинг туғилиши» монументал асарлари учун рассом Баҳодир Жалолов ҳам мазкур мукофотга сазовор бўлдилар.

Мухбиримиз кинорежиссёр Элёр Эшмуҳамедов ва Баҳодир Жалолов ҳузурида бўлиб улар билан суҳбатлашди.

—Элёр Муҳиддинович, Сизни кўпминг сонли газетхонларимиз номидан юксак мукофот билан қутлаймиз! Табиийки, бундай қувончли дамларда босиб ўтилган сермашаққат ижод йўли эсга тушади...

—Раҳмат. Мен бу мукофотни ўзбекистонлик кинематографчилар ижодига берилган муносиб баҳо, деб биламан. Дастлаб суратга олганим — қисқа метражли «Учрашув» фильмидан сўнг йигирма йилдан ортиқ вақт ўтди. Яна бир неча бадиий фильмларни суратга олдим.

«Даҳонинг ёшлиги»—мен тарихий мавзуда яратган биринчи фильмдир. Экранда буюк сиймолар образларини яратиш билим, маҳорат ва катта масъулият талаб этади. Шунинг учун ишга киришишдан аввал фақат республикамизда эмас, балки мамлакатимизда яратилган кўплаб тарихий картиналарни қайта-қайта кўрдим. Қомусий олим Абу Али Ибн Сино ҳаёти ва ижодига оид асарларни ўқиб чиқдим. Фильмнинг яратилишида маҳоратли актёрлар билан биргаликда Ўзбекистон ССР халқ рассоми, марҳум Эмонуэль Калонтаров, рассом Игорь Гуленко ва либослар устаси Зебо Носированинг ҳам хизматлари катта бўлди.

•

—Сиз кейинги йилларда яратган ўндан ортиқ маҳобатли асарлар республикамиз тасвирий санъатида ўзига хос янгиликдир. Бу жанрда асарлар яратиш иштиёқи Сизда қачон туғилган!

—Ўзбекистон ССР халқ рассоми Чингиз Аҳмаров республика Фанлар Академиясининг Шарқшунослик институти биносига ишлаётган асарига ёрдамлашиш учун бир гуруҳ ҳаваскорларни таклиф этган эди. Устозга кўмаклашганимизда у кишидан кўп нарса ўрганганимизни биз, ёшлар ҳалигача эслаб юрамиз. Худди ўша пайтлар Самарқандда Афросиёб ёдгорликлари очилди. Ундаги маҳобатли санъат намуналари мени қаттиқ ҳаяжонга солди. Шу-шу тасвирий санъатнинг мазкур соҳасига меҳр қўйдим. Чунончи, тасвирий санъат орқали инсонни улуғлашни шу қадимий санъат асарларидан ўргандим. «Ҳосил байрами» ва «Ҳосил ўрими» асаримда тантанавор руҳни ранглар билан ифода этишда Афросиёб деворларига ишланган тасвирий санъат асарлари менинг учун катта мактаб бўлди.

Ҳаёт ижодкор учун асосий илҳом манбаи эканига «Ҳосил ўрими» асаримни яратиш жараёнида яна бир карра ишонч ҳосил қилдим. Уни чизишга киришишдан аввал чўлқуварларнинг яратувчилик фаолиятлари билан яқиндан танишдим. Айниқса, ёшлар меҳнат шижоати кўз ўнгимда ёрқин, жозибали картиналарни намоён этди. Шу боис асарнинг хомаки нусхасини чизиб ўтирмасдан тўғридан-тўғри асосий ишга киришдим.

МАРРА ЯҚИН

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги юбилейига бағишланган социалистик мусобақани авж олдирган пахтакорларимиз ҳосилнинг бир мисқолини ҳам нес-нобуд қилмай териб олиш учун ҳаракат қилмоқдалар. «Оқ олтин» хирмонимиз 5 миллион тоннадан ошиб кетди. Бу катта хирмонда маррага биринчи бўлиб етиб келган Фарғона области, ундан кейин ғалаба рапортига имзо чеккан Тошкент ва Наманган областлари меҳнаткашларининг улушлари катта бўлди. Етиштирилган ҳосилнинг 405243 тоннаси ингичка толали пахтадир. Механизаторлар катта жасорат кўрсатдилар. Улар 1 миллион 532 минг 119 тоннадан кўпроқ пахтани пўлат экатлардан тўкдилар.

Ҳозир далаларимизда пахта йиғим-терими авжида. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва республика Министрлар Советининг Мурожаатномасидан руҳланган пахтакорлар, механизаторлар, ишчилар, ўқувчи ва студентлар—барча касб эгалари республикамизнинг 60 йиллик юбилейига 6 миллион тонналик «оқ олтин» хирмони билан бориш учун астойдил меҳнат қилмоқдалар.

Сизга куч-қувват, бардамлик тилаймиз, азиз пахтакорлар ва ҳиммати баланд ҳашарчилар!

*

Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтининг студентлари Сирдарё областининг Ильич районидаги Волков номидаги совхоз далаларида етиштирилган мўл ҳосилни йиғиб-териб олишда жонбозлик кўрсатмоқдалар. Суратда: тарих факультетининг илғор теримчилари — Олтиной Суюнова ва Абдураҳмон Ҳайдаров.

С. МАҲКАМОВ фотоси

*

ҲИММАТ

ЎЗБЕКИСТОН кузи байрамга ўхшайди. Ҳосил байрами — «оқ олтин» йиғим-терими қизғин давом этмоқда. Бу ишда мактаб ўқувчилари, олий ўқув юртларининг талабалари ва шаҳарлик ҳашарчилар пахтакорлар билан ёнма-ён меҳнат қилиб, юксак жасорат намуналарини кўрсатмоқдалар.

Биз ана шундай ҳиммати баланд ҳашарчилар ҳақида ҳикоя қилмоқчимиз.

Бу йил Сирдарё области далаларида ҳосил мўл. Область кунлик пахта топширишда ҳам олдинги ўринлардан бирида бормоқда. Тобора юксалаётган область хирмонига В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетининг талабалари муносиб ҳисса қўшмоқдалар.

Областнинг «Оқ олтин» районидаги «СССР 60 йиллиги» совхозида жойлашган университет штабидамиз Бу ерда кимё, юридик, ўзбек ва рус филологияси факультетларининг студентлари меҳнат қилишяпти. Штаб одатдагидай гавжум. Ҳар ким белгиланган вазифада масъул. Штаб бошлиғи, доцент Мурод Азимовдан теримнинг бориши ҳақида қисқача гапириб беришини сўрадик:

— Терим мавсумини отряд усулида ташкил этганмиз. Ҳар бир факультет студентлари сонига қараб махсус отрядларга бўлинган. Отрядлар ўртасида эса ўзаро социалистик мусобақа кенг йўлга қўйилган. Дастлабки ўн кунликда ғолибликни ўзбек филологияси факультети ёшлари қўлга киритган бўлсалар, кейинги ўн кунликда юридик факультети илғорлик қилмоқда. 1875 нафар студентнинг шу кунгача йиққан хирмонлари 12 минг тоннадан ошди. Юридик факультетининг Рафиқа Ҳалимова, Қудрат Набижонов, Султон Жуманиёзов, Поён Рўзиев, Майсара Бекмуродова, кимё факультетининг Гулнора Ўразметова, Муҳаббат Жалолова, Ўғилой Қосимова сингари илғор теримчилари кунига 90 — 100 килограммдан «оқ олтин» териб, бошқаларга ўрнак бўлмоқдалар.

Биз илғорлар билан юзма-юз кўришиш мақсадида далага отландик. Бир-бирига туташиб кетган адоқсиз пайкаллар. Улар ерда сузиб юрган оппоқ булутларни эслатади...

Ўзбек филологияси факультетининг талабалари меҳнат қилаётган даладамиз. Ҳашарчиларнинг қўли-қўлига тегмайди.

— Факультет студентлари асосан учта отрядга бўлинган, — дейди факультет штабининг бошлиғи, доцент Омон Мадаев. — Ҳар бир отрядга командир ва комиссар тайинланган. Улар теримнинг боришида контроллик қиладилар. Отрядлар ўртасида социалистик мусобақа яхши йўлга қўйилган. Илғорларга махсус мукофотлар ажратилган.

Биз йўл-йўлакай отряд командирлари билан учрашдик. Улардан «бу йилги пахта терими мавсуми ўтган йиллардан нималари билан фарқ қилади?», деб сўрадик.

Давоми иккинчи бетда

Қийин синовлар: ҳавонинг айниши, ёғингарчилик, аёзли кунлар яқинлашиб келаётганини унутмаслик керак. Мана шуларнинг ҳаммаси зиммамизга далалардаги иш маромини кучайтириш, пахта тайёрлаш суръатларини қатъиян ошириш вазифасини юклайди.

Республика партия ва ҳукуматининг Мурожаатномасидан

ЮКИНГ ЕРДА ҚОЛМАС, ЮРТИМ

Яқинда бир гуруҳ ижодкорлар республика областлари мусобақасида кундан-кунга ҳамқадамларидан ўзиб, маррага шитоб билан интилаётган қўриқ Сирдарёда бўлдик.

Ниятимиз асли пахтакорлар, ҳашарчилар билан мулоқот, уларга уч-тўртта шеър ўқиб, озгина маданий озиқ, ғайрат, руҳ бағишлаш, шу йўсин умумхалқ меҳнат сайлига, улкан хирмон яратишга баҳоли қудрат ҳисса қўшиш эди. Омадимиз чопиб, ҳар қадамда меҳнат ватанпарварлик эътиқодига айланган фидойи инсонларга дуч келдик.

— Ўтган йили районда фақат бизнинг хўжалигимиз давлатга пахта топшириш йиллик планини бажарган, бир юзу уч фойиз қилиб,— дея фахрланиб, ёруғ ва очиқ юз билан қарши олди бизни Гулистон районидаги «Октябрь» колхозининг бригада бошлиқларидан бири Ғанижон ака.

—Ғанижон Маҳмудовнинг ўзи ишонган, суянган тоғларимиздан,— деб изоҳ берди хўжалик партия ташкилотининг секретари Аҳмад Саралидзе. — Ғанижон ака шу бригадага 21 йилдан бери бошчилик қилади. 21 йилдан бери ҳар доим планини ортиғи билан бажариб келади. Бу йил бир юз ўттиз фойиздан кам бўлмаслигига ишончимиз комил.

Умуман, колхозда ибратли одамлар, ибратли рақамлар кўп. Аввало, хўжаликнинг раҳбар кадрлари ҳам, меҳнаткашлари ҳам турли миллат вакилларидан иборат экан.

Энг муҳим, довруғ солишга арзийдиган гап: хўжалик ғўза зараркунандаларига қарши курашишда биологик усулга ўтиб, шу йилнинг ўзида 117 минг сўм фойда кўрган.

—Айтмоққа осон!

Демак, ҳар йили шунча пул— халқнинг ҳақи ҳавога совурилар экан-да!

—Йўқ, ҳавога совурилмас эди. Инсон саломатлигига зарар етказиш учун хизмат қиларди, — деди Ғанижон ака бош чайқаб.

—«Ақл—ҳадсиз,
Такомилда бенуқтадир онг...»

Демак, Ғанижон аканинг қотмалиги, чайирлиги бежиз эмас, балки жонсараклигидан, серташвишлигидан, фидойилигидан...

Биз Ғанижон ака бошлиқ бригада аъзолари билан хайрлашиб йўлга тушдик. Ариқ ёқалаб кетяпмиз. Икки томонда оппоқ пахталар оқиб ётибди.

—Эҳ, аттанг, — деб қўйди ҳамроҳларимиздан бири.

Партком секретари Аҳмад Саралидзе гап нималигини дарров сезди:

— Пахта териш машиналари етишмайди. Ҳозир 53 машина ишлаб турибди. Лекин бу йилги мўл ҳосилни териб-йиғиштириб олишга улгурмаяпти.

Шунга қарамай, колхоз бир ўн кунликда йиллик планнинг 49,5 процентини миқдорида пахта топшириб, область Кўчма Қизил байроғини қўлга киритибди.

Ўнгга бурилдик. Узоқда кўримсизгина бир том, камалак рангида товланаётган гулзор кўзга чалинди.

—Биров яшайдими? — деб сўрадик ажабланиб. Чунки посёлка олис, атрофда пахтадан бўлак ҳеч нарса йўқ эди.

—Мавсумий шийпон, — деб тушунтирди партком.

Яқин бориб, бригадир Шермамат Ҳасановнинг ҳафсаласига қойил қолдик. Шийпон атрофида ранго-ранг гуллардан ташқари токзор, бир томонда олди мевага кирган олма, ўрик, шафтоли кўчатлари раста бўлиб, ўсиб ётибди. Кўчатлар остига қовун-тарвуз, помидор, кузги сабзи экилган экан.

—Бир товуққа ҳам дон, ҳам сув керак, дейишади. Одамзодга қанча нарса керак! Бозор узоқ, зориқишдан ёмони йўқ, — дейди Шермамат ака.

Бундай омилкор деҳқоннинг уста пахтакорлиги, даладаги оппоқ манзаралардан, рақамлардан аён. 106 гектар ердан 40 центнерлик маррани кўзлаб меҳнат қилаётган бригада аъзолари дастлабки зафарни қучдилар.

—Бу йилги муваффақиятларимиз, ҳосилимизнинг яхшилиги, ғўзаларимизнинг машина теримига мос ўсганлигининг яна битта асосий сабаби бор, — деди Аҳмад Саралидзе завқ-шавқ билан.

Давоми иккинчи бетда

ПАХТАЗОР ЮЛДУЗЛАРИ

Восит САЪДУЛЛА

Комсомолободликлар пахта тайёрлаш планини Андижон областида биринчилар қаторида бажардилар. Уларнинг меҳнат жасоратларидан илҳомланиб бир қанча шеърий лавҳалар ёздим.

●

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган пахтакор Ғанижон РАҲИМОВга

Пешқадам бригадир жонбоз Ғанижон,
Аъзолари билан бўлиб тану жон,
Ҳар ғўза бошида гўё соябон,
Юраги — офтобу, бағри — нур-осмон.
Маррасн кўнглида ўттиз беш эди,
Ғайрати — йўлдошу, меҳнат эш эди.

Меҳру муҳаббати даласидай кенг,
Иш соати бўлди қуёш билан тенг.
Бу кун чеҳрасидан ёғилади нур,
Орзу-умидлари бўлди бадастур!

●

Теримчи Юлдузхон АБДУЛҲАМИДОВАга

Халқимиз шарафи
Шавкати — қизлар,
Бахтимиз кўкида
кулган юлдузлар

Юлдузхон юлдузлар
ичра сараси.
Меҳридан нурланар
Осмон — даласи.

●

Механизатор Камолиддин ЮНУСОВга

Камолиддин камол топган пахтакор,
Қозонган у элда тенгсиз эътибор.
Эрта баҳордан то кеч кузга қадар
Қуёшни етаклаб юрди далада.
Ўзбаки дўппини бошга қўндириб
Уч юз тонна пахта терди дўндириб!

ҲИММАТ

Боши биринчи бетда

— Бу йил пахтанинг толасига эътибор берилаётганлиги ҳам ишимизга самарали таъсир кўрсатмоқда, — дейди «Машъал» отрядининг командири Жўра Худойбердиев. — Шунинг учун ҳам бор имкониятни толанинг сифатли бўлишига қаратганмиз.

— Теримни микрокарта усулида ташкил этишимиз ютуқлар гарови бўлмоқда,— дейди «Авангард» отрядининг командири Маҳамат Иброҳимов. — Бу усул толанинг сифатини сақлашда ва далаларни бир текис тозалашда анча қўл келяпти. Ҳар бир отряднинг ўзига белгиланган микрокарталари бор. Ўша далалар учун улар масъул ҳисобланадилар.

Жавоблардан кўриниб турибдики, бу йилги теримда асосан пахтанинг толасига катта эътибор берилмоқда. Бу эса саноатда ип-газлама ишлаб чиқариш самарадорлигини янада оширади.

— Ҳашарчилар орасида комсомоллар алоҳида намуна кўрсатмоқдалар, — дейди факультет комсомол комитетининг секретари Дилфуза Ғаниева. — Отрядларнинг Ирода Аъзамова, Каромат Муллахўжаева ва Гулчеҳра Умирова сингари шижоатли комиссарлари етакчилигида илғор теримчилар сони кундан-кунга ошиб бормоқда.

Бу ерда Қизлархон Бозорова, Собира Жўраева, Малоҳат Мирзабоева, Розия Муродалиева, Феруза Малашева, Бахтиёр Раҳмонов, Дилором Маткаримова, Раъно Рўзибоева, Бахтиёр Раҳмонов, Абдукарим Йўлдошев, Исроил Тошев ва Ҳуррият Муҳамедова сингари қалби қайноқ ёшлар меҳнат қиладилар. Уларнинг ҳар бири кунига 100 — 110 килограммдан ошириб «оқ олтин» термоқдалар.

Қўлингиз дард кўрмасин, хирмонингиз янада юксалаверсин, қадри баланд ҳашарчилар!

●

Жиззах область, Мирзачўл районн далаларида меҳнат қилаётган ҳашарчилар орасида А. Островский номидаги Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг талабалари ҳам бор. Институтнинг 300 нафардан ортиқ студент ва ўқитувчилари райондаги «Ўзбекистон» совхози пахтазорларида меҳнат қилмоқдалар.

— Институтимиз ҳашарчилари юбилей йили хирмонини бунёд этишда алоҳида жонбозлик кўрсатмоқдалар. —дейди штаб бошлиғи, институт проректори Тешабой Баяндиев. —Илғор теримчилар совхоз маъмурияти ва институт ректорати томонидан рағбатлантириб бориладн. Бу ҳар беш кунлик якунига қараб белгиланади. Кеча сўнгги беш кунлик якунланди. Бугун тушликда илғорларга мукофотлар берилади.

Тушликдан сўнг қисқа йиғинда институтнинг бир группа илғорларига пул мукофотлари топширилди.

Илғор теримчилар билан суҳбатлашамиз.

Ҳ. Имомалиева, театршунослик бўлими толибаси: — Ҳар куни 80 — 90 килограммдан ошириб «оқ олтин» теряпман. Бу йил пахта мўл. Унинг сўнгги граммларигача ерда қолдирмаймиз.

Н. Пўлатова, театр ишларини планлаштириш ва иқтисод қилиш бўлими толибаси: — Менинг бу йилги мажбуриятим 4 тонна пахта териш. Ҳозир сўзимнинг устидан чиқиш учун терим суръатини оширяпман.

Г. Жуманиёзова, актёрлик бўлимининг толибаси: — Тўғриси, болалигимда пахта термаганман. Дастлаб бироз қийналдим. Ҳозир илғорлар қаторидан ўрин олдим. Бу менга яна ҳам масъулият юклайди.

А. Жўраев, театршунослик бўлими талабаси: — Жонажон республикамизнинг юбилей хирмонига ҳисса қўшаётганимдан бахтиёрман.

Ҳашарчи далалардаги мўл ҳосилнинг сўнгги граммларигача териб олишда пахтакорларга камарбастадир.

Республикамиз пахта далаларида меҳнат жасорати қизғин давом этмоқда. Юбилей йили хирмони тобора юксалмоқда. Бу улкан ишда ҳиммати баланд ҳашарчиларнинг хизматлари каттадир!

Мирпўлат МИРЗАЕВ, Ашурали ЖЎРАЕВ

> Ҳозир ҳар бир шаҳарлик, республикада яшовчи ҳар бир киши — хизматчи, студент, техникум ва шаҳар ҳунар-техника билим юртининг ўқувчиси, юқори синф ўқувчиси, пионер ва уй бекаси пахта ҳосилининг тақдири учун шахсан масъул эканини англаб олиши, «оқ олтин» теримчилари сафларига қўшилиб, умумий ишга қўлидан келганича ҳисса қўшиши керак.
>
> Республика партия ва ҳукуматининг Мурожаатномасидан

ЮКИНГ ЕРДА ҚОЛМАС, ЮРТИМ

Боши биринчи бетда

— Бу йил ғўза баргини тўкиш, теримга тушиш муддатларини ўзимиз, маҳаллий шароитимиздан келиб чиққан ҳолда, ғўзанинг ривожига, пахтанинг очилишига қараб белгиладик —раҳбарларимиз бу масалаларни ўз ихтиёримизга қўйиб бердилар.

Ворошилов районидаги «Социализм» совхозида қизиқ воқеа бўлди. Идорадан чиқаётган эдик, совхоз директори Ёқубжон Муҳиддинов келиб қолди. У билан кўриша туриб, «Чўлқуварлар билан бир суҳбатлашсак», дедик. Тил қурғур ўрганиб қолган-да, бўлмаса, совхоз маркази ҳар қандай обод қишлоқ, посёлкадан қолишмаслигини кўрдик. Директор ҳам дангалчи экан, кўнглидагини айтди-қўйди:

— Ҳадеб «чўл» деявермanглар энди, — деди у кулиб. — Чўл деганини жуда узоққа, қайтиб келмас жойга қувлаб ташлаганимизга анча бўлди-ку.

Биз ҳам кулги билан хижолатчилигимизни, узримизни изҳор этдик.

Шундан кейин совхознинг карвонбоши бўлими — кунига 10 процентга етказиб пахта топширган Холбўта Раҳмонқулов бўлимида бўлдик. Холбўта аканинг ўғли, комсомол- ёшлар бригадасининг бошлиғи Мадиёр Раҳмонқулов, механизатор йигит Мурод Тўхтасинов билан, яна бошқалар билан кўришдик, суҳбатлашдик. Ҳаммаларининг ҳам қадамлари катта, кайфиятлари аъло!

Айниқса, эндигина 25 ёшга қадам қўйган Мурод ҳавасимизни келтирди. Камсуқум, самимий. Бўлим бошлиғининг айтишича, техника тилини жуда яхши биларкан, универсал-тракторчи экан. Шудгорга мола босаркан, культивация-чопиқ қиларкан, пахта тераркан. Ўша кунгача тергани 120 тоннадан ошиб кетибди. Йигитнинг кўзларида, сўзларида чарчоқдан, шикоятдан, нолишдан асар ҳам сезилмайди. Мулойим жилмайиб туришидан дилингиз равшан тортади. Меҳнат услубини, қилган ишларини сўрасангиз, гапириб беролмайди, бир-икки оғиз «кўпчилик қатори ишлаяпман», каби сўзлардан нарига ўтмайди. Буларга гапиришдан кўра меҳнат қилиш осон. Ана шундай ажойиб инсонларни кўрганингизда, Ўзбекистон пахтакорларининг юки ерда қолмаслигига яна бир бор ишонч ҳосил қиласиз!

Қамчибек КЕНЖА

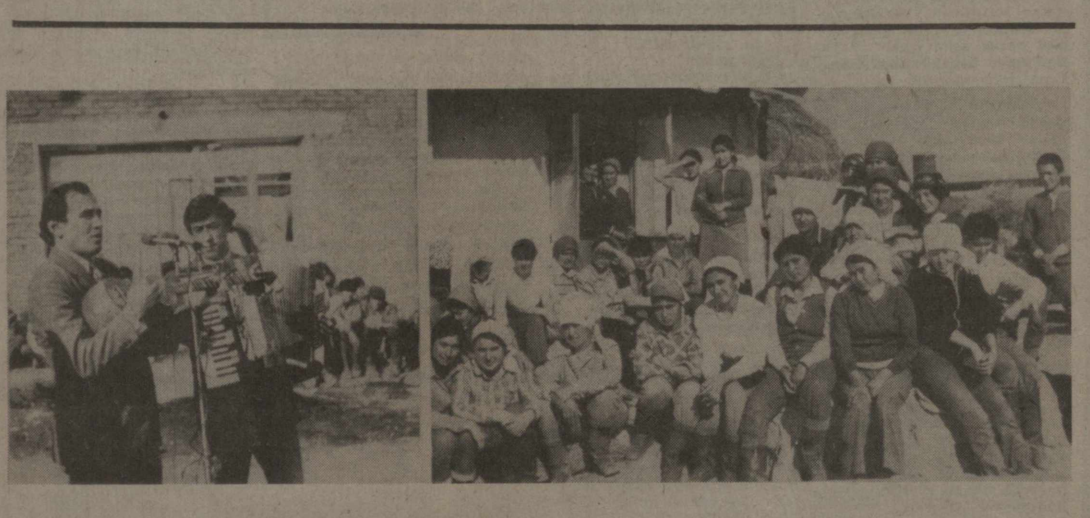

Санъаткор пахтакор ва ҳашарчиларга ҳамиша мададкор

«УЙИНГИЗДА ЎСМИР БОР...»

> Газетамизнинг шу йил 5 октябрь сонида «Уйингизда ўсмир бор...» номли мақола эълон қилинган эди. Унда айрим ноқобил болалар, уларнинг тарбияси ҳақида мулоҳазалар билдирилган. Ҳар бир ота-она ўз фарзандининг ақлли, одобли бўлишини истайди ва шунга интилади. Хўш, шундай экан, тарбиясиз болалар қаердан пайдо бўлади! Бу масала кўпчиликни қизиқтиради. Редакция юқоридаги мақола юзасидан кўплаб хатлар олди.
> Қуйида уларнинг айримлари билан танишасиз.

АКС САДО

Мақолани катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Унда биз— педагогларни ўйлашга ундайдиган проблемалар қаламга олинган. Чиндан ҳам юриш-туриши, ўқиш ва одоби билан ҳамманинг ҳавасини келтирадиган ўғил-қизларимиз кўп. Биз улар билан ҳақли равишда фахрланамиз. Лекин мақолада айтиб ўтилганидек, айрим ноқобил фарзандлар ҳам йўқ эмас.

Одатда қишлоқ ёшлари меҳнатда чиниқиб ўсадилар. Яхши томони шундаки, улар дарсдан бўш вақтларида қишлоқ хўжалик ишлари билан шуғулланадилар. Мен район марказида ишлайман. Бу ерда ҳам айрим болаларнинг дарсдан кейин ярим тунгача кўча-кўйларда санқиб юрганларини кўп кузатганман. Албатта, бу «юришлар» уларнинг тарбиясига салбий таъсир қилмай қолмайди. Бундай ўқувчилар ҳеч қандай сабабсиз тез-тез дарс қолдирадилар.

Уларнинг ота-оналари билан суҳбатлашганимизда кун бўйи ишда бўлиб, бола тарбияси билан шуғулланишга сира вақтлари етмаётганини рўкач қилишади. Масалан, Ф. Пайғамов саккизинчи синфда ўқийди. Сўнгги пайтларда у бир неча ҳафта мактабга келмади. Сабабини суриштирдик. Ота-онаси билан бўлган суҳбатдан кейин ҳам бола ҳаётида ҳеч қандай ўзгариш сезилмади. Отаси чўлнинг узоқ бир районида чорвадор, онаси эса сомсапазлик қилар экан. Бола ота-онаси эътиборидан четда. Хуллас, Ф. Пайғамов тарбияси бузилди. Уни изга солиш, қайта тарбиялаш жуда қийин бўлиб қолди. Бу орада у совет ўқувчисига хос бўлмаган ишларга ҳам қўл урди. Оқибатда Ф. Пайғамовни милиция ўз назоратига олишга мажбур бўлди.

КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» ҳақида чиқарган қарорида ўқувчиларни касб-ҳунарга ўргатиш мутасадди ташкилотлар олдига вазифа қилиб қўйилди. Зотан, касб- ҳунар, меҳнат биринчи тарбиячидир.

Н. ТЎРАЕВ

●

Мақолада тилга олинган воқеалар бизни ҳам ўйлантириб қўйди. Партия ва ҳукуматимиз болалар бахти, фаровон яшашлари йўлида қанча-дан-қанча хайрли ишларни амалга оширмоқдалар. Аммо шундай ота-оналар ҳам борки, улар фарзандлари қаерда, нима ишлар билан банд эканлигига қизиқмайдилар. Мақолада тилга олинган Носирнинг қинғир ишларига ҳам ота-она, у тарбия топган муҳит сабаб бўлган. Беҳуда санқиб юрган болани ота-она қойиб, йўлдан қайтармадими, тарбияси бузила боради. Мақолада тўғри хулоса чиқарилганидек, кўп ҳолларда айни ота-оналарнинг бепарволиги натижасида кўнгилсиз воқеалар келиб чиқмоқда. Болада ёшликдан меҳнатга кўникма ҳосил қилиш — тарбиянинг энг яхши воситаларидан. Меҳнатда чиниққан одам ҳаётнинг ҳам, пешона тери тўкиб топилган ноннинг ҳам қадрига етади. Зеро, тарбиянинг бош омили— меҳнатдир.

У. КАРИМОВ

КПСС Марказий Комитети (1984 йил) октябрь Пленуми қарорлари —амалда!

ЕР—ХАЗИНА, СУВ—ГАВҲАР

Зиёвуддин АКРАМОВ,
профессор, география фанлари доктори, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби

> **КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил октябрь Пленуми мамлакатнинг озиқ-овқат фондини муттасил ошириб бориш мақсадида узоқ муддатли мелиорация программаси, мелиорация қилинган ерлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш тўғрисидаги масалани кўриб чиқди. Ўртоқ К. У Черненконинг ана шу Пленумда сўзлаган нутқида ҳамда ўртоқ Н. А. Тихонов докладида қурғоқчил районларда ерни суғориш ва захкаш жойларда ерни қуритиш, ер ва сув бойлигидан рационал фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш йўл-йўриқлари ва вазифалари аниқ кўрсатиб берилди. Пленум материалларида СССРда суғориладиган ерларни 2000 йилгача 30—32 миллион гектарга, шу жумладан, Ўзбекистонда 5—5,5 миллион гектарга етказиш вазифаси қўйилган. Шунингдек, мавжуд суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, Амударё ва Сирдарё сувларидан рационал фойдаланиш, ер ва сувларнинг ифлосланишига қарши қатъий чоралар кўриш, илмий-техника тараққиётини мелиорация ишларига жорий этиш каби муҳим масалалар ҳам кўриб чиқилди.**
>
> **Дарвоқе, ер ва сувдан қандай фойдаланаётирмиз! Инсониятнинг энг бебаҳо хазинасини ҳуда-беҳуда сарф этмаяпмизми! Улардан самарали фойдаланиш қандай натижаларга олиб келади! Профессор З. Акрамов шу саволлар асосида фикр юритади.**

Французларда шундай мақол бор: «Дунё деҳқоннинг қўлига суянади». Албатта, инсониятнинг деҳқончилик касбини ўзлаштириб олгунича ҳам минг йиллар керак бўлди. Демак, у деҳқончиликсиз ҳам ҳаёт кечирган. Лекин унинг бу ҳаёти, агар таъбир жоиз бўлса, «истеъмолчилик» характерида бўлган. Табиий равишда ўсган ўсимликларнинг мевалари билан озиқланган.

Аждодларимизнинг ерни ишлаш, унга уруғ ташлаб, ҳосил олиш ва шу асосда деҳқончилик касбини ўзлаштирганликлари — инсоният тарихида буюк воқеа. Ана шу воқеа ер ва сув жамият тараққиёти учун асосий манбалардан бири эканлигини ўзида ифода этди. Шу боис ҳам ер ва сувдан оқилона фойдаланиш, уни муҳофаза қилиш умумхалқ вазифасидир. Мамлакатимизда Улуғ Октябрь социалистик революцияси ғалаба қозонгандан сўнг бу вазифага бутунлай бошқача тарзда, марксизм-ленинизм нуқтаи назаридан ёндашилди. Ер-сув халққа берилди. Ундан самарали фойдаланиш ва муҳофаза қилиш йўлга қўйилди. Бу борада ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашда катта ишлар амалга оширилди. Жиззах ва Қарши чўлларидаги ўзгаришлардан, Қорақум канали қурилишидан, Кубан тўқайлари ва бошқа ботқоқ массивларни ўзлаштириш билан суғориладиган ва захи қочирилган ер майдонлари 33 миллион гектарга кўпайди. Хўш, бу борадаги ишлар, хусусан ер ресурларидан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш ишлари республикамизда қандай аҳволда? Республика иқлими, сув ресурслари ва бошқа жиҳатларни ҳисобга олганда, айниқса, суғориладиган ерларни муҳофаза қилиш биринчи даражали вазифадир. Чунки суғориладиган ерларнинг маҳсулдорлиги юқори бўлгани учун ҳам энг қимматли ер ҳисобланади. Республиканинг 90 процентга яқин аҳолиси йирик шаҳарлари, саноат марказлари, саноат ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши суғориладиган ерларда жойлашган. Шунинг учун ҳам бундай ерларни кенгайтириш ва улардан оқилона фойдаланишга партия ва ҳукуматимиз катта эътибор бермоқда. Натижада республикада суғориладиган ерлар майдони 3 марта кенгайиб, деярли 3900 минг гектарга етди. Бу эса Иттифоқдаги суғориладиган ерларнинг бешдан бир қисми демакдир.

Сўнгги беш йилликларда ирригация ва мелиорация ишларини яхшилаш туфайли йилига минглаб гектар янги ерлар ўзлаштирилмоқда, кўл яйловлари сув билан таъминланмоқда, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланмоқда. Шу йўл билан пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик экинлари етиштириш кўпайди, ялпи ҳосилдорлик ошди.

- Ердан қандай фойдаланаяпмиз?
- Тупроқ эрозиясининг оқибатлари
- Қайта шўрланган ерлар

Лекин янги ерлар ўзлаштириш йилдан-йилга кенгаётганига қарамай, унинг суръати аҳоли сонининг табиий ўсиш суръатига нисбатан деярли 3 марта кам. Бу фарқ суғориладиган ерларда саноат, қишлоқ хўжалиги, транспорт, уй-жой қурилишининг кенгайтирилиши сабабли янада ошади. Чунончи, 1965 — 1980 йиллар мобайнида республикада қишлоқ хўжалиги эҳтиёжларидан ташқари 697,4 минг гектар, шу жумладан, 36,6 минг гектар суғориладиган ерлар банд қилинган. Шундай қилиб, республикада жон бошига тўғри келадиган суғориладиган ерлар ҳажми тобора камайиб бормоқда. Масалан, Ўзбекистонда 1970 йилдан жон бошига 0,24 гектар тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич 1980 йилга келиб, 0,21 гектарга тушиб қолди. Ҳисоб- китобларга кўра, 1990 йилга бориб, республикада қўшимча равишда яна 600-650 минг гектар янги ер ўзлаштирилади. Натижада суғориладиган ер майдони 4,5 миллион гектарга етади. Аҳоли сони эса 1990 йилга бориб 22 миллион кишини ташкил этади, бинобарин, жон бошига 0,20 гектар ҳажмда суғориладиган ер тўғри келади. Узоқроқ келажакда эса бу кўрсаткичлар янада ўзгаради.

Биз бу рақамларни нега келтираётирмиз? Гап шундаки, суғориладиган экин майдонларини муҳофаза қилиш республика план, хўжалик ташкилотлари ва умумхалқ олдидаги энг муҳим вазифалардан биридир. Бу борада, газ қувурлари ўтказиш, геологик қидирув ишлари, суғориш иншоотлари, электр линиялари қурилиши натижасида қишлоқ хўжалик оборотидан чиқиб қолган ерларни қайта тиклаш зарур.

Ўзбекистон ССР Ер кодексининг 49-моддасида кўрсатилишича, ерларни ишдан чиқаришга сабабчи бўлган тегишли ташкилотлар қурилиш жараёнида ёки қурилиш битгандан кейин бир йил мобайнида ишдан чиққан ерларни қайта тиклашлари керак. Лекин бу соҳадаги хўжалик планлари сўнгги йилларда фақат 25—30 процентгина бажарилмоқда. Масалан, Қишлоқ хўжалик министрлиги қошидаги «Узгипрозем» институти маълумотларига кўра, республикадаги мавжуд 114 минг гектар тупроқ таркиби бузилган обикор ерлардан 1981 йили бор-йўғи юз гектарга яқини қайта тикланган. Қизилқум ва Устюрт яйловларида шамол эрозиясига учраган минг генктарлаб ерларда ҳеч қандай қайта тиклаш чоралари кўрилаётгани йўқ.

Ер ресурсларини муҳофаза қилиш борасида тупроқ эрозиясига қарши кураш муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирги пайтда республикада 5 миллион гектар суғориладиган лалми ҳамда яйловли ерлар сув ва шамол эрозиясидан зарар кўрмоқда, Тупроқ ва шамол эрозиясига қарши турли жойларда иҳота дарахтзорлари ўстирилмоқда. Наманган, Фарғона, Самарқанд, Тошкент ва бошқа областларда селга қарши қурилган сув иншоотлари ҳам ана шу эрозия таъсирини камайтиришга қаратилган. Бухоро, Хоразм, Навоий областлари ва Қорақалпоғистон АССРда қум кўчкиларини тўхтатиш мақсадида саксовул ва бошқа дарахтлар кўплаб экилмоқда. Бугунга келиб, республикада бир миллион гектарга яқин экин майдонлари эрозиядан ҳимоя қилинмоқда. Лекин бу ҳам кам. Айниқса суғориладиган, тоғолди ва тоғли районларда тупроқ унумдорлигини ошириш ишларини узлуксиз давом эттириш керак.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненко партия Марказий Комитетининг 1984 йил октябрь Пленумида сўзлаган нуқтида ўзлаштирилган ерлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ҳақида гапириб: «... **аввало қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлигини ошириш тўғрисидаги ғамхўрлик ерга —бизнинг энг қимматли бойликларимиздан бирига бошқача муносабатда бўлишни тақозо этади. Суғориладиган, захи қочирилган ерларни эса яна ҳам авайлаб-асраш керак»**, деб таъкидлади.

Масалага ана шу нуқтаи назардан қараладиган бўлса, республикамизда бу соҳада, хусусан суғориладиган ерларни қайта шўрланишдан, ботқоқланишдан сақлашни янада яхши йўлга қўйиш керак бўлади. Бу давлат аҳамиятига молик иш эканлигини унутмаслигимиз лозим.

Аниқ маълумотларга кўра, республикамизда суғориладиган ерларнинг 50 процентга яқин қисми турли даражада шўрланган. Фақат шўрланиш туфайли пахта далаларида йилига 600—700 минг тонна ҳосил кам етиштирилмоқда. Шунингдек, тупроқнинг қайта шўрланиши бошқа турдаги экин-тикинларга ҳамда мевали боғларга ҳам салбий таъсир кўрсатмоқда.

Ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш учун аввало унинг қайта шўрланиш ва ботқоқланиш сабабларини аниқлаб, сўнгра шу асосда суғориш ва мелиорация иншоотларини қуриш керак. Амалда эса кўпинча бунинг акси бўлади. Ернинг шўрланиш сабаблари билан эмас, балки унинг оқибати билан кураш олиб борадилар. Тўғри, унинг оқибати билан курашиш керак, лекин аввало шўрланиш сабабларига қарши курашиш керак эмасми?! Масалан, Бухоро ва Хоразмнинг бир қанча районларида ернинг шўрланиши ва ботқоқланишига қарши чуқур зовурлар, бошқа мелиорация шахобчалари кавланмоқда, катта ишчи кучи ва сув сарфлаб қишу баҳорда қайта-қайта тупроқнинг шўри ювилмоқда. Аммо бу тадбирлар мелиорация комплексининг бошқа соҳалари билан етарли даражада боғланмаганлиги туфайли улар ҳар доим ҳам кўнгилдагидек самара бермаяпти. Кўпгина жойларда зовурлар ўз вақтида тозаланмаганлигидан қамишзорларга айланиб, ҳатто ернинг шўрланиши ва ботқоқланишини камайтириш ўрнига кучайтираётганини ҳам кўриш мумкин. Тупроқнинг шўрланиши ва ботқоқланишига қарши курашда энг муҳим тадбирлардан бири — ҳамма жойда экинларни суғориш меъёрига амал қилиш, деҳқончилик маданиятини такомиллаштиришдан иборат.

Ердан тўғри фойдаланиш борасида тупроқни ифлослантирмаслик катта аҳамиятга эга. Минерал ўғитлар ва ўсимлик зараркунандалари ва касалликларига қарши ишлатиладиган кимёвий моддалар агротехника қоидалари асосида тўғри ишлатилиши яхши натижалар беради. Лекин, айрим хўжаликларда нормадан ортиқ даражада минерал ўғит солиш, экин-тикинга бўлса-бўлмаса турли кимёвий моддалар ишлатиш оқибатида тупроқни ифлослантириш ҳоллари учрамоқда. Бу эса ўз навбатида деҳқончиликнинг ҳамма тармоқларига салбий таъсир кўрсатмоқда, қолаверса, ўшандай хўжаликларда етиштирилган сабзавот, полиз маҳсулотлари инсон соғлиги учун ҳам зарар келтирмоқда.

Ерни ва тупроқни муҳофаза қилиш, ундан оқилона фойдаланишга эътиборни янада кучайтирадиган вақт келди. Маълумки, Фарғона водийсида деярли бутун ер фонди ўзлаштириб бўлинган. Суғориладиган ерларни кенгайтириш учун экинга яроқли майдонлар деярли тугаган. Адирларни ўзлаштириш эса катта маблағ сарфлашни тақозо этади. Шунга қарамай адир ерларга насослар ёрдамида сув чиқарилиб, пахтазорларга айлантирилмоқда. Шунингдек, Мирзачўл, Қарши, Сурхон-Шеробод чўлларида ердан фойдаланиш даражаси бирмунча баланд бўлгани ҳолда Қорақалпоғистон АССР, Бухоро области ва бошқа айрим районларда бу кўрсаткич 50 — 70 процентга зўрға етади. Бинобарин, бундай жойларда ҳар 100 гектар ернинг 50 —70 процентигагина экин экилади, қолган жойлар эса партав ерлардир. Бундай ерлардан оқилона фойдаланиш аграр-саноат комплексларининг янада ривожланишида катта резервдир.

Хуллас, республикамизда ердан самарали фойдаланиш, тупроқни шамол ва сув эрозиясидан, унинг таркибида турли кераксиз тузларнинг, моддаларнинг кўпайишидан сақлаш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Айни пайтда бу ишлар ҳали кам. Шуни ҳам таъкидлаш керакки, юқоридаги масалаларни сув ресурсларидан тўғри фойдаланишни йўлга қўймай туриб, ҳал қилиб бўлмайди.

Дугоналар — В. ЗОТКИН фотоси

Ҳабиб САЪДУЛЛА

НАМАНГАН ШАЪНИГА

Сени қутлагайман ғолиб, музаффар,
Аҳдида устивор пахтакор элим.
Сен сўзинг устидан чиқмасанг агар
Бурро бўлармиди шоиринг тили.

Сен бугун майдондан мард бўлиб чиқиб,
Лафзинг ҳалоллигин этдинг намоён.
Шон ила довруғинг мисоли чақин
Бепоён Ватанни тутди, Наманган.

Бу зафар муждаси илк баҳордан то
Кеч кузгача бўлган кураш якуни.
Орзу—бу,
Заҳмат—бу,
Тунлари ҳатто
Мудроқ кўзларингдан қувган уйқуни.

Она вилоятим, пахтакор халқим,
Сафда ўз ўрнингни боз топа олдинг:
Қаддинг каби юксак заҳматинг ҳаққи—
Тўрт юз эллик беш минг тонна «оқ олтин».

Шу хирмон бастида ўн бир елкадош,
Яктан районларнинг бўлиқ ҳиссаси.
Карвонга Наманган бўлди танти бош,
Илк боб билан бошлаб мардлик қиссасин.

Қўш дарё бўйида ястанган диёр
Норин ҳам жасорат кўрсатди бу йил.
Ниҳоят, жунбушга келди номус, ор,
Иши асил бўлди, пахтаси асл.

Дутор қўш торидай Уйчи, Чортоқнинг
Ҳамоҳанг янградн ғалаба куйи.
Паҳлавон Учқўрғон кўкраги тоғдек
Шаън билан бошлади зафарлар тўйин.

Мардлари шаънига сўз айтмоқ учун
Тилимни пешлашга улгурмай туриб,
Азамат Косонсой кеча шон қучиб
Куйчи фарзандини қўйди шоshириб.

Исмига ғолиблик, шуҳрат ярашган
Қўҳна Тўрақўрғон ҳиммати юксак.
Заршунос Задарё сурмоқда лашкар
Кун-бакун йўллашур қувончли дарак.

Хуллас, зафарларга уланиб зафар,
Бўй қўшилиб борар хирмон бўйига.
Ваъданг ўринлагай, юртим, муқаррар,
Она Ўзбекистон қутлуғ тўйига.

Лафзини оқлаган мардларга таъзим,
Ғолибларга дилдан олқиш, тасанно!
Деҳқонга бахшида яллаю назм,
Унга таъна қилиб бўлмагай асло.

Зотан, таъна айтмоқ одатим эмас,
Нетай, юролмасман ютиб армонни.
Музаффар қўрмоқни қиламан ҳавас,
Оти ҳоргин Поп, Чуст, Янгиқўрғонни.

Ахир, бир вужуддир ўн бир елкадош,
Ўн бир ёндош, жондош, юракдош диёр.
Бари бирдай мағрур кўтарганда бош,
Наманган, сен яна бўлгунг пурвиқор...

Сени қутлагайман ғолиб, музаффар,
Аҳдида устивор пахтакор элим.
Сен сўзинг устидан чиқмасанг агар
Бурро бўлармиди шоиринг тили!

Боши биринчи бетда

«имкониятдан фойдаланиб қолишга» шошадилар, оқибатда ёзилиши зарур бўлмаган анча китоблар ёзилади, ўқилмаса ҳам бўладиган анча китоблар босиб чиқарилади. Бунинг катта зарари шундаки, хом асарлар ўқувчининг адабиётга ихлосини қайтаради ва диди ҳали шаклланиб етмаган ёш китобхонларнинг паст эстетик савияда қолиб кетишига йўл очади.

Иззат СУЛТОН

ТЕРАНЛИК

Ўзбек адабиёти совет даврида юқори поғонага кўтарилди, фақат Бутуниттифоқ миқёсигагина эмас, жаҳон маданияти саҳнасига ҳам чиқди. Унинг ютуқлари шунчалик катта ва муҳимки, бугун адабиёт ва санъат назариётчилари шу миллий адабиёт тажрибасини бутун жаҳон адабиёти назарияси доирасига бемалол киритиш имкониятига эгадирлар. К. У. Черненко нутқида совет адабиётига берилган юксак баҳо ўзбек совет адабиётига ҳам тўла алоқадор бўлгани каби, адабиётимиз ва санъатимиз соҳасидаги камчиликлар ҳақида айтилган доно, одилона сўзлар ҳам ўзбек адабиётига бевосита дахлдордир. Ўртоқ К. У. Черненко: «Чуқур ғоявийлик, гражданлик ва юқори бадиий маҳорат— партиянинг, халқнинг санъат арбобларига талаби шу», деди. Шу талабга муносиб ижод қила олган истеъдодгина ўзининг халқ олдидаги, тарих олдидаги вазифасини адо эта олади.

Ўртоқ К. У. Черненко нутқида санъатимиз ва адабиётимиз назариясининг бир қанча муҳим масалаларини ҳал этишнинг калити мавжуд. Менингча, назарияда, масалан, типиклик проблемасини янгича, аввалгидан кўра теранроқ ва аниқроқ ҳал этишда ҳам бу кўрсатмалар катта имкон беради. Кўпгина назариячилар ва ўқувчилар типикликни оммавийлик деб тушунадилар, яъни бирор ҳодиса ҳаётда кўп мартаба такрорлансагина уни типик деб аташ мумкин, деб ўйлайдилар. Бу нотўғри фикрга кўпчилик одатланиб қолганини биз яқиндагина машҳур «Мукофот» спектакли ва фильми муносабати билан бўлган мунозараларда кўрдик. Ишчиларнинг тайёр мукофотдан воз кечиши тасвирланар экан, томошабинларга бу типик бўлмаган ҳодиса типиклик даражасига сунъий равишда кўтариш бўлиб кўринди. Рост, «Мукофот»да кўрсатилган воқеа бизнинг ҳаётимизда тез-тез учраб туради, дейиш қийин. Бироқ «Мукофот»да тасвирланган кишилар фақат маълум миқдор пулни олиш ёки олмаслик ҳақидагина ўйлайдиган кишилар бўлсалар эди, уларнинг мукофотдан воз кечишганини тасодифий ҳодиса, деб аташ мумкин эди. Аммо улар шу сохта мукофотни олиш —ишлаб чиқаришда бўлаётган жуда катта ва зарарли камчиликлардан кўз юмиш эканини тушуниб турган кишилар. Бундай кишиларнинг шахсий манфаатдан кечиши тасодифий эмаслиги ўз-ўзидан аён-ку!

Мен «Мукофот»ни шунинг учун тилга олаётирманки, бизнинг миллий адабиётимизда «Мукофот»дек «кутилмаган» асарнинг шу вақтгача пайдо бўлмагани сабабларидан бири — ёзувчиларда типиклик ҳақида тасаввурнинг бирёқламалиги эканига имоним комил. Биз энди тушуниб олишимиз керакки, ҳаёт ҳақиқатини, идеалини ифодаловчи бадиий образ, шубҳасиз, типик образдир.

Ҳамкасбларимнинг диққатини ўртоқ К. У. Черненко нутқидаги «тарих воситаси билан тарбиялаш» иборасига жалб этишни лозим кўраман. Бу таъриф бизнинг адабиётимизда тарихий жанрнинг тараққиёт йўлини, бу соҳадаги ютуқларимизга баҳо бериш мезонини аниқлаб беради. Тарихий жанрнинг вазифаси — ўтмишда бўлиб ўтган ва бугунги кунда кишиларнинг коммунистик руҳда тарбияланишига ёрдам берадиган ҳодисаларни тасвирлашдир. Тарихда нимаики «бўлиб ўтган» бўлса, шуни тарихий бадиий асарга мазмун қилиб олавериш — ғоявий вазифаси нотайин асарларнинг майдонга келишига хизмат қилади, холос. Менингча, ўтмишимиз материалида бутун совет халқларининг бирлашуви ва дўстлашувига нимаики хизмат қилса, тарихий жанрнинг диққатини шунга жалб этиш — бу севимли жанр соҳасида биз учун энг керакли асарларнинг майдонга келишига хизмат этади. Ўзбек адабиётидаги кўпгина тарихий асарларда тарихда омманинг, халқнинг ролини кўрсатишдан кўра буюк шахснинг ролини кўрсатиш етакчи хусусиятдир. Бунинг ўзи ҳам катта ютуқ, аммо тарихий жанрнинг ривожида энди бу ўтилиши лозим бўлган ва ўтилган босқичдир. Бундан энди буюк шахслар ҳақида тарихий бадиий асарлар яратиш керак эмас экан, деган хулоса келиб чиқмайди. Энди буюк тарихий шахсларнинг халқ ҳаёти ва орзулари билан алоқаси кенгроқ очилиши лозим, яна ҳам муҳимроғи — халқнинг тарихда ўйнаган роли биринчи ўринга чиқиши лозим.

Ўртоқ К. У. Черненконинг нутқи совет адабиётини янги босқичга кўтаришга имкон берадиган теран назарий хулосаларга бой, туганмас хазинадир. Шу хулосалар нуқтаи назаридан адабиётимизнинг аҳволига назар солиб борсак, олдимизда ҳали кўпгина янги вазифалар турганини англаймиз ва уларни ҳал этишнинг жуда кўп тўғри йўлларини аниқлаб оламиз.

ФОТОМУХБИР АРХИВИДАН

Ойбек, Асқад Мухтор, Ғафур Ғулом, Зулфия, Ҳафиз Абдусаматов. 1966 йил.

С. МАҲКАМОВ фотоси

Аҳмад ОТАБОЕВ

УЛУҒ МАНЗИЛ ЙЎЛИДА

60

ШЕЪРИЯТНИНГ ибтидоси бор, интиҳоси йўқ: бадиий сўзнинг бу шукуҳли карвони улуғ манзилни кўзлайди. Манзил—Башар бахти. Демак, поэзия ИШОНЧнинг содиқ фарзанди — истиқболга интилган муқаддас Армон.

Бу қадим, ёруғ туйғу аслида Она юртга муҳаббатдан бошланади. Ундан яралган қўшиқлар Қуёшдек барчага баробар. Бу — саодат йўлидаги ўйлар, баъзан алам, ранж, гоҳ севинч, ҳайқириқ — тинимсиз изланишларнинг куйдирувчи, куйлатувчи садоларидир.

Ишонч, умид — муҳаббатда, дейдилар. Муҳаббатли қалб эл-юрт ташвишлари, давр дарди, севинчига ҳамдам, ҳамнафас. «Давр — бу одамлар, давр — она халқнинг юмушларидир» (Р. Ҳамзатов).

Шеъриятнинг улуғ юмуши — халқни уйғотиш, унга ўз ҳақ-ҳуқуқларини англатиш, ўзлигини танитиш. Ўзбек шеърияти совет даврида, мана, неча ўн йиллар мобайнида доим камарбаста: Ватан камолини куйлаш, ватандошларни юксак ижтимоий-инсоний идеаллаога чорлаш унинг эзгу мақсади.

Шеърият — халқ қалбининг қайнар булоғи; Инқилобгача эса юрт ҳолидан алам чекканлар чашми гирёни, фарёди. «Эй, қардошлар!.. Кўзингизни очинг! Эшикларингиз остида интизор бўлиб ўтирган фақир ва етимлар ҳолина боқинг! Ўйланг, фикр қилинг, сизга на учун қурбон вожиб бўлди! Ҳақиқатга қараб иш юритинг». Бу — ўсмир Ҳамзанинг даъваткор ўкинчи. Бу — Инқилобгача «Дил шикаста, бағри хун, кўзда ёши шашқатор» — кўкси армонга тўла улуснинг ёш ватанпарварга «ҳақиқат риштасин» мудом тут, дея берган тарбияти. Шоирнинг илк шеърлари эса, майли шикоят, майли нолаю фиғон, ранжу риёзатни куйла, лек эртанг учун яша — қора тун босириғини субҳи содиқнинг барҳақлигини бaралла айтиш бирла парчинлаб яша, деган улуғ салафлар мерос таълимотининг натижалари. Шу сабаб Ҳамза 1914 йилдаёқ қатъий хулосага келган эди:

...Ўйлама, ўлгунча ҳар ким бу ризолатда кетар,
Шоҳлар бир кун гадо, бир кун гадо шаҳзоддир.

Ҳақ қули бўлсанг ҳақиқат риштасин тутгил мудом,
Зоҳиру ботин ҳақиқат наҳридин ободдир.

Инқилобни куйлаганда Ҳамза овози УЛУҒ УЙҒОНИШга чорлаган, мисоли қудратли бонг садоси — «УЙҒОН! УЙҒОН!» — мудроқ шуурларга титроқ солган Ҳайқириқ.

Бугунги кунда 20 — 30-йиллар шеърияти Ватан тақдирининг ўша долғали кунлари рўзномасидек таассурот билан ўқиб-ўрганилади. Адабиётимиз хрестоматиясининг бу давр зарварақларини кўздан кечирганда ундаги аксарият ҳақиқатлар нақадар жўшқин, содда, шиорона бир тарзда тарғиб этилганига гувоҳ бўламиз. Ўлканинг мураккаб оғир йиллардаги тикланиш жараёнлари кўплаб шоирлар назмида англаш ва чорлаш, ишонч ва шубҳа каби турфа туйғу-тушунчаларнинг давр билан боғлиқ зиддиятли, бироқ тозаришга йўл тутган акси тарзида суратланди.

Шеъриятнинг тубдан — ҳам мазмун, ҳам шаклга кўра янгиланиши мураккаб жараён. Бундай янгиланиш, аввало, замон ўзгариши билан боғлиқ бадиий-эстетик ҳодиса. Ижтимоий ҳаётдаги бўронли йиллар шоирлар дунёсини тўфонли океандаги кемадек бесаранжом чайқатди. Зотан, табиий куч — стихия кишининг иродасидан ташқарида, у тарихнинг аёвсиз, кучли қуроли, қасоскор қуроли. Майда хонликларнинг қабоҳатли, аросатли урушларидан зада ўлка ўз тарихининг Совет даврига қадам қўйиши билан азалдан исёнкор ўзбек шеърияти янгиланиш жараёнини бошдан кечирди. Замон тўлғоқлари билан узвий боғлиқ мураккаб жараён шоирлар ижодида турлича акс этди. Бу кунга келиб тарихга айланган, инқилобий давр поэзияси замирига сингиб кетган чақириқ ҳам, нолиш ҳам шу туфайли ўринлидир. Биз адабиётимиз сарбонлари Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Ойбек, Усмон Носир, Мақсуд Шайхзода, Уйғун, Миртемир, Зулфия ижоди улкан ижтимоий-сиёсий, маданий қурилишнинг айни бошланган— қарама-қаршиликлар, зиддиятлар даври ҳавосидан нафас олиб кўкарганини яхши англаб етамиз. Улар, устоз Ҳамид Олимжон сўзлари билан айтганда, «бир қора кунда туғилиб», ёруғ кунларини беҳад ташналик билан олқишлагани ошиққан, қадрсизликни ўз кўзлари билан кўриб, янги замон қадрини ғоят баланд тутган авлод.

Жаҳоншумул Октябрни шарафлаган, инқилобнинг моҳиятини, миқёсини инкишоф этган, шунинг тарғиботини ижод моҳияти, деб билган оташнафас шоирлар қалби улкан бир муҳаббат билан доимо беҳаловат урди. Бу ёруғ, чинакам ошиқлик дарди Ватанга — Ўзбекистонга чексиз муҳаббат туфайли эди. «Ўзбекистон — бир буюк мактаб», деб ёзган эди Ойбек. Усмон Носир кўҳна «тарих китоби»дан сабоқ олиб, башар наслидан авлодларга мерос туйғуларни шундай шиддат, эҳтирос билан куйлаган эди.

Мана, менман, у исённинг ўлмас авлоди,
Мана, менман, у кунларнинг ҳеч сўнмас ёди.
Мана, менман, фалакларга лов-лов ўт қўйиб,
Оталаримнинг бошидан пойдевор ўйиб,
Келажагим обидасин қурган инсонман!
Ўша жонман, ўша қонман ва ўша шонман!

Ўтганлар ёдига қўйилган барча ёдгорликлар — тириклар учун, юзма-юз келганда Ўтмиш Бугунга Келажак олдидаги масъул бурчини англатиб туриши учун. Қаҳрамонликка ҳайкаллардан фидойилар учун маросимларгача мақсад-муддао — келажак авлод онгида хотира тиклаш, уларни ўйлаб яшаш бахтига муяссар этиб, оталар юрти шавкатли ўтмишининг ғурурли ворислари қилиб тарбиялаш. Шу боис ХОТИРА — қутлуғ тупроқнинг эртаси ҳам муқаддас, безаволлигига даъваткор шиор. Бу борада, айниқса, Сўздан бунёд этилган обидалар қадру қиммати ўзгача. Уларни тоабад нурамас ҳайкалларга қиёслаш мумкин. Бундай ёдгорликлар жой олган майдон чеку чегарасиз, фазоси беҳудуд — ҳар бир ватанпарварнинг бедор юраги.

40—50-йилларда яратилган, Улуғ Ватан уруши ва урушдан кейинги тикланиш даври билан боғлиқ бир қанча ёниқ асарлар миллионлаб қалбларда муқим яшаб, халқ кўрсатган жасоратдан, халқ чеккан уқубатдан асрий сабоқ беради. Умуман, бу давр шеъриятида фашизмни қоралаш, совет жангчиси, кўрсатган қаҳрамонликларни улуғлаш, тикланиш йилларида «Қирқини бажардинг, қирқ бири — йиғим. Қани, бир этакни бар уриб юбор» (Ғафур Ғулом), дея қилинган даъватлар—булар барчаси шоирлар назмидаги Ватан ишига камарбасталик, замонга муҳаббатнинг қайноқ изҳори. Тош ёғса ҳам пахтасини териб олишга аҳд қилган Назир ота образи — Уйғун яратган ўзига хос, миллий лирик характернинг халқ иши, умумманфаати йўлидаги фидойилигининг таъсирчан тасвири ҳануз ижтимоий моҳиятини, тарбиявий аҳамиятини йўқотгани йўқ. «Назир отанинг ғазаби» — янги замон кишисининг меҳнатга янгича муносабатининг эҳтиросли поэтик талқинидир.

Ватанга муҳаббат чинакам санъаткорнинг шахсий дарди, катта ижтимоийлик касб этган ҳаёт-мамот маслаги эканини Ойбекнинг уруш йилларида битган қуйидаги мисраларидан яққол англаш мумкин:

Куйган уйларда увлар
Қиш қуюни бетиним.
Танҳо кезаман. Йиғлар
Юрагимда Ватаним.

Бу каби дардли сатрлар, умуман катта авлод яратиб кетган шеърият уруш кўрмаган тинч-осуда ҳозирги замон ёшларига «Кутиш» нималигидан, «Соғиниш» нақадар оғир инсоний кечинма эканлигидан улкан ҳаётий сабоқ беради. Биз «Паттининг ҳасратлари»ни тинглаб, «Тошбу» тақдирининг «Эртакдай эзгу, булоқ янглиғ пок» кўчаларини хаёлан кезиб қаттол уруш йиллари ризқу рўзини, имон-эътиқодини «тоза, ҳалол, бутун ва бeюқ» топиб, асраб, курашиб яшаган она юртимизнинг бардошидан маънавий қудрат оламиз, ўтганлар хотираси олдида бош эгамиз ва уларга муносиб бўлиш шараф эканини англаб етамиз. Аллома шоир Миртемирнинг юрак амри билан битган халқона сатрлари бугуннинг даъвати, бизнинг қасам янглиғ юракларимизда акс садо беради:

Сени сал хўрлаган сира инсонмас,
Кўзларингда ғурур ва бахтдан ёш бу.
Сенсиз Ўзбекистон — Ўзбекистонмас,
Сенсиз кенг жаҳон ҳам сира жаҳонмас,
Тошбу!

Лоқайдроқ яшайбошлаган, эл-юрт, замон ташвишларидан ўзни четроққа олган кишига бу ёруғ, даъваткор мисралар чинакамига халал беради. Бу ўлмас шеърият — мангу хотиротнинг улуғворлиги шунда. Шундай муқаддас мерос қолдирган авлод ўз наслини улуғ атайди, уни доимо «комрон, бахтиёр кўрмоқни» орзу қилади.

«Ватаним деб сени уйғондим». Ҳамид Олимжоннинг ушбу сатри ўз авлоди шеъриятининг ярим асрдан бери давом топаётган шарафли хизматини теран ифодалайди. Бу поэзия бугунги кунда улкан ибрат, маҳорат мактабига айланди.

Зулфия шеъриятида туғилган ерни билиш, таниш инсон учун энг юксак фазилат, инсонийлик мезони экани ифтихор билан таъкидланади. Шоира лирик қаҳрамони **«Қайда туғилганимни билмаганимда Энг бахтсиз, энг басир одам бўлардим»**, деганида инсон бахти туғилган тупроққа чуқур муҳаббат туйғуси билан боғлиқлигини уқтиради. Ўрта авлод шоирлари Асқад Мухтор, Шукрулло, Рамз Бобожон, Мирмуҳсин, Шуҳрат, Т. Тўла лирикаларига шахс, Ватан ва замон тушунчаларининг баркамол бадиий, фалсафий талқини хос. Асқад Мухторнинг асарларида «Коммунистик аср одами»нинг юксак одими — фазога парвози ифтихор билан куйланади. Шоир халқнинг тилидаги, дилидаги севинчни тарихий нуқтаи назардан умумлаштириб, теран поэтик фикр-мушоҳадалар воситасида ифодалайди.

Фазоларга «Шарқ» учмоқда бу дам,
Тарихнинг қонуний қадами.
Миллион йиллар зулмида чақнади одам —
Коммунистик аср одами!

Шукруллонинг аксарият шеърлари —одамийлик, инсоний фазилатлар тарғиботидай таассурот қолдиради. Ватандошларини яхшиликка чорлаш, ҳалоллик, софликда устивор бўлишга даъват шоир китобларининг бош ғоясини ташкил этади. **«Беташвиш яшашни бахт деб санама, Бедардликнинг ўзи бахтиқаролик»**, дейди шоир. Шунга ўхшаш, ахлоқий масалаларни кўтариш, дўстликка путур етказмасликка чақириқ, ҳасад ва ҳасадгўйликни қоралаш кабилар Рамз Бобожон шеърларини безаган фикр-мушоҳадалардир. Мана, шоир нима дейди: **«Аччиқ ҳақиқатни айтганда тур тек, Эй, юрак! Танти бўл, сақламагил кек. Хижолат этса ким ёру дўстини Унга меҳру шафқат эшиклари берк».**

Адабиётимизнинг 60-йиллар воқеаси—Навқирон авлод шоирлари ижодида Ватанни суронли давр моҳиятидан келиб чиқиб, тушуниб куйлашнинг ўзига хос жиҳатлари уйғунлашди. Бу ўзига хослик Она-юртга Шахсий муносабатдаги сирдошлик, самимийлик, дилкашлик, туйғунликнинг Ватан моҳиятининг тарихий, ижтимоий кўламдор талқини билан узвийлигидадир.

Давоми бешинчи бетда

БАҲС

МАЗМУН ВА ШАКЛ БИРЛИГИ

Бердиали ИМОМОВ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати газетасининг прозамиз намуналари мисолида ҳаётийлик ва бадиий конфликт мавзуида баҳс уюштирилганини табрикламоқ даркор. Чунки бадиий асарда конфликт ва характер муаммоси алоҳида аҳамиятга молик ижодий масаладир.

Дарҳақиқат, бадиий конфликт сюжетни ҳаракатга келтирувчи, ривожлантирувчи куч. Бу куч асардаги образларда мужассамлашади. Конфликт юзага чиқмаса, шаклланмаса характерлар очилмайди. Демак, асардаги ғоянинг таъсирчан ифодаланиши бадиий конфликтни турмуш зиддиятлари асосида қуриш ва уни маҳорат билан шакллантириш санъатига боғлиқдир.

Бадиий конфликтга автор ғояси сингдирилган бўлади. Шу сабабли турмушдаги тўқнашувлар қарама-қаршиликлардан, яъни ўсиб чиққан ўз илдизидан фарқ қилади. Демак, бадиий конфликт санъат асарининг мазмунига ҳам, шаклига ҳам тааллуқли компонентлардандир. Бадиий конфликт турмушдаги зиддиятларни гўзаллашган усулда ифодалаш воситаси, ҳаёт ҳақиқатини бадиий ҳақиқатга айлантиришнинг специфик шакли ҳам. Қисқаси, бадиий конфликт — коллизия санъат асарининг мазмуни ва шаклига тегишли бўлиб, уларнинг бирлигини, яхлитлигини, диалектик алоқасини кўрсатувчи, маҳоратнинг ўзак масаласи ҳисобланади.

Баҳсни бошлаб берган Н. Худойберганов санъат асарида конфликтнинг аҳамияти, у билан алоқадор ҳолда айрим асарларнинг ютуқ ва камчиликларини кўрсатиб ўтган. Табиийки, мақолада тўғри фикрлар билан бирга конфликт табиатига доир баҳсли масалалар ҳам тилга олинган. Бироқ танқидчи қарашларида асосли, янги кузатишлар, конкрет асарлар ишонарли таҳлил этилган ўринлар кам.

Н. Худойберганов конфликт масаласи билан боғлиқ кўпгина тадқиқотларни кўрмагандек иш тутади, оқибатда, конфликт специфик шакл, ғоя ва характерни очиш воситаси, усули эканига эътибор бермай, масаланинг социологик аспектигагина урғу беради, холос. Танқидчининг доимо «икки карра икки тўрт бўлиши» мумкин эмаслигини англаб етмаётганлиги конфликт типлари ўртасидаги фарқларни ажратолмай, конфликтнинг биттагина, характерлар тўқнашуви шаклинигина тан олишида ва шунинг оқибатида, асоссиз равишда, «хайриятки...» «ички коллизиялар»ни фақат таъкидлашга қаратилган асарлар тобора камайиб (?) бормоқда», дейишида очиқ кўриниб турибди. У конфликт мазмунни ифодалаш шакли эканига етарли аҳамият бермай, мантиқан зид кир фикрларни олға суради. Демак, гап жиддий мазмунли ҳаётий конфликтни маҳорат билан жонлантириб ифодалашда, мазмун билан шакл бирлигини таъминлаш санъатидадир. Умуман, сўнгги пайтларда, танқидчиликда конфликтнинг экспозиция, тугун, ривож, кульминация ва ечим каби босқичларини эстетик таҳлил орқали ёритилишига кам эътибор берилаётир. Ваҳоланки, булар ғояни гўзал шаклда ифодалашнинг етакчи омилларидир.

Шу ўринда бошқа бир танқидчининг конфликтнинг биргина типини тан олиб юритган фикрига ҳам муносабат билдириш ўринли. У. Норматовнинг «Ўтган кунлар»да Отабек билан Ҳомид тўқнашувини ҳисобга олмасак нима йўқотамиз, дея юритган мулоҳазаси ноўрин. Ахир, бу ҳолда классик роман умуман барбод бўлишини тасаввур этиш қийин эмас-ку. Шунингдек, Н. Худойберганов Мурод Муҳаммад Дўстнинг «Галатепага қайтиш» асарини «Конфликт типларидан бирига мансуб деб айтиш қийин» дейди-ю, бироқ асардаги конфликт шаклига аниқлик киритиш ҳақида ўйламайди. Асар конфликтини, шаклини тайинсиз қолдириш билан мунаққид шаклсиз мазмун бўлмаслигини эътибордан қочиради. Натижада «Галатепага қайтиш» борасидаги мақтовлар асоссиз қолади, танқидий мулоҳазалар далилланмайди. Бундан ташқари, асарнинг бадиий, шаклий жиҳатига менсимайроқ қараш оқибатида ҳаётдаги зиддият, қарама-қаршиликлар билан бадиий конфликт ўртасидаги фарқлар қориштириб юборилган. Аслида, бадиий конфликтга ёзувчининг ғоявий мақсади сингдирилган бўлади ва шу билан бадиий конфликт ҳаётдаги зиддиятлардан фарқ қилади. Шунга кўра, турмушнинг бир хил моҳият касб этувчи социал конфликти адабиётда турлича шаклларда, хилма-хил ғоявий йўналишда талқин қилинади. Конфликт мазмунига умумий тарзда ёндашиш, шаклий кўринишга менсимай қараш бир ёқламаликка олиб келади. Аслида, ҳаёт қарама-қаршилиги муайян жанр доирасида бадиий конфликтнинг мувофиқ шаклини талаб этади. Шу важдан, конфликт шакллари ёзувчи ёки адабиётшунослар ўйлаб чиқарган формал нарсалар бўлмай, ҳаёт ҳодисалари моҳияти талабига кўра танланган услубий-жанрий эстетик ҳодисалардир.

Бадиий конфликт турмуш ҳодисаларини типиклаштириш воситаси, ва уни ифодалаш усули эканини ҳисобга олмаслик, масаланинг эстетик моҳиятини эътибордан қочиришга, асоссиз мақтовларга олиб келади. Истеъдодли адиб Ўткир Ҳошимов бир қатор асарларида баркамол образлар яратган, мавжуд зиддиятларни давр нуқтаи назаридан туриб таъсирчан тасвирлаган. Н. Худойберганов Ўткир Ҳошимовнинг «Урушнинг сўнгги қурбони» ҳикоясини «таъсирчан, ҳаққоний образлар» яратилган асарлар сирасига киритади. Мен Ўткир Ҳошимов асарларини яхши баҳолаганим ҳолда бу ҳикоя хусусида танқидчи билан баҳслашишни истадим. Чунки ёзувчи ушбу ҳикоясида кўтарилган масаланинг ижтимоий-ахлоқий жиҳатини, даврнинг етакчи руҳини характер таҳлили орқали кўрсатмайди. Аксинча, ҳикояда тор шахсий манфаатни кўзлаб қилинган ҳаракат —хато оқибатидан келиб чиқувчи даҳшатли ҳодисани ифодалаш асосий ўринда турадди. Уруш эрта-индин тугай деб турган кунлар. Ғалаба нашидаси — даврнинг типик руҳида. Бироқ айрим хонадонларда аҳвол оғир. Қулупнайга эгри қўл оралаганидан дарғазаб Шоикром тутоқади, «менга деса отиб юбормайдими», дея электр токига уланган симни қулупнай пушталарига ташлаб қўяди. У эрталаб бу ерда онаси Умри хола ўлигини кўради. Маълум бўлишича, онаси бемор ўғлига сут пули топиш учун катта ўғли ишчи Шоикромнинг қулупнайига тушган экан. Ҳодиса — фожиавий. Бироқ автор Шоикром характеридаги норозилик майлларини ижтимоий негиздан узиб кўрсатади. Ҳикоянинг конфликтида характерлар тўқнашуви сезилмайди, чинакам ички коллизия ҳам маромига етмаган. Н. Худойберганов эса конфликтнинг характерлар тўқнашувинигина тан олишдек ўз майлига тескари равишда, ҳикояни асоссиз мақтайди, масаланинг ғоявий-шаклий бирлигига эътибор бермайди.

«Гирдоб» романи муаллифи халқ хўжалигининг муҳим тармоғи — пахтачилик соҳасидаги қийинчиликларни енгиш, вильт офатига бардошли ғўза навини яратиш борасидаги илмий изланишларга асосланади. Асарда кашфиёт изланиш қийинчиликларини сабот билан енгиш, турмуш машаққатларидан ғолиб чиқиш натижасида қўлга киритилади, деган ғоя бадиийлаштирилади.

Роман собиқ икки мактабдош Салтанат билан Йўлдошнинг кўчада қўққисдан учрашиб қолишидан бошланади. Зиддиятли ҳолат: йигит машинали, бойваччалардек башанг, аёл эса афтодаҳол, қозон қайнатиш ғамида юрибди. Улар орасида, бир вақтлар, интим муносабатлар бўлиб ўтган. Салтанат эри —Азизнинг ўшанчалик бўлмаганидан ўкинади, аламли ҳиссиётлар ҳоврини боса олмайди, ўзини бахтиқаро ҳисоблайди, ичдан эзилади. Асарнинг шу ўринлари конфликтнинг экспозицияси — дастлабки кўринишидир.

... Иши юришмай эзилиб юрган Азиз чуқур психологик кечинмаларга тушади, ҳақиқат ҳеч қачон «ўз-ўзидан юзага чиқмаганлигини» ҳис этади ва курашга чоғланади. Шу билан конфликт тугилгач, ёзувчи уни тез ва кескин ривожлантиради.

Эътибор беринг: илмий советда Азизнинг уч йиллик тажрибалари натижаси муҳокама қилинади. Жиддий тўқнашув унинг оромини бузиб, руҳий изтиробларга, ҳардамхаёлликларга солади. Бироқ қаҳрамон Маҳамат чатоқдан руҳий мадад олади. Барибир, Муҳиддин Жабборовичларнинг шубҳаси Азиз режаларини остин-устун қилиб юборгандек туюлади. Тажрибалар натижаси аён бўлгач эса мухолифлар Азиз кашфиётини «хомталаш» қилишга тушадилар. Азиз ички дард — ташвишга тушади, виждонини ютган домлаларидан ғазабга келади. Бироқ, афсуски, бу кескин ўринларда характерларнинг юзма-юз тўқнашувини кўрмаймиз.

Дарвоқе, конфликт маънавий-психологик ёки ички коллизия шаклига молик асарлардаги руҳий ҳолатларнинг «Гирдоб» романидаги характерлар кураши тасвирланган ўринлардан фарқи нимада? Бунинг учун «Сароб», «Қонли сароб», «Уфқ», «Меъмор», «Жар ёқасида чақмоқ», «Эрк» сингари асарлардаги шундай ўринларни эслайлик. Бу типдаги эпик-драматик асарларда баъзан учраб турадиган характерлар тўқнашуви ташқи ҳодисалар таъсирида юз бераётган ички курашлар занжиридаги бир ҳалқа сифатида кўринади ва ҳал қилувчи, янги-янги тўқнашувлар туғдирувчи аҳамиятга молик бўлолмайди. А. Толстой ҳаётий қарама- қаршиликларни акс эттиришда қўлланиладиган бундай конфликтни «курашнинг инъикоси» деб баҳолайди.

«Гирдоб»да ҳаёт ҳақиқати қай тарзда бадиий ниҳояланганлигига қайтайлик: характерлар кураши изчил, режали давом қила бориб, кескин драматик моҳият касб этади. Буни Салтанат тасвирланган ўринларда, эрига хиёнат қилганлигини довдираб тан олгани, Азизнинг ахлоқи муҳокамасига бағишланган илмий советдаги тўқнашумлар ифодасида кузатамиз. Тўғри, асар конфликти ечимида — Азиз кашф этган ихтиронинг тан олиниши ва тақдирланишидан кейин тасвирда ҳаққонийлик сусаяди. Хусусан, Азиздаги дадилликни конфликтнинг олдинги босқичларидан бошлаб очиқроқ кўрсатиш керак эди, деган фикр туғилади. Шу маънода ечимдан кейин, финалда дардга чалиниб, бир ўлимдан қолган Азизнинг «Яхшиям Муҳиддин Жабборовичлар бор бу дунёда!... Улар курашга чақиради... қонингни қайнатади» дея ҳаёл суришида ҳаққонийликдан кўра сунъийлик, зўрма- зўракилик устунроқдир.

«Гирдоб»да бошқа айрим нуқсонлар ҳам йўқ эмас. Бироқ асарда ижтимоий салмоқли масала реал ва ҳаётий характерлараро кураш воситасида таъсирли ёритилгани муҳим. Романнинг ғоявий- бадиий қиммати ҳам шундадир.

Турмушдаги конфликтлар образлараро кескин муносабатларда, қаҳрамонларнинг психологияси призмасидан ўтказилиб, муайян ғоявий ният таъсирчан даражада ёритилсагина, бадиий конфликт, яъни коллизия даражасига кўтарилади. Акс ҳолда том маънодаги бадиий конфликт шаклланмайди, характерлар очилмайди. Тўлқиннинг «Севара» асарида яхлит ғоявий мақсад ва проблеманинг йўқлиги конфликтни шакллантиришга, қаҳрамонлар характерини очишга имконият бермаган. Ваҳоланки, қиссада колхозда ишлаш, ишламаслик ҳақида тортишувлар, урушдан қочган, туҳмат қилиб обрўли кишиларни қаматган, болали бўла туриб ёш қизга уйланиш дардида юрган кимсаларнинг қилмишлари, оғир шароитда чорвага ем хашак етказган кишилар фаолияти жиддий ҳаётий зиддиятлар билан боғланган. Бироқ уларнинг хатти- ҳаракатлари яхлит мақсадни тақозо этувчи изчил конфликт ўқига бирлаштирилмаган, образлар характери очилмаган ва ғоявийлик билан бадиийликнинг уйғунлиги, таъсирчанлик амалга ошмаган.

Гоголь бадиий асарда, хусусан пьесада унинг барча компонентларини ғоя бошқаради, деган эди. Бу гап ҳаққонийлигини Худойберди Тўхтабоевнинг «Беш болали йигитча» номли қизиқарли романида ҳам кузатиш мумкин. Уруш даври қийинчиликлари туфайли ёш қаҳрамонлар қалбида кечган изтироблар, ҳаёт зиддиятларига бой саргузаштлар асар сюжетини ташкил этади. Бироқ роман жанри йирик, яхлит ва ижтимоий салмоқдор ғояни бадиий ифодалашни талаб этади. Асарда ёш қаҳрамонлар ички оламини, мурғак қалбини очишга хизмат қилмайдиган эпизодлар анча бор. Персонажларнинг кўпроқ қорин ташвишида кечирган майда-чуйда, ўзаро унчалик боғланмаган саргузаштларида ёзувчи айтмоқчи бўлган фикр шунчаки иллюстрацияга айланиб қолган. Романда конфликтнинг тўла шаклланмагани, салмоқли яхлит мақсаддан келиб чиқувчи сюжет ўзанида қаҳрамонлар психологияси бадиий таҳлил этилмаганидан ғоявийлик билан бадиийлик бир бутун ҳолда, роман жанрига мос ифодасини топмаган. Асар композициясидаги тарқоқлик, конфликтсизлик оқибатининг сабаблари шундан. Бу қусурни асарнинг номи ҳам тасдиқлаб турибди.

Конфликт (коллизия) — маҳорат масаласидир. Конфликт ҳаётий ҳақиқатга мувофиқ бўлмаса, конкрет ғоявий ниятни ифодаловчи персонажлар характерларини таъсирли ёритишга хизмат қилмаса асар конфликтсизликка, эпизодбозликка, натуралистик тасвирга мубтало бўлади, мазмун ва шакл бирлиги йўқолади. Афсуски. бундай нуқсонлар Саъдулла Сиёевнинг «Манзил яқин». «Чимилдиққа кирмаган куёв», Сайёрнинг «Одам борки...», Шойим Бўтаевнинг «Сирли юлдузлар» қиссаларида, талайгина пьесаларимизда мавжуддир. Ваҳоланки, ижтимоий, сиёсий ва халқ хўжалиги соҳаларида партия ва ҳукуматимиз кўраётган тадбирлар, тараққиётимиз омиллари ҳаётдаги зиддият ва конфликтларни енга бориш асосига қурилган. Ҳозирги ўзбек адабиёти ютуқлари ижоднинг барча проблемаларини, жумладан, конфликтга тегишли масалаларни тадқиқ этишга лойиқ манба бўла олади. Ютуқларни кўпайтириш учун ибратли томонлар билан бирга, бадиий конфликтдан фойдаланишдаги нуқсонларни ҳам одилона асосли кўрсатиш зарур Бунда принципиаллик билан бирга, холис бўлиш. субъективчилик йўлларидан сақланиш талаб этилади.

ЁШЛАР ШЕЪРИЯТИДАН

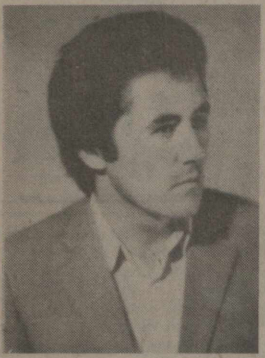

Эшқобилнинг шеърлари ғалати — гўё кўпни кўрган одамнинг ёзганига ўхшайди: босиқ ва чуқур, шу билан бирга, сатрларида аллақандай жанговарлик, қайсарлик бор. Шеърлари унутилаёзган оҳангларга, унутилаёзган сўзларга бой...

Мен Эшқобилга «Оқ йўл» тилаётганим йўқ. У аллақачон йўлда.... Шеърхонга янги бир шоир шеърларини таклиф қилаётирман, холос.

Усмон АЗИМОВ

Эшқобил ШУКУРОВ

«САККИЗИНЧИ ОСМОН» ТУРКУМИДАН

Уруш!!!
(Бақириб юборар ундов белгилари,
Солдатлар таянган қўлтиқтаёқлардай).
Уруш....
(Нафас ололмасдан қолар нуқталар,
Қўрғошин уч марта тешган юракдай).
Қийнаб қўймадими сизни, оталар,
Гўдак болаларнинг катта сўроғи?!
Қишлоқ тупроғини ҳамон туш кўрар,
Солдатнинг Берлинда қолган оёғи.
Саломга чап қўлни узатар секин,
Ҳорғин вужудида асабий титроқ.
Ўнг қўли вужуддан олисда, лекин
Ҳамон ҳилпирайди қип-қизил байроқ.
Уруш!!!
(Бақириб юборар ундов белгилари,
Соғинчдан қуриган дарахтлардай).
Уруш...
(Нафас ололмасдан қолар нуқталар,
Майдалаб ташланган қора хатлардай.)
Сиз қайтиб келдингиз урушдан,
Қайсингизда оёқ... Қайсингизда қўл...
Қайсингиз кўздану қайсингиз пуштдан...
Лекин кўкракларда ҳилпирайди гул.
Вужудсиз оёқлар ер шарин ёриб,
Олға югуради, ҳансирар ғаним.
Сиз-чи? Шивирлайсиз қишлоққа бориб:
Сенинг оёқ-қўлинг соғми, Ватаним?...

ЭНГ ҚАДИМГИ ҚЎШИҚ

Юлдузлар титрар,
ҳайрон,
Осмоннинг ҳолига вой.
Қора кенгликдан
кечиб,
Қиз кўксига қўнди Ой.
Қизнинг мармар
танида
Пориллайди ол
дурлар.
Минг тола сочга
шўнғиб,
Чарс-чарс синади
нурлар.
Манзилга етиб бормас
Қора осмон имдоди.
Тун бўйнидан
чангаллар
Бир йигитнинг фарёди.
Ваҳм туш оғушида
Чайқалиб қўяр овул.
Кўзларини ишқалаб
Уйғонади қоровул.

Қизнинг қоқ
кўкрагидан
Нур шарқирар мисли
сой.
Эрийди... Адо бўлмас
Қиз кўксига
қўнган Ой.
Юлдузлар дор
ташлайди,
Қитиқланар юраклар.
Дунёни севиб қолар,
Шивирлашган
тераклар.
Овулнинг вужудига
Оқади оқ ёғдулар.
Йигит Ойга ташланар,
Қўлида олов ханжар.
Юлдузлар титрар,
ҳайрон,
Осмоннинг ҳолига вой.
Қизнинг кўксида
қолди
Иккига бўлинган Ой...

РУҲИМ

Аҳай-аҳа-ҳай. Аҳай-аҳа-ҳай!
Мен қушларнинг тушларида кўринай,
Мен тушларнинг қушларида кўринай.
Аҳай-аҳа-ҳай. Аҳай-аҳа-ҳай!
Мен оловнинг гулларида кўринай,
Мен гулларнинг тилларида кўринай.
Аҳай-аҳа-ҳай. Аҳай-аҳа-ҳай!
Мен тўйларнинг куйларида кўринай,
Мен куйларнинг тўйларида кўринай.
Аҳай-аҳа-ҳай. Аҳай-аҳа-ҳай!
Мен кўзларнинг сўзларида кўринай,
Мен сўзларнинг кўзларида кўринай.
Аҳай-аҳа-ҳай. Аҳай-аҳа-ҳай!

Ҳайитали РАҲМОНОВ

МУҲАББАТНИНГ ТУҒИЛИШИ

Осмонда ой осилиб қолди,
Сувлар тўхтаб қолди бир жойда.
Мажнунтоллар хаёлга толди,
Олтинланиб гуллади жийда.
Бу тун шунча гўзал, мунаввар,
Ҳатто оғар одам ҳушидан.
Ўн саккизга тўлган бир гўзал
Жийда гулин кўрди тушида.

●

Қорлар бирдан эрий бошлади,
Табиатда бордир жонланиш.
Қумурсқалар яшай бошлади,
Ҳар кунгидан кўпайди ташвиш.
Ҳайрат билан шунда кўзимни,
Тикиб қолдим гулга, арига.
Турли рангда кўриб сўзимни,
Мен отилдим боғлар бағрига.
Боғлар менга ҳадя этди
Чучмома-ю, гуллар атрини.
Кўзларимга муҳрлаб кетди,
Қайтмас кунлар гўзал сатрини.

ҚУВОНЧ

Мен сени изларман,
Топарман бир кун
Бағримга босарман шунда дилбарим.
О, сен-чи, шодликдан йиғларсан юм-юм,
Ва мен ҳам тўкарман
Соғинч дардларим.
Сўнгра бошланади ажиб бир қўшиқ,
Борлиқ қоришади ширин навога.
Бизга ҳайрон бўлиб боқади бўшлиқ:
Биз сиғмай қоламиз
Улкан дунёга...

КЕЧ КУЗ

Турналар ҳам учиб кетдилар,
Биздан йироқ — ўзга ёқларга
Гулларнинг ҳам умри битдилар,
Дош беролмай қор, совуқларга.
Ҳу, шамолда силкинганича,
Япроқчалар узилар алҳол.
Қишлоқнинг лой кўчаларида,
Симёғочлар суради хаёл.
Уфқларга тикиб нигоҳин,
Остонада туриб қолди қиз.
Хазонларни кечиб паришон
Мен ҳам боғда юрибман ёлғиз.

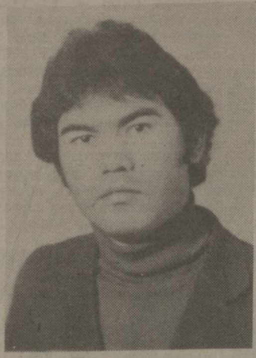

Ҳайитали Раҳмонов — сурхондарёлик, ҳозир Денов район газетасида хизмат қилмоқда. Шу билан бирга, шеърлар машқ қилиб туради. Уларнинг баъзилари матбуотда эълон қилинган. Диққатингизга ҳавола этилаётган ушбу шеърлар ҳам алланечук ички жозибага эга — уларда фикр бор, туйғу бор, ҳаётнинг нафаси бор. Фикрлар яланғоч айтилмайди, туйғулар нимпардаларда куйланади, шеър замирида ҳали айтилмаган гаплар борлигини ҳис қиламиз. Менинг назаримда, Ҳайиталининг шеърлари билан учрашиш китобхонга қувонч бахш этади.

Албатта, Ҳайитали ҳали шеърият чўққиларини забт этиш учун жуда кўп изланиши, машаққатли довонлардан ўтиши, тинимсиз меҳнат қилиши керак.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

Шеър! Нима у? Майса шивирими, япроқ шитирлашими, ел ғувлашими, тонгги шабнамнинг тоғлар ортидан чиқиб келаётган илк қуёш нурларида товланишими ё олис-олислардан таралаётган дардманд най навосими? Жасоратми, шодликми, ҳасратми? Ҳа, Шеър, бу — Ҳаёт! Ҳаётнинг ўзи! Унинг турлик-турлик жилвалари, гоҳи ғамгин, гоҳи шодумон қаҳқаҳалари. Шеър, бу—Ҳақиқат! Ҳақиқат бўлганда ҳам халқ орзу-истагига, мурод-мақсадига, дили тилига мос ҳақиқат!

Иқтидорли ёш шоир Равшан Файз ана шу Ҳақиқатни шеър йўли деб билади.

Азим СУЮН

Равшан ФАЙЗ

ОҚТОВДА КУЗ

Яна пайдо бўлди ўша таниш чол
(Ҳар йили бу ерда бир кўргум уни).
...Маккажўхоридан бўшаган пайкал,
Эркакнинг қаровсиз соқолларидай.
Унда, қон топшириб ҳориган байтал,
Пояни қиртишлар кўзларин очмай.
Болалар кўнгилни этганча вайрон,
Тушмаган баргларни дув-дув
қоқарлар.
Энди қуёш топмай серраяр ҳайрон,
Бошлари юлинган кунгбоқарлар.
Ўзини шоҳ санаб қиру қиёда,
Баланд қоялардан жой излар лочин.
«Ором деганлари борми дунёда?» —
Эринчоқ мезонлар ёзар қулочин.
Қушлар учиб кетди. Қолди сукунат
(Токларнинг қўйнида ухлайди
баҳор).
«Етгандан бир энлик мактубинг
жўнат....»
Дарахтлар энтикар («ҳаҳ, онаизор»).
Рутубат куйини тинглайди дунё,
Садоқат дегани қани ўзи, оҳ —
Ҳувиллаб қолди-ку тоғ бағри,
бироқ, —
Чўққилар бошига йиғаркан булут,
Шивирлаб заминни юпатар осмон:
«Босиб келаётган ваҳмни унут,
Баҳорнинг мангуга ухлаши ёлғон!»
Бу тонг уйқусининг кечиб баҳридан
Ўзича сураркан мунглиғ бир хаёл,
Заминнинг осмонга туташ бағрида
Яна пайдо бўлди ўша таниш чол.

САВР ИНҚИЛОБИ

Шоир Ризо Муншизодага

Билсанг, қофиядош сўзлармиз,
дўстим,
Мавжудмиз шу кўҳна замин тилида.
Лекин айро-айро улғайдик, ўсдик
Бир халқнинг икки юрт, икки элида.
Қирлардан неча бор қиш этак қоқди,
Неча бор баҳорлар бўлди ўтирик.
Ўрталиқда золим замонлар оқди,
Оқди, оқаверди Жайҳун — бекўприк.
Отгувчи тонглардан хушхабар кутдик
Ва бугун қақраган хоҳишинг қонди.
Сенинг осмонингда тонг отиб сутдек,
Менинг-да кўксимда бир қуш
уйғонди....

ОҚТОВДА ТОНГНИ КУТИБ

Оқтовнинг бағрида ёнаркан гулхан,
Жимликни бузади отлар туёғи.
Душманлар бостириб келар
дафъатан.
Чўпонлар ғазабдан тутар таёғин.
Менинг бобом бунда куйлайди
достон,
Гулхан теграсида чўпонлар жим-жит.
Парилар галма-гал қилар хиромон,
Жимликни бузмаслик ҳаммага оид.
Юлдуз ва Қундузлар келар
бирма-бир,
Хушкелди, Кунтуғмиш кўринар
порлаб.
От суриб келаётган — бу
Алпомишдир,
Барчинга жўнайди эрта саҳарлаб.
...Ярим тун қайдадир нола қилар най,
Жимликни бузади қўшиқлар
шўх-шан.
Қўшработлик чўпон ўтовга қайтмас,
Оқтов ўнгурида гуриллар гулхан.

Мақсуд БЕКЖОНОВ

БАШАРИЯТ

Ҳали кўпдир биз билмаган сир,
Мақсад бирдир, биз тўккан
тер ҳам.
Гулларимиз ранглари ҳам бир,
Ягонадир осмон ҳам, ер ҳам.
Бир қуёшдан қамашар кўзлар,
Бир нарсага нафратимиз ҳам.
Бир нарсани англатар сўзлар —
Нарсаларнинг барида биз жам.
Шундай экан, ҳали умид бор,
Ўзимизни «еб» қўймасликка.
Шундай экан, ҳали гирифтор
Бўлмагаймиз еб-тўймасликка.
Шундай экан, айтамиз ҳали
Эрк қўшиғин баралла, очиқ.
Шундай экан, биронта малъун
Кета олмас ўзидан қочиб!

●

Сен тонгда рангларга бунча
тикилма,
Улар кўзларингга сиғмас
барибир.
Нарсалар минг марта
улғаяр тонгда.
Тонгда оёқяланг
юришинг қийин,
Кундузи малолсиз босган
тошларинг —
Тонг чоғи оёғингга ботарлар
қаттиқ.
Сен тонгда....
Сен тонгда
Эслама мени.

МАНГУЛИК ҲАҚИДА ХИРГОЙИ

Ҳаво димлигими,
Ё
Уйнинг жимлиги,
Ёки
Кеча айтган гаплар —
Изҳорим,
Балки бу сукутдир ўртамиздаги
Ёки ўртамизда
Деворнинг бори...
Мен шундай ўтарман дунёдан,
Билолмай ўтарман дунёдан:
Мени кўпроқ нима қийнади
ўзи —
Ҳаво димлигими,
Ё
Уйнинг жимлиги...

●

Дўстларим бор менинг ҳам,
мана,
Бетгачопар, очиқ, жангари.
Улар ортдан қилмаслар таъна,
Башарангга айтишар барин.
Улар қодир, ўн йилча кутиб
Сенинг қайтмоғингни сафардан.
Келолмасанг, таънасин ютиб,
Сени кутиб яшашга ҳар дам...

●

Илҳомни мен қоғоздан олдим,
Севгини самодан олдим мен,
Кўнгилга тиниқлик ўт солди,
Мен учдим булутлар билан тенг.
Қоғоздай пок нарса топмадим,
Ҳеч не йўқ самодан юксакроқ;
Само каби турғун ва қадим,
Қоғоз каби бенуқсон, оппоқ...

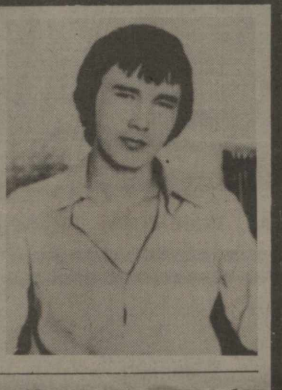

Мақсудни ўрта мактабда ўқиб юрган пайтларидан, район газетасида, «Гулхан» журналида босилган шеърларидан биламан.

У шеър ёзишни анча эрта бошлади. Одатда эрта бошлаганлар тез тугатишади. Болаликда кўпчилик шоир бўлган. Лекин Мақсуд шеърнинг оғир йўлларида собит кетаётир. У сўз, сўзнинг ҳаёти, сўзлар ўртасидаги фикрий, руҳий, товуш муносабатларини тобора теранроқ тушуниб олишга интилади. Унинг шеърларида маъно ва таъсир уюшқоқлиги шундан.

Аҳмад АЪЗАМ

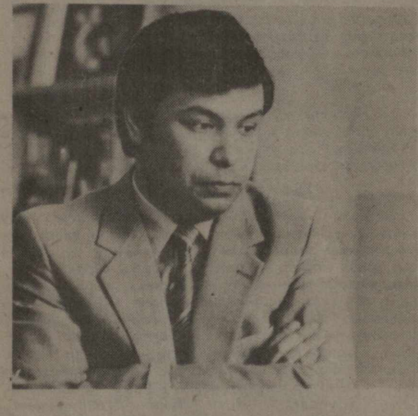

Нурали ҚОБУЛ

Оппоқ булутлар

ҲИКОЯ

ОБЛАСТЬ ПАРТИЯ комитетининг навбатдан ташқари пленуми тез тугади. Абдураҳмонов кабинетга қайтиб кириб, нима қилишини билмай анчагача туриб қолди. Сўнгра столга тирсагини қўйганча хаёлга толди. У илгари бу хонага қимтиниб, ким ўтирганлигини секретарь қиздан суриштириб, оёқ учида кирарди. Бу ердан кетганига етти йил бўлибди. Тақдир эса уни яна изига қайтарди.

Собиқ секретарнинг атрофини гапини икки қилмайдиганлар қуршаб олган эди. Тўғри бораётган карвонни ортга бурсанг, маймоқ туя олдинга ўтиб кетади, деганларидек, бу ерда кадрлар масаласи издан чиққан эди. Охир-оқибатда ўша одамлар унинг бошига етди. Улардан бири туғилган кунида бюстини ясаттириб совға қилганда, секретарь оғзининг таноби қочиб қабул қилди ва меҳмонхонасининг тўрига қўйиб қўйди. Лекин бу «камтарлиги» учун бир куни парткомиссияда тик туриб жавоб беришини хаёлига ҳам келтирмади. Ташаббус билан чиқмоқчи бўлган икки райком секретарини ўзини кўрсатмоқчи бўляпти, деб, бошқа ишга ўтказиб юборди. Областдаги муҳим раҳбарлик лавозимларига, кўзини чирт юмиб, ўз кишиларини қўйдирди. Инсонда шундай бир ожизона одат бор: у доимо ўзи ҳақидаги холис фикрларни ёқтирмай, ўзида йўқ хислатлар, ортиқча баҳоларга ўч бўлади. Бора-бора бу фикрларга ишониб, йўлидан адашади. Раҳбарлик истеъдоди бу — композиторлик ёки рассомлик салоҳиятига ўхшайди, у юксак инсонийлик фазилати мужассам кишиларда ўз аксини топади, деганди унинг бир дўсти.

Ташкилотлар ишида қандайдир тартиб, шакл бор-у мазмун йўқ. Кўпчилик бир кишининг оғзига қараб қолган. Одамлар дакки эшитиш ёки хато қилиб қўйишдан чўчиб, фойдали фикрни айтишга ҳам тортинган. Бундай вазиятда ташаббус ҳақида гап бўлиши мумкин эмас. Қишлоқ хўжалигининг деярли барча соҳаларида аҳвол оғир, қўшиб ёзишга зўр берилганлиги, айрим соҳалар бўйича планлар фақат қоғозда бажарилганлиги натижасида ҳалол, покиза кишилар эътибордан четда қолиб, олғир ва устамонлар ошиғи олчи бўлган. Узунбулоқ районидаги «Рассвет» совхозида, бир дона ўрдак бўлмаса-да, хўжалик ўтган йили қирқ тонна ўрдак гўшти «топширган». Собиқ секретарь масаланинг моҳиятидан бехабар қолган ёки билиб туриб совхоз директорини обком бюроси аъзолигига кандидатликка киритган. Навбатдаги пленумгача масалани чуқур ўрганиб чиқиш лозим. Хатоси жиноят чизиғидан ўтган айрим раҳбарларни қаттиқ жазолашга тўғри келади.

Ёрдамчи киришга рухсат сўраб, дала ишлари хусусидаги маълумотни ва яна бир қанча қоғозларни столга қўйди. Абдураҳмоновнинг хаёли бўлинди. Бошини ирғаб, ёрдамчи йигитга раҳмат ишорасини қилди. Сўнгра беихтиёр рўйхатга кўз югуртирди. Рўйхатнинг ўртароғидаги Боғистон райони тўғрисидаги рақамларга тикилиб қолди. Бу районда у билан бирга болалар уйида тарбияланган синфдоши Ботир Маҳмудов биринчи секретарь. Ёшлигида болаларга бош бўлиб, аллақандай поход ва маёвкаларни ўйлаб топарди.

Секретарнинг хаёлига шу ҳафта мобайнида барча районларни айланиб чиқиш керак, деган фикр келди. Одамларнинг руҳиятини ўрганиш керак. Кейинги пайтда областда рўй берган салбий воқеалар ҳар хил гап-сўзларга сабаб бўлиб, кишилар кайфиятига таъсир этган бўлиши керак. Қонунсиз равишда бойлик орттирган бир неча раҳбарлар жиноий жавобгарликка тортилди. Оддий меҳнат кишисининг кўнглини топмасанг, иш юришмайди. «Асал йиғаётган арига халақит берсанг, улар ёпирилиб, сени чақади, — дерди студентлик йиллари уйидан унга жой берган Раҳмат бобо, — Дунёда қанча одам бор эканки, шунча ташвиш-таҳлика, бахту бахтсизлик бор. Сендан меҳр-муҳаббат кўрса, сўзингга яхшиям, ёмон ҳам баробар қулоқ солади, ортингдан эргашади».

АБДУРАҲМОНОВ Боғистонга кетаётганда беихтиёр ҳаяжонланди. Синфдоши билан анчадан буён бафуржа суҳбатлашмаганди. Лекин ишнинг кўплигидан ҳануз бирор киши билан отамлашишга имкон бўлмайди. Биров билан чин юракдан гаплашиш учун эса кўнгил тинч бўлиши керак.

Боғистоннинг кўрсаткичлари ёмон эмас. Бироқ қўшиб ёзиш борга ўхшайди. Ўтган йили район бўйича саккиз минг тонна маккажўхори дони ишлаб чиқарилиб, чорва молларига едирилди ва аҳолига сотилди, деган ҳужжатни кўрсатишди. Районда эса бунча миқдордаги донни ейдиган мол йўқ. Бу ерда бир гап бор...

Машина район марказида тўхтади. Абдураҳмонов шофёрга райком биносининг олдига бориб туришни тайинлади. Йўл-йўлакай универмаг, хўжалик моллари магазини ва пештахталарида ҳар хил консерва банкаларидан бўлак қўлга илинарли нарса йўқ гастрономга кирди. Касалхонанинг панжарали деворидан ҳовлини кузатди, дўкондан гўштнинг нархини сўради. Бозорчани оралаб ўтиб, райком томон юрди. Қаршисидан ҳаллослаб Маҳмудов келарди. Улар илиқ кўришишди, кабинетга кириб, сув ичишди. Маҳмудов обком секретарининг кетма-кет саволларига терлаб-пишиб жавоб берар, бирор рақамни эслолмай қийналса, Абдураҳмонов мавзуни ўзгартирарди. Сўнгра хонага райижроком раиси ва райком секретарлари таклиф этилди. Абдураҳмонов улар билан танишиб, қисқа суҳбатлашди.

— Далага чиқсак, — деди Абдураҳмонов пиёладаги сувни ичиб, ўрнидан қўзғоларкан. — Районда қанча боғча бор?

— Доимий боғчалар ўн тўртта, — деб жавоб қилди Маҳмудов.

— «Правда» колхозида бир намунали боғча бўларди. Ҳалиям борми?

— Бор. Бундай боғчаларимиз бир нечта.

— Шу боғчани кўрсак бўладими?

Абдураҳмонов Маҳмудовнинг довдираб қолганини сезди. Боғчага меҳмон бориши айтиб қўйилмаган, Маҳмудов эҳтиётдан район марказидаги боғчани тайёрлатиб қўйган, болалар бир неча кундан буён янги кийимларини кийиб келиб, ёдлаган шеър ва қўшиқларини машқ қилишарди.

Дарвоза олдида кутилмаган ташрифдан саросимага тушган колхоз раиси Алибеков турарди. Боғча ходимлари эса шоша-пиша ҳовли ва йўлкаларга сув сепиб, супуришарди. Маҳмудов Алибековга «доимо шундай қилиб чув туширасан» дегандек тикилди. Сўнгра тутила-тутила раисни таништирди.

— Хуш келибсиз, Азимжон ака, — деди раис, ёши ўзидан кичик бўлса-да, обком секретарига. — У ёқ-бу ёғимиз йиғиштирилмаган эди. Узр...

Одамлар бор, ўзи ҳеч иш қилмайди, бунинг устига айтганингни ҳам қилмайди, қилолмайди. Раҳбарлар олдида патаки пайтава бўлаётган Алибековни кўрганда Абдураҳмоновнинг хаёлидан шу фикр кечди. Улар боғча биносига қараб юришди. Алибеков ҳовлини супураётганларга имо қилди. Улар супурги ва челакларни жой-жойига ташлаб ғойиб бўлишди. Алибеков эшик олдида қимтинибгина турган, истараси иссиқ жувонни таништирди:

— Боғча мудирамиз Мўътабархон.

Мудира қўрқа-писа раисга ер остидан қараб қўйиб секретарнинг саволларига жавоб берди.

— Икки йилдан бери ремонт қилолмаяпмиз. Баҳорда ер қимирлаганда бинонинг орқа деворлари ёрилиб кетди. Колхознинг ремонт бригадаси тузатмоқчи эди. «Облколхозстрой»дан келиб, бинони бузиб қайта қуриш керак, дейишди. Болаларни хоналарга киритишга қўрқаяпмиз. Ҳозир ҳаво илиқ, айвонда ва ҳовлида ўйнашяпти. Қишгача ремонт қилмасак бўлмайди.

— Биз район ва колхоз раҳбарлари билан маслаҳатлашиб, бир фикрга келамиз, — деди Абдураҳмонов, — Мабодо яна ёрдам керак бўлса менинг олдимга боринг ёки хат ёзиб юборинг. Фамилиям Абдураҳмонов, обкомда ишлайман. Бизга энди мавсумий боғчаларингиздан бирортасини кўрсатинг, — деди сўнгра ўгирилиб Алибековга.

Йўлда Абдураҳмонов Маҳмудовдан район партия комитетининг иш тартибини сўради.

— Йигитларимиз тиним билишмайди, — деб жавоб берди Маҳмудов. Мавсумий юмушлар авж олганда шанба ва якшанба кунлари ҳам ишлаймиз.

— Интизом ўрнатмоқ яхши. Лекин у тартибсиз ва иш вақтидан нотўғри фойдаланишдан келиб чиқмаслиги керак. Маълум иш соатида ўз вазифасини уддалай олмаган ходим ишдан ташқари вақтда ҳам бирор бир юмушни қойиллатмайди. Одамларни тўғри ишлаш, тўғри дам олиш ва тўғри яшай билишга ўргатишимиз керак. Бизда кўп ўртоқлар ярим кечагача нарядбозлик қилиб, сўнгра бирор хилват гўшада ошхўрлик қилишни дам олиш деб, ҳаёт деб биладилар. Бу маънавий қашшоқликдан бошқа нарса эмас.

МАҲМУДОВ ОБКОМ секретарининг сўзларини ёзиб борарди. Олдинги ўриндиқда ўтирган Алибеков икки чеккасидан қуйилиб келаётган терни артар, хижолат чекарди. Машина дала шийпонига яқинлашди.

Колхозчилар тизилишиб шийпон томон келишарди. Айвондаги сўри устида ўтирган беш-олти нафар бола ярим палла қовунни ўртага олганча талашиб ейишар, бир бола эса аразлаб, поча қоқиб йиғларди. Машинага кўзи тушиши билан йиғидан тўхтаб, қўлидаги нонни ея бошлади. Ёнида ўтирган қизча унга бир карч қовун берди. Шийпондан ўттиз қадамча нарида овқат пишираётган аёл чўмични ушлаганча меҳмонларга қараб турарди. Абдураҳмонов йиғидан тўхтаган боланинг дўпписини кийдириб қўйди-да, нимадир деди. Сўнгра ўчоқ бошига қараб юрди. Ошпаз аёл билан саломлашди. Аёлнинг қўлидан чўмични олиб, қозонни кавлаб кўрди.

— Гўшти йўқ-ку, — деди аёлнинг юзига тикилиб.

— Ҳафтада икки марта беш килодан гўшт беришади. Ўн кило гўшт шунча одамнинг тишига юқ ҳам бўлмайди. Бор-йўғи уч-тўрт овқатга етади, холос, — деди ошпаз аёл, чийиллаган овозда. — Уйларидан егулик олиб келишади. Эркаклар ҳалфана ош қилишади, — қўшиб қўйди бир раисга, бир меҳмонга тикилиб.

СЎНМАС ЮЛДУЗЛАР

...Ҳар бири мисоли бир тарих бўлиб гавдаланаётган оловли жангоҳларнинг муҳим воқеаларини эслатувчи хилма-хил ҳужжатлар билан танишар эканман, у эскирган газета саҳифасидаги мактубни кўрсатди.

—Буни ўқиб чиқинг, яқинда архивимдан топдим.

Мактубларни ҳаяжон билан ўқиб, ён дафтарчамга айнан кўчирдим. Мактуб шундай бошланади:

«Салом, меҳрибон, қадрдон ўғлим, Боисжон! Бизлар сиҳат-саломатмиз. Сизнинг ҳам кеча-кундуз соғ-омон бўлишингизни тилаймиз. Боисжон, бизларни сўрасангиз, чарчамасдан ишлаб, фронтга, сизларга нимаики лозим бўлса ҳаммасини юбориб турибмиз. Сиздан талабимиз шуки, немис-фашист газандаларини қиринглар, токи улар ер билан яксон бўлсин. Уйимизга ғалаба билан, ёруғ юз билан қайтинг. Ҳаммамиздан сизга ва сафдошларингизга самимий салом билан, отангиз Ҳамидов».

Иккинчи мактуб Боис Эргашевнинг отаси хатига ёзган жавоби эди. Мактуб қисқа ва мазмунли: «Салом, қимматли отажоним! Сизнинг йўллаган даъваткор хатингиз мени ва сафдошларимни жуда қувонтирди. Отажон, менинг Сизга берадиган ваъдам шуки, то бир қатра қоним қолгунча фашистларни қириб ташлашга, улар устидан ғалаба қозонишга сўз бераман. Чунки мен Совет гвардиячисиман. Отажон, уйга албатта, ғалаба билан қайтиб, берган тузингизни оқлайман. Хайр, ҳозирча. Мендан Онажонимга, қариндош-уруғларимга салом айтинг. Ўғлингиз катта сержант Боисжон!»

Отанинг ўғлига битган мактубига ёзилган адрес «Полевая почта» бўлгани учун Боис акага бориб етмади. Хат Украинадаги фронт газеталаридан бирига тушиб қолди. Боис аканинг хати ҳам кутилмаганда шундай бўлди. Орадан анча вақт ўтгач, иккала мактуб рус ва ўзбек тилларида чиқадиган «Ғалаба сари олға» газетасининг 1942 йил 7 ноябрь сонида босилиб чиқди. Буни Боис Эргашев Украина фронтида ўқиб қолган эди...

Боис Самарқанд ҳунар мактабини тамомлаб, монтёр ёрдамчиси бўлиб иш бошлаган эди. Кутилмаганда одамларнинг тинчи бузилди. Немис-фашист босқинчилари Ватанимизга хиёнаткорона ҳужум бошлади. Урушнинг биринчи кунлариданоқ Боиснинг акалари Восе, Облоқул, Равшан ва поччаси Ваҳобжон жангга кетди. Боис ҳам 17 ёшида ўз ихтиёри билан урушга отланди. Аввалига у ҳарбий машқларда тобланди. Украинанинг ғарбий фронтидан Пензагача борди.

У 1942 йилнинг август ойигача Москва яқинидаги жангларда қатнашди. Кейин Бош қўмондонликнинг буйруғи билан у хизмат қилаётган кавалерия корпуси Украинанинг жанубий-ғарбий фронтига йўл олди. У жанг қилаётган қисм шимолий Донецкдан 40 километр нарида бўлиб, у ерга етиб боргунча сафдошларидан атиги уч киши тирик қолган эди. Ниҳоят, уч жангчи учинчи Украина фронтининг 60-гвардиячи дивизиясининг 192-ўқчи полкига келиб қўшилди. Учинчи батальонда тажрибали пулемётчи Боис Эргашев душман билан юзма-юз жанг қилди.

Жанг кунларининг бирида Боис пулемётни судраб ўрмон томонга кетаётган эди, кутилмаганда чап томондан бир капитан кўринди. Капитан сал нарироқда хаёлчан турар эди. Боис синчиклаб тикилди, танишдек туюлди. Қизиқ, акаси Восе эмасмикин? Наҳотки, ўша бўлса? Худди акасининг ўзгинаси...

—Восе, Восе! —аста чақирди Боис. Капитан ҳам уни таниб қолди. Ажабо, укаси Боис-ку!

—Укажон, омонмисан. —

Улар бир-бирларини қучоқлаб кўришдилар.

—Хайрият, сен билан дийдор кўришадиган кун ҳам бор экан.

—Ўзингиз омонмисиз ака,— укаси унга меҳрибонлик билан кўзларини тикиб турарди.

Восе Эргашев 132-ўқчи артиллерия полкида хизмат қиларди. Взвод командири Плотников Боиснинг илтимосига кўра, уни акаси хизмат қилаётган артиллерия полкига разведкачи қилиб ўтказишга рози бўлди. Энди ака-укалар бир сафда жанг қилишарди.

1943 йил 13-14 октябрь кунлари. Эндиги муҳим вазифа —Запорожьени озод қилиш! Бош қўмондоннинг буйруғи ана шундай эди. Запорожье—Украинанинг қон томири эди: мамлакат бўйлаб ёйилган темир йўл, транспорт линиялари.. Душман шаҳарни мустаҳкам плацдармга айлантириб, тиш-тирноғи билан қаршилик кўрсатишга тайёр эди. Плацдармни парчалаб Днепр дарёсини кесиб ўтиш режаси 13 октябрь тунда бошланди. Взвод командири Афанасий Петрович Шилин топшириқни яна бир марта жангчиларга тушунтирди.

Боис Эргашев взвод командирининг буйруғини бажаришга киришди. Душман ҳаммаёқни ўққа тутмоқда. Шаҳар ва қишлоқлар, ўрмонлар ёнмоқда, ажал ўқларидан бош кўтариш қийин. Боисга фашистларнинг ўт очиш нуқталарини аниқлаш топширилди. Дзот парчаланди. Душман эса уч томондан атакага ўтди. Ротада тирик қолган 18 жангчи уларнинг саккизинчи атакасини ҳам мардонавор қайтарди. Сафдошларда ўқ-дори тугаб қолди. Энди улар вақтинчалик чекинишга мажбур. Боис душманга ҳийла ишлатиш керак, деган ниятда ўзини окопга ташлади. У бостириб келаётган немислар қаршисида чўзилиб ётди. Бир фашист офицери унинг устидан сакраб ўтди. Автоматида эса ҳали 20 ўқ бор. Шундоқ ёнгинасида немис пулемётчиси ажал уруғини сочмоқда. Боис қулай пайтдан фойдаланиб, душман пулемётчисини қулатди. Унинг қуроли билан фрицларни тутдай тўка бошлади. Чап томондан эса Боиснинг сафдошлари ҳужумга ўтди. Фашистларнинг нафаси ўчди. Бироқ ҳали у ер-бу ерда уларнинг «тигр»лари изғиб юрарди.

Днепрнинг ўнг қирғоғида душманнинг ўт очиш нуқталари жимиб қолди. Разведкачи Боис билан Афанасий Петрович дарё қирғоғида немисларнинг ишдан чиққан 105 миллиметрли пушкасига дуч келди. Пушканинг у ёқ-бу ёғини кўздан кечирди. Баъзи қисмлари синган эди. Дарҳол пушканинг камчиликлари тузатилди. Ёнида танкка қарши отадиган снарядлари ҳам бор. Улар 28 марта пушкадан ўт очишди. Душманнинг қолган техникаси ҳам ишдан чиқди. Боис хизмат қилаётган дивизия Хортица оролини ёриб ўтиб, душманнинг Запорожьеда жойлашган плацдармини таг-томири билан парчалаб ташлади. Украинани озод қилишда кўрсатган мислсиз жасоратлари учун гвардиячи солдат Боис Эргашев, командир Афанасий Шилин, комсомол қиз, санитар инструктор Вера Гинарова СССР Олий Совети Президиумининг 1944 йил 22 февралда чиқарган Фармони билан Совет Иттифоқи Қаҳрамони деган юксак унвон билан тақдирланди.

Қаҳрамон Боис Эргашев Пушкари қишлоғида оғир ярадор бўлиб госпиталга тушди. Энди уни она Ўзбекистон, киндик қони тўкилган Самарқанд кутарди...

Боис Эргашев ўзи туғилиб ўсган Самарқанд шаҳрига қайтгач, даволанди, жароҳатлари битиб, оёққа турди. Ўша йиллари Фарҳод ГЭСи қурилаётган пайтлар эди. Боис ака қурилишда комсомол штабининг бошлиғи сифатида катта ташкилотчилик ишларини олиб борди. Комсомол ишларида тобланди. Сўнг, Ўзбекистон партия ва ҳукумати уни масъул ишларга тайинлади. Ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялашда Боис аканинг хизматлари беқиёсдир.

Дунё яратилибдики, қуёш ҳам, юлдузлар ҳам, она ер ҳам боқийлик тимсоли бўлиб келди. Улуғ Ватан уруши йилларида тарихий жасоратлар кўрсатган қаҳрамон фарзандлар ҳам мисоли бир сўнмас юлдузларга ўхшайди. Уларнинг кўкракларига қаҳрамонлик тимсоли бўлиб қўнган ана шу жасорат юлдузларининг ўзи абадият тимсоли эмасмикин? Улар асрлар оша ҳам шундай бўлиб қолажак. Ишчи Эргаш бобонинг ўғли, марҳум Шафоат холанинг лочини Боис Эргашев ҳам ота-онасининг нон-тузини, она Ватан олдидаги фарзандлик бурчини оқлаган сўнмас юлдузларнинг биридир.

Ашурали АҲМЕДОВ

Совет Иттифоқи Қаҳрамони Боис Эргашев (чапдан иккинчи) қуролдош дўстлари даврасида.

куюнчак газетхонлардан хатлар

ДУМЛИ СУВНИ КЎРГАНМИСИЗ?

Ҳурматли редакция!

Мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини мунтазам ўқиб бораман. Инсон, оила, ахлоқ ва ижтимоий масалаларга доир мақолалар менга ёқади. Газетада ўқувчи ва ўқитувчиларнинг савияси, билими тўғрисида ҳам мақолалар бериб борилмоқдаки, бу айни шу кунлардаги муҳим проблемалардан биридир. Чиндан ҳам ўқувчиларнинг чуқур билимли, фикр доираси кенг бўлиши — уларнинг келажагини таъминлашда асосий омиллардандир. Шуларни ўйлар эканман, ўрта мактабнинг баъзи дарсликлари ҳақида фикр юритишни лозим топдим.

Бир куни дарс тайёрлаб ўтирган ўғлим дабдурустдан сўраб қолди:

—Ойи, думли сув қанақа бўлади?

Мен ҳайрон бўлдим. «Олтинчи синфда ўқийсану қаёқдаги бемаъни гапларни сўрайсан», деб ўғлимни койидим. У индамай уйга кириб кетди-да, бироздан кейин «Зоология» китобини кўтариб чиқди.

—Мана, ишонмасангиз ўзингиз ўқиб кўринг, —деди.

Ўқидим: «Дастлабки ерда яшайдиган умуртқали ҳайвонлар — қадимги думли сувда ҳам қуруқда яшовчилар ҳам ана шу балиқлардан келиб чиққан. Думсиз сувда ҳам қуруқда яшовчилар кейинроқ қадимги думли сувда ҳам қуруқда яшовчилардан келиб чиққан» (101-бет).

Биласизми, бу жумлаларни ўқиб, Абдулла Қаҳҳорнинг «Ўжар» деган ҳикояси қаҳрамонлари ҳолига тушиб қолдим. Китобни олиб бошқа саҳифаларига ҳам кўз югуртирдим. «Қирилиб кетган чучук сувда яшайдиган панжа қанотлиларда, ҳозирги икки хил нафас олувчи балиқларга ўхшаб, сузгич пуфакдан ривожланган ўпкалари бўлган деб тахмин қилмоқдалар» (ўша саҳифа). «Калтакесак қўл-оёқларида ҳам бақа қўл- оёқларидаги каби бўлимлар фарқ қилинади» (104-бет). «Қазиш ишлари вақтида топиладиган қирилиб кетган ерда яшовчи судралиб юрувчиларни шундай атаганлар» (109-бет).

Бунга ўхшаган жумлаларни кўплаб келтириш мумкин. Энди мана бу сатрларга эътибор қилинг: «1961 йил мартда совет космик кемасида кўтарилган ва соғ-саломат қайтиб тушган биринчи умуртқали ҳайвон худди шулар бўлган» (103-бет). Ахир, бу фикр нотўғри-ку! Космосга бақадан олдин 1957 йили «Лайка» деган ит учган эди-ку! Ёки итнинг умуртқаси йўқми? Бизнингча, бундай нотўғри маълумотлар болаларнинг фикрини чалғитади.

Бундай тумтоқ жумлалар биргина «Зоология» китобида бўлса майли эди-я. Афсуски, рус тилидан таржима қилинган кўплаб дарсликларда маъносини тушуниш қийин бўлган ана шундай жумлалар жуда кўп. Бешинчи синфнинг «Қадимги дунё тарихи» китобидан олинган қуйидаги гапларни қандай тушуниш мумкин: «Афина гражданлари жумласига кириш жуда қаттиқ чеклаб қўйилган бўлса ҳам, қадимги дунёнинг ҳеч бир ерида давлатни идора этиш ишларида ва ижтимоий ҳаётда кишилар Афинадагидек кўп қатнашмаган» (136-бет). «Ҳатто Грециядан узоқ ерларда жойлашган мамлакатларда ҳам археологлар эрамиздан аввалги V асрда Афина устахоналарида ишлаб чиқарилган амфораларни бутун ва синиқ ҳолида кўплаб топмоқдалар» (132-бет). «Унинг имениесида ўнлаб қуллар ишлар эди» (134-бет).

Энди шу синфнинг «Табиий география» китобидан келтирилган мана бу сатрларни ўқинг! «Оқар сувлар емириш ишлари билан бирга яратиш ишларини ҳам бажаради. Ҳақиқатан ҳам, ювилган тоғ жинслари дарёга тушгач, қисман дарё тагига чўкади, қисман эса дарёнинг этагига оқизиб кетилади. Дарёнинг денгизга қуяр жойида дарё оқизиб келган қум, лойқа, майда ва йирик шағал дарё тагига чўкади» (111-бет).

Бундай «ажойиб» жумлаларни биз — ота-оналар қайта-қайта ўқиб, зўрға тушунамиз. Уларнинг мағзини болалар қандай чақсин?! Мактаб ўқувчилари тушуниши қийин бўлган сўзлар, иборалар ҳам кўплаб топилади. Масалан, «Зоология» китобида «Сувда ҳам қуруқда яшовчи...» дейилади. Аввало «қуруқда» эмас, «қуруқликда» бўлади. Қолаверса, «ҳам»нинг ўрнига «ва» боғловчиси ишлатилса мақсадга мувофиқ бўлар эди. Ҳолбуки, китобнинг ҳамма саҳифаларида бу сўзлар юқоридаги тарзда ёзилган.

Буларни ёзишимдан мақсад — рус тилидаги дарсликларни таржима қилган ўртоқлар, «Ўқитувчи» нашриёти редакторлари ишга масъулият билан ёндашсалар, деган умиддир. Бинобарин, мактаб дарсликлари равон тилда ёзилмоғи керак! Шундагина ўқувчилар уларда баён қилинган фикрларни осон тушуниб оладилар.

Д. МАВЛОНБЕКОВА

УЛУҒ МАНЗИЛ ЙЎЛИДА

Боши учинчи бетда

Эркин Воҳидовнинг «Ватан» шеърида бирор-бир ёрқин метафора ёки жозибали ўхшатиш учрамайди. Шоирнинг 60-йилларда ёзган айрим асарларига хос лексик безанганлик, шеърий пардоз ҳам йўқ бунда. Оддий, одатий сўзлар ўзаро табиий бириккан, ҳар бири ўз ўрнида. Гўё гап умумийлийликдан кўра кўпроқ хусусийликка доир: «Бир парча ер» — тикланган хонадон ва ризқу рўз учун парча ерга умр бўйи тўкилган тер. Шоир Ватан нимадан бошланади, деган саволга шу тарзда оддий, тўғри жавоб бераётир. Илк «Мен жилғаман...» (1953) деб бошланадиган шеърдан «Руҳлар исёни» достонигача Она-юрт ҳақидаги Эркин Воҳидов асарларининг бадиий-эстетик аҳамияти шунда: инсон учун тупроқ муборaклиги у теккан қутлуғ тер ва қон туфайлидир.

Она юрт шаънига ашъор битиш, «сўз дурларин териб» шарафлаш иши таҳсинга лойиқ. Бироқ Ватанни англаш — замон туйғуси. Оламда кечган кечаги уруш фожиалари ва дунё чекаётган бугунги ситамга ҳамдардлик, Ватанга мана шу миқёслардан туриб ёндашиш лириканинг ижтимоий актуаллигини, туғилган заминни англаш ва тушуниш теранлигини таъмин этади. Бу каби фазилатларни биз Ҳусниддин Шариповнинг бир-бирига узвий боғланиб кетган Ватан ва Ленин мавзуидаги чуқур гражданлик туйғулари билан суғорилган асарларида, Барот Бойқобилов, Маъруф Жалил ва Миразиз Аъзамнинг фаолликка даъват этувчи, содда, самимий талқини билан юракка яқин шеърларида ҳам кузатамиз.

«Шарқий қирғоқ» — воқеликнинг ҳаракатдаги тасвири, Муҳими, асарни ўқиш жараёнидаги китобхон ҳолати, кайфияти. Бизни шоир мушоҳадага тортмайди, ўқувчини аллақандай даҳшатли ҳодисалар важоҳатининг томошабини, чет кузатувчисига айланиб қолиш хавфига солмайди. Аксинча, шоир каби биз ҳам тасвирланаётган воқеликнинг иштирокчиларига айланамиз. Шу тариқа, ҳар бир киши ўз ҳаётий тажрибалари заминида, бевосита шеърдаги воқеликнинг ҳаракатдаги тасвирини қалбидан кечиради. Дарҳақиқат, тавсиф, тасвир ёхуд таъриф эмас, балки фикр ҳаракати, фикр фаоллигини, шеърнинг, умуман, поэзиянинг юраги ҳисобланади.

Ватанни таниш — табаррук замин тақдир йўлларини тафаккур кўмагида тасаввур этиш — унинг ўтмиши ва бугуни кесишган чорраҳаларидан бошланади. Тарихнинг жўшқин жараёнини теран ҳис этган санъаткорнинг Ўзбекистон ўтмишига чуқур муҳаббатини ҳозирги замондаги Ватан ибтидосига муҳаббат тарзида тушунмоқ лозим. Ўлканинг бугунги куни билан боғлиқ ўйлар, кечинмаларни ҳам шу маънода англаш жоиздир. Навқирон шоирлар ижодида шарафланган кўҳна Ватан, бу — маънавий-эстетик қудрат манбаи бўлган Ўзбекистон, шонли, шавкатли баҳодирлар, фидойи ватанпарварлар, улуғ тафаккур соҳибларининг онаси бўлган қадимий жонажон халқ.

Қайдадир гулшандан ахтариб висол
Ел кезар — тоғларнинг гўзал арвоҳи.

Шоирнинг дилрабо байтлари мисол.
Оҳ тортиб тизилар турналар гоҳи.
Қизғалдоқ баргидек учар дилда ғам,
Тошқинлар киради қалбимга маним.
Баҳоринг муборак бўлсин ушбу дам,
Менинг Ўзбекистон — дилбар Ватаним.

(А. Орипов, «Баҳор»).

Олтмишинчи йиллар иккинчи ярмида яратилган бир қанча асарлар Ватанни англаш, кашф этишда янги босқич бўлди. Бу чинакам адабий воқеа кўп жиҳатларига кўра Абдулла Орипов ижоди билан алоқадор. Поэтик тафаккурнинг ғоят теранлиги, руҳий теранлик шоир шеъриятининг юксак савиядалигидан дарак беради. Ўзбекистонни—Ватан ва халқни тушуниш Абдулла Орипов шеърларида конкрет шахсий кечинмаларнинг ниҳоятда таъсирчан ифодаланган умумлашма фикрларга узвий бирикуви тарзида намоён бўлди. «Баҳор кунларида кузнинг ҳавоси...» сатри билан бошланадиган шеър бунинг ёрқин мисоли.

Шеърдаги манзара тасвири ҳаракатчан, лирик характер кайфиятига енгилгина бўйсунади. Манзаранинг аниқ кўринишлари тасвири оҳиста, ҳали ноаниқ туйғулар тавсифига кўчади. Юқоридаги сатрлардан ватан, ватапарварликка доир конкрет фикрларни қидириш бефойда (Бу хусусда тўғридан-тўғри айтилган гап «Баҳор кунларида...» шеърида йўқ). Бироқ дастлаб ноаниқ туюлувчи ҳис-туйғулар ифодасидан олинадиган эмоционал таъсирда руҳга беҳаловатлик, безовталик бахш этувчи қудрат бор. Ҳар қандай мавҳумликдан ҳоли, шеър сўнггигача муттасил ўсиб, кучайиб борувчи руҳий таъсир моҳияти ёрқин поэтик ибораларда бир қадар конкретлашади.

Мағлуб баҳодирнинг найзаси мисол
Маъюс эгилади терак учлари,
Барглар соясида ўйнайди беҳол,
Уйқудаги қизнинг бедор тушлари.

Бу ўринда табиат, таъбир жоиз бўлса, ўтмиш ва бугун оралиғидаги бир воситачи вазифасини ўтаётир. Асарда билишга иштиёқманд, англашнинг мураккаб жараёнини кечираётган лирик қаҳрамон қалбида ҳали бутун борлиғича идрокланмаган шундай бир туйғу ифодаланганки, буни Ватанни таниш лаҳзаларининг ҳаяжонли талқини дейиш мумкин. Фақат юракда яшаётган ватан туйғусигина шундай табиий, самимий, ёрқим ифодасини топади.

Сингиллар чекканда узлат оҳини,
Оналар дуога очганида қўл,
Боболар ювгали ўз гуноҳини
Муқаддас маконга солганида йўл.
Баджаҳл қаридай бегона мисол —
Ҳўмрайиб турганда кўҳна масжидлар,
Ёдимга Муҳаммад ва ёки Мусо
Эмас, сен жафокаш тушган маврдлар,
Беҳол ёшланади қайталаб кўзим,
Оромсиз юрагим потрар бетоқат.
Ҳарб ичра юрибсан, минг бор узркім,
Қўлим қовуштириб турибман фақат...

(Муҳаммад Али, «Муқанна»).

Кўҳна тарих ва бугун — Муҳаммад Алининг Ватанга бағишланган етук асарларидаги ғоявий, маънавий таянч нуқталари. «Бугуннинг граждан шоири», «осмондай поёнсиз ва кенг» кечмишга, «гарчи у даҳшатли, гарчи у қадим», бўлсин, «бир назар солмоқ истаркан», бу нуқтаи-назарнинг замонавийлигини, ижтимоий-тарихий теранлигини шеърларидан яққол англаймиз. «Муқанна»даги поэтик деталлар китобхонга ўтмиш ва замона ҳамда келажак билан боғлиқ муайян ҳақиқатларни ойдинлаштиради. Шеърдаги драматик оҳанг-хотира қайноғи — шахс ва Ватан тақдирлари узвийлигининг ғоят таъсирчан ҳаётий ифодаси. Шоирнинг лирик қаҳрамони тирик котираси, хотирасининг фаоллиги, эҳтироси ва ўткир сезги, туйғуси билан кўз ўнгимизда баркамол ШАХС сифатида намоён бўлади. Унинг маънавияти юрак армонидан ҳоли эмас. Шу туфайли ҳам у эзгу қалбларга яқин; шу боис ёди тириклигига шукрона айтади («Мен ҳам сиғинардим ҳануз отамдай, Сендан, эй мажусий, эрсам бехабар»), аждодлар хотири қаршисида «қўл қовуштиради», лол қолади. Бу унинг иложсизлиги эмас, ҳайрати, оталарнинг юртга чексиз садоқати, фидойилигига ҳайрати.. Зотан, «Муҳаммаднинг қалами юртимиз ва халқимиз ҳақидаги собит ҳақиқатларга таянади», — деганда Абдулла Орипов ҳақ.

Ол байроқ рангини кимки рангсиз дер —
Октябрь наҳрида бўлди мустағрик,
Боққил, эй, кўзлари тийрак пионер,
Бу оддий матомас, бу — кўҳна тарих!

«Қизил байроқ тарихи» шеъридан олинган ушбу сатрларда ҳам шоирнинг қадим ва XX асрнинг оламшумул тарихий воқеаларидаги муштаракликнинг умумлашма, реал талқинини кузатамиз.

Ватан ва халқ, тарих ва замон, фарзандлик бурчи каби қадриабад мавзулар Омон Матжон, Чўлпон Эргаш, Машраб Бобоев, Сулаймон Раҳмон ва бошқа шоирлар ижодида ранг-баранг услубларда гўзал ифодасини топаётир. Уларнинг ҳар бири Ватанни ўзига хос йўсинда кашф этадилар.

Жумладан, Рауф Парфи лирикасида Ватан уч «унсур»дан қомат тиклайди: ҳар бир тош хотиралар сўзлайди, осмон эсдаликлар ёғади, тирикликка шоҳид қуёш ҳур фикрни қанотлантирган туйғуларга нур пуркайди. «Ватан ҳақида Бернд Иеншга мактубим» шеърида Ватан тушунчаси лирик қаҳрамон қалбида хотиралар таъсиридан юзага келган эҳтиросли психологик ҳолатлар билан уйғунлашади. Ҳар бир психологик ҳолат шеърнинг драматик ривожида янги поғона вазифасини ўтайди.

Шеър мукаммал тугалликка эга. Поэтик хулосадаги аниқ янгроқ овозда шоир шахсидаги баркамол граждан сийрати яққол намоён бўлади:

Ватанларнинг ватани бордир дунёда, лекин
Бу Ленин аталган ватандир, Бернд.
Ўша чуваш ҳайкалтароши сингари мен ҳам
Ўзим бунёд этган Ленин ҳайкалининг пойига
Йиқилиб
Ўлишга тайёрман бу кун.

Доҳий фикридан шунчаки олинган улги эмас бу; бу — Ленин сиймосида ўз диёрининг эркини уққан шоир иқрори:

Бу —тошга айланган эркдир, бардошдир,
Бу — Ватан аталган муқаддас армон.

— Ичишадиямми?

— Ичкиликсиз томоқларидан ош ўтармиди.

— Раис келиб турадиларми?

— Келади.

— Шу гапларингизни у кишига ҳам айтганмисиз?

— Сўраса айтардим. Раисимизга ҳам қийин...

— Нега?

— Колхозимизнинг номи улуғ, супраси қуруқ. Давлатдан қанчаям қарз дейишади.

Абдураҳмонов бошини қуйи солганча шийпон олдида тўпланишиб турган колхозчилар томон юрди. Мўйсафидлар билан сўрашди.

— Қадамингиз ёқиб, колхозимизнинг иши юришиб кетсин, обком бово, — деди остки тишлари тушган, жиккаккина чол.

— Юришиб кетади. Ниятни бут қилаверинг, отахон. Шунча ёшга кириб, меҳнат қилаётганингиз учун раҳмат сизга! Биз сиздан ўрнак олишимиз керак. Бир ҳафтадан сўнг яна келаман, шунда бафуржа гурунглашамиз.

— Келинг, ўғлим, унгача донийрилар роса етилади.

Абдураҳмонов чол билан гаплашди-ю, хижолатдан ўзини қўярга жой тополмади. Ички бир овоз «Бригададаги, колхоздаги, боғчадаги аҳволга сен ҳам айбдорсан», дерди. Деҳқонлар билан хайрлашаётганда беихтиёр овози титраб кетди. Уларга нимадир демоқчи, кўнглини кўтармоқчи бўлди. Бироқ ҳаяжонини зўрға босиб, машина томон юрди.

— Чарчадингиз, Азим Абдураҳмонович. Бир пиёла чой ичиб олсангиз бўларди, — деди Маҳмудов тортинибгина.

— Нега чарчаймиз? Елкамизга биров тош ортгани йўқ-ку, — деди Абдураҳмонов чўзиқ оҳангда.

Машина ўн дақиқалар чамаси йўл босди. Теварaги соя-салқин толлар ва беҳизор билан ўралган қўшқаватли, теграси гир айлана айвонли бинонинг ҳовлиси ялагудек қилиб супуриб-сидирилганди. Баҳайбат қари толлар соя ташлаган ҳовуз устидаги саҳнадек катта ёғоч сўрида ўн беш чоғли кишига мўлжалланган стол тузалганди. Абдураҳмонов дастурхонга тикилиб, ўйланиб қолди. Бундай меҳмондорчилик учун, тўрт киши бир неча кун сарсон бўлиб шаҳарга бориб келган, дея ўйлади ўзича. Дастурхонда хандон пистадан тортиб, қуйининг қатиғигача бор эди. Беҳизор панасидаги ошхонада ўн чоғли киши паст овозда шивирлашиб, елиб-югуришади.

—Биз қаерга кеп қолдик?—деб сўради Абдураҳмонов қўлини юваётганда раисдан.

— Ўн биринчи бригаданинг дала шийпонига,— деди Алибеков сочиқ тутаркан.

— Илтимос, менга ичишга бир коса сув берингг?

— Минерал сув, чой...

— Раҳмат! Сув!

Ҳаяжонланган Алибеков қўли қалтираб, шокосадаги сувни тўкиб-сочиб олиб келди. Маҳмудов авзойи баттар бузилган синфдошини қўрқа-писа дастурхонга таклиф қилди.

— Раҳмат, Ботир Маҳмудович, — деди оғир тин олиб Абдураҳмонов. —Бафуржа ўтиришни эндиги галга қолдирамиз. Ҳозир бир иш қилсак. Ўйлайманки, қўшиласизлар.

Маҳмудов ҳам, Алибеков ҳам қўлларини маъносиз осилтирганча обком секретарининг оғзига тикилиб туришарди. Абдураҳмонов сув ичиб, ўзига келгандек бўлди.

— Сув учун раҳмат, — деди косани стол четига қўяркан. — Мана шу тайёрланган таомлардан бояги бригада аъзоларининг тушлиги тугамасдан етказиб берсак. Ўн биринчи бригада бошлиғига ҳам айтинг, аъзолари билан келиб мана шу ерда тушлик қилишсин. Нима дейсиз, ўртоқ Алибеков,— жиддий тикилди секретарь.

— Уларга ҳам бор, сиз...

— Биз йўлдаги бирорта ошхонада овқатланамиз, — раиснинг гапини бўлди Абдураҳмонов. — Биз кўрган боғчани ва шу яқин-атрофдаги барча мавсумий боғчаларни мана шу ерга кўчирасиз. Сизга икки кун муҳлат. Мен йўл-йўлакай яна кириб ўтаман. Энди бизга рухсат!

Ўзини йўқотиб қўйган раис лаб-лунжини йиғиштириб бирор нима дея олмади. Воқеанинг бундай тус олишини кутмаган Маҳмудов пойинтар-сойинтар қадам ташлаб, оғир гавдасини силкитганча Абдураҳмоновнинг ёнида индамай борарди.

РАЙОН МАРКАЗИГА етгунга қадар Абдураҳмонов гапирмади. Журъат қилиб Маҳмудов ҳам оғиз очолмади. Ошхона олдига обкомнинг машинаси келиб тўхтаганини, ундан Маҳмудов билан янги сайланган биринчи секретарь тушганини кўрган ошхона ходимлари ва хўрандалар ҳайрон бўлиб, анграйиб туришарди. Ошхонадан тузланган балиқ ва эски пивонинг ачқимтил ҳиди анқирди. Бурчакда ароқ ичиб овқатланаётган хўрандалар бир-бирига гал бермай баҳслашишарди. Кимдир бориб уларга меҳмонлар келганини шипшиди. Ошхона раҳбарларидан бири бўлса керак, қўл қовуштириб, меҳмонларни алоҳида хонага таклиф қилди. Маҳмудов Абдураҳмоновга қаради, у эса рўйхуш билдирмади. Улар четроқдаги столга бориб ўтиришди. Одамлар шоша-пиша овқатларини еб, чиқиб кета бошлашди.

Тили калимага келмай қолган Маҳмудов бир ҳамроҳига, бир теварак-атрофга қарарди.

— Одамларни ўзимиздан ҳуркадиган қилиб қўйибмиз, Ботир ака, — деди Абдураҳмонов паст овозда орадаги ноқулай вазиятни юмшатиш учун.

— Ҳа, Азим Абдураҳмонович, камчиликларимиз кўп, — деди Маҳмудов нима дейишини билмай.

— Бу шунчаки оддий камчилик эмас. Одамлар биздан ўзини олиб қочяпти. Ақл бовар қилмайди. Айтинг-чи, иш шу йўсинда кетса биз ким билан ва ким учун ишлаймиз?

— Энди улар... ҳурмат юзасидан...

— Бу ҳурмат-иззатга кирмайди.

— Нима овқатларинг бор? — деб сўради Маҳмудов столга янги оқ дастурхон ёзаётган ошхона ходимидан.

—Ҳамма нарса бор. Ҳозир бир пастда ....

—Бизга бир косадан шўрва билан бир чойнак кўк чой берсангиз бас, — деди Абдураҳмонов. — Эсингиздами, Ботир ака, болалар уйидаги ошпазимиз Эгам ака? Жуда қаттиққўл одам эди. Ҳамма овқатининг таъми бир хил бўларди. Кунора макарон овқат пиширарди, — Маҳмудовга қараб гапида давом этди Абдураҳмонов. — Ўшанда ошхоналарга кириб, мана шундай ширин овқатлар ейишни орзу қилардик. Энди эса ошхонага киришга ор қиламиз.

— Ниятимиз бутун экан, шу кунларга етиб келдик, — деди Маҳмудов бироз ўзига келиб. — Бу орада қанча сувлар оқиб ўтди.

Улар бирга ўқиган ўртоқларини эслаб кетишди. Маҳмудов обком секретарининг бу гаплари уни, бироз бўлса-да, ўзига келтириб, асосий гапни айтишга тайёргарлик эканини фаҳмлаб, ичини ит тимдаларди.

— Ботир ака, — деди Абдураҳмонов пиёлани икки қўллаб ушлаганча суҳбатдошининг бўғриққан юзига тикилиб. — Янглишмасам, шу районда биринчи секретарь бўлганингизга етти йилдан ошди-а?

— Ҳа, — деди Маҳмудов паст овозда.

— Ростини айтинг, ўтган етти йил мобайнида район марказидаги мана шу ошхонага келиб, бирор марта ҳамма қатори овқатландингизми?

Маҳмудов ўтирган жойига қапишиб қолгандек бўлди. Кутилмаган саволдан эсанкираб, ўзини ўнглаб олгунча бир пиёла чой ичгулик вақт ўтди.

—Ростини айтсам, йўқ, Азимжон, — деди чуқур нафас оларкан. — Кўпчиликка ақл ўргатамиз-у, кўп нарсаларга ўзимизнинг ақлимиз етмайди.

— Тўғрисини айтганингиз учун раҳмат. Шунинг учун ҳам биз кириб келганимизда одамлар чиқиб кета бошлади. Сабаб — улар раҳбарларни ошхонада кўриб ўрганишмаган. Кўпчилик ўртоқларимиз ўн биринчи бригаданинг шийпонига ўхшаш хилват, кищи кўзидан пана жойларда маишат қилишга ўрганиб қолган. Одамлар буни билади. Билади-ю, андиша қилиб, индашмайди Бир кун индашмайди, икки кун индашмайди. Учинчи куни, юзингда кўзинг бор демай, тўғрисини айтишади.

— Тўғри, Азим Абдураҳмонович.

— Буни сиз билан менга ўхшаш қийинчилик кўриб, етимликда ўсганлар бошқаларга нисбатан чуқурроқ англашимиз керак-ку!

Маҳмудов бошини қуйи эгганча синфдошининг сўзини тинглярди. Ҳўл бўлиб қолган даструмоли билан тез-тез икки чеккасидан оқаётган терни артар, фикрини жамлаб, суҳбатдошининг сўзига жавоб қайтаришни ўйларди.

— Раисдан сўраш ёдимдан кўтарилибди. Нега ҳалиги бригадада пиширилаётган овқатда гўшт йўқ эди?—Мавзуни ўзгартирди Абдураҳмонов.

— Айб бизда, — деди ҳирқироқ овозда Маҳмудов. — Хўжалик раҳбарларига туёқ сонини камайтирмайсан, деб кўрсатма берганмиз. Бу шунинг оқибати. Қизғаниб, ҳатто кунда ейдиган овқатига ҳам мол сўйишмайди...

— Инсофсизлик. Сизга нима дейишимни ҳам билмай қолдим. Кўп ишларни бошидан бошлашга тўғри келади. План ва мажбуриятларнинг табиий равишда бажарилишини инсон таъминлайди, лекин биз унинг маънавий дунёси ҳақида юзаки ўйлаймиз. Ўртоқлар билан фикрлашиб, барча районлардаги аҳволни комплекс ўрганамиз ва обком бюросида муҳокама қиламиз. Сиз ҳам ўз таклиф ва мулоҳазаларингизни айтасиз... Энди менга рухсат берасиз.

ЙЎЛ БЎЙИДА хайрлашишди. Маҳмудов қўшни район чегарасигача кузатмоқчи эди, меҳмон кўнмади. Абдураҳмонов тоғ этагидаги боғдорчилик райони томон ўтиб кетди. Қора чизиқдек асфальт йўл саратон қуёшида юракни ҳаприқтирувчи тусда товланаётган қорли чўққиларга санчилгандек туюлар, оппоқ булутлар уларга бош урганча оҳистагина машриқ томон силжирди.

«НАШТАР»ДАН УМИДИМИЗ КЎП

Яқинда «Ўзбекфильм» киностудиясининг партия бюросида «Наштар» сатирик журналининг фаолияти муҳокама қилинди. Унда журнал ходимлари ҳаётдаги ўткир ижтимоий проблемаларни четлаб ўтиб, майда мавзулар доирасида ўралашиб қолаётганлиги кескин танқид қилинди.

Дарҳақиқат, кейинги йилларда «Наштар»нинг фаолияти сусайиб, сатира тиғи ўтмаслашиб қолди. Сценарий муаллифлари доираси торайиб кетди.

Қуйида эълон қилинаётган мақолада ҳам «Наштар» сатирик журналининг кейинги йиллардаги фаолияти хусусида фикр юритилади.

„НАШТАР» сатирик киножурнали билан бўладиган учрашувларни санъат мухлислари ҳамиша қизиқиш билан кутадилар ва ҳар гал уни томоша қилишдан олдин «Бу сафар қандай муаммолар ўртага ташланади, қандай камчиликлар фош этиладн?» деган саволлар кўнгилларидан ўтади. Зотан, киножурналнинг асосий вазифаси ҳам ҳажвнинг ўткир тиғи орқали мавжуд камчиликларнинг моҳиятини очиш, кундалик ҳаётимиздаги барча салбий ҳодисаларга танқидий муносабатда бўлишдир. Киножурналнинг кучи унинг долзарблигида, муаммоларнинг ўз вақтида қўйилиши ва ўткир ҳажвий йўналишидадир. Вақтли матбуотдан фарқли ўлароқ, киножурнал муҳим қўшимча воситага эга. Бу эса муаммонинг келиб чиқиш моҳияти ва туб сабабларини фақат ҳикоя қилиш эмас, экранда айнан ўша воқеани кўрсатиш имкониятини яратади. Таассуфки, биз ҳамон ҳаётда қоғозбозлик, бюрократизм, қўшиб ёзиш, талон-тарожлик, ичкиликбозлик ва жамиятимизга ёт бўлган бошқа иллатларнинг турли кўринишлари билан тўқнашиб турамиз ва энг ёмони шундаки, кўпинча буларга лоқайд қараймиз. Бироқ бу ҳол ўзимиз шу иллатлар билан тўқнашганимиздагина яққол намоён бўлади. Томошабин ўз фазилатлари ва қусурлари, индивидуал психологиясига эга бўлган оддий инсон. Гоҳида, ҳаётда ноҳақликлар билан тўқнашганда, баъзилар қўрқувдан ёки дахлсиз қолиш мақсадида ортга чекинадилар, бошқалар қулай фурсатни кутадилар, учинчи хиллари эса курашишга, уларга барҳам беришга ҳаракат қиладилар. Бу эса қатор объектив ва субъектив сабабларга кўра доим ҳам амалга ошавермайди. Киножурнални томоша залида кўрган ана шундай одам, беихтиёр, ўз муваффақиятсизлигининг сабабини тушуниб етади. Қачондир шундай ноҳақликлар билан тўқнашган ва қандайдир сабабларга кўра уни бартараф қилолмаган томошабин «Наштар» киножурналини яратишга ёрдам беради. Бу унинг вазифаси, мақсади ва бурчидир. «Наштар» сатирик журналининг вазифаси кўпроқ умумий характердаги камчиликларни топиш, моҳиятини аниқлаш ва ўткир ҳажв остига олишдан иборат. Киножурнал яратувчилари олдида аниқ, шу билан бирга, мураккаб вазифа туради. У ҳам бўлса, кичик, муайян материал асосида ўткир ва мазмунли сюжет ташкил қилишдир. Режиссурада ҳам, тасвирий ечим, шунингдек, диктор нутқида ҳам маълум мушкулликлар мавжуд.

Масалан, 1983 йилда «Наштар» коллективи олтита номер яратди. Ана шу номерлар асосида қандай хулосалар чиқариш мумкин? Уларнинг барчаси муваффақиятли чиққанми? «Наштар»чиларнинг ишлари ҳамиша ҳам кўнгилдагидекми? Бу саволларга бир томонлама жавоб бериш мушкул. Зеро, жавоблар ўз навбатида мавжуд материалнинг ранг-баранглиги, яна ҳам муҳимроғи, уларнинг нотўғри тақсимланиши билан боғлиқ. Шубҳасиз, авторлар ютуғи, топилмалар, долзарб ижтимоий муаммолар бор. «Наштар» у ёки бу муаммонинг келиб чиқишини чуқур текширади, бунда бевосита айбдорлар кўрсатилиши билан бирга, мазкур салбий ҳодисаларнинг пайдо бўлиши учун қулай шароит яратиб берган бефарқ ва ўз ишига хўжасизларча муносабатда бўлувчи раҳбарларнинг номлари ҳам айтилади. Шу маънода «Наштар»нинг 110-сонидаги «Ҳайвонлар йиғламоқда» деб номланган лавҳа тексти ҳам, суратга олиниши ҳам ўзига хос. Киножурналнинг ушбу сонида, ёшимиздан қатъи назар, ҳар биримизни қизиқтираётган масала кўтарилган. Ҳаммамиз ҳам ҳайвонот оламини севамиз ва улар устидан қилинаётган шафқатсизликдан қаттиқ изтиробга тушамиз. Табиийки, бизни экрандаги территория чекланганлиги туфайли ачинарли ҳаёт кечираётган Тошкент ҳайвонот боғидаги жониворлар тақдири ташвишга солади. Ҳайвонот боғини тарк этар эканмиз, ҳайвонлар оламининг ажойиботидан завқланиш ўрнига, ўзимизда чуқур ачиниш ҳиссини туямиз. Янги Тошкент ҳайвонот боғини қуриш масаласи турли ташкилотларда, матбуот органларида бир неча бор ўртага ташланган, фаол ҳаракатлар ҳақида кўп-кўп ваъдалар берилган, аммо буларнинг бари амалда эмас, ҳозирча қоғозда. Мана, энди бу масалани «Наштар» экранга олиб чиқди. Мабодо, киножурналнинг навбатдаги сонларидан бирида «Наштар» материаллари изидан» рубрикаси остида Тошкент ҳайвонот боғининг янги, қулай территориясидан репортаж берилса, ҳеч бир ажабланмаймиз. Балки, шундай бўлиши ҳам керак эди, чунки бу ишга «Наштар» киришди, у бошлаган ишини, албатта, охирига етказади, деб ўйлаймиз. Юқорида қайд этилган сондаги «Эҳ ёз, ёз» деб номланувчи лавҳа ҳам муаммонинг муваффақиятли ўртага қўйилиши билан диққатга сазовор. Бу ерда биз муаммонинг ўзи тўғри танланганини назарда тутяпмиз, ёритилишини эмас. Ёз пайтида шаҳарлараро транспортнинг барча турларига билет топиш ҳамон ўткир ва долзарб масала бўлиб қолмоқда. Ушбу лавҳада уни ҳал этишнинг янги йўлини излашга уриниш сезилади, бироқ унинг ёритилиши муаммонинг ўзичалик кескин эмаслиги кўриниб туради. Бунга диктор нутқининг заифлиги ҳам маълум маънода таъсир этган. Бу ҳол томошабиннинг «Наштар»га бўлган ишончига, қисман бўлса-да, путур етказади.

Хоразм области омборларида нефть маҳсулотларининг яхши сақланмаётгани ҳақида ҳикоя қилувчи «Тома-тома...» лавҳаси, Андижондаги оёқ-кийим, трикотаж ва тикувчилик бирлашмаларидаги аҳвол тўғрисидаги воқеалар ниҳоятда долзарб ва ўткирдир.

«Наштар» структураси шундай ташкил этилганки, ҳар бир сонда иккита ҳужжатли лавҳа билан бирга иккита бадиий сюжет ҳам намойиш этилади. Айнан бадиий лавҳаларда қизиқарли авторлик ечимлари ва топилмалар кўзга ташланади. Бадиий сюжетлар турмушнинг долзарб муаммоларини экранга умумлашган шаклда олиб чиқишга, улар устидан фош қилувчи қудрат билан кулишга хизмат қилади. Аммо шу билан бирга, бадиий сюжетлар ўз услубига кўра ҳужжатлиларга яқинлашиши лозим. «Наштар»нинг 111-сонидаги «Бахтли» билет»ни муваффақиятли чиққан бадиий лавҳага мисол қилиб келтириш мумкин. Унда автосервис муаммолари хусусида фикр юритилади. «Сабаб»да эса маҳсулотларнинг сифатсиз бўлишига олиб келаётган ичкиликбозлик иллати фош этилади.

«Наштар» қўлга киритаётган муваффақиятлар ҳақида гап кетар экан, йўл қўйилаётган баъзи камчилик ва нуқсонларга ҳам тўхталиб ўтиш лозим.

Аввало шуни айтиш керакки, журналда ўртага ташланаётган барча масалалар ҳам долзарб эмас. Агар муаммо долзарб бўлса, бу ҳолда унинг экрандаги ифодаси муваффақиятсиз чиқмоқда. Кўпинча аниқлик ёки, аксинча, текширилаётган масалага атрофлича ёндашиш етишмайди. Баъзан авторлар муаммо сабабларини маҳаллий шароитда текширишдан нари ўтолмайдилар. Бу камчилик сабабларини шаҳар ёки республика раҳбар ташкилотлари ёрдамида аниқлаштириш ўрнига, маҳаллий доирада ўралашиб қоладилар. Агар мавжуд камчиликлар бўйича юзага келган қатор саволлар министрлик ва ташкилотлар раҳбарларига берилганда эди, фойдаланилаётган материал янада мукаммалроқ бўларди. Айнан шундай камчиликлар Қарши бозоридаги ва Қарши шаҳридаги умумий овқатланиш жойларининг антисанитария ҳолати ҳақидаги «Хатлар ва отлар» (111-сон), йўқотиш ва жарималар бир неча юз минг сўмни ташкил этган Денов ёғ-экстрат заводи аҳволидан ҳикоя қилувчи «Гап бошқаю, иш бошқа» лавҳаларида кўзга ташланади. Бу лавҳаларда мавжуд фактларни оддий қайд этиш эмас, балки масалага кенг ва чуқур ёндашиш кераклиги очиқ-ойдин кўриниб турибди.

Яна бир диққатни тортувчи ҳол шундаки, фойдаланилаётган фактик материал чекланган. Муаммоларнинг барчаси ҳам ўткир ва долзарб эмас. Эҳтимол, киножурнал авторлари газета ва журналлар редакцияларига тез-тез ташриф буюриб, меҳнаткашларнинг хатлари билан атрофлича танишишлари лозимдир?

Шуниси ажабланарлики, маданиятимиз, санъат ва адабиётимиз ривожи, уларнинг шаҳар ҳамда қишлоқларда ёритилиши билан боғлиқ бўлган ўткир ҳажвий репортажлар учун «Наштар»да деярли жой топилмайди. Айтайлик, республикамизда, хусусан, айрим область театрларида театр санъати ривожи етарли даражада эмас. Бу соҳада кўпинча планни тезроқ тўлдиришга интилиш спектаклнинг ғоявий-бадиий савиясини иккинчи планга суриб қўймоқда. Қолоқ кутубхоналар, клублар ва маданият уйларининг муаммолари-чи?

Умуман, бадиий сюжетларда фақат томошабинни кулдириш учун қўлланадиган комик элементлардан иложи борича камроқ фойдаланилса, яхши бўларди. Бунинг ўрнига жамиятимизга ёт бўлган ҳодиса устидан фош қилувчи ўткир ҳажвдан фойдаланиш катта ёрдам беради. Айнан шундай кўриниш, яъни ўткир, аёвсиз ҳажвдан оддий комизмга ўтиш «Бир сайр қилайлик» (107-сон) ва «Автолавка» (110-сон) лавҳаларида яққол кўзга ташланади.

ЎЗБЕКИСТОН Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумлари республикамизда юз берган жуда катта камчилик ва нуқсонларни очиб ташлади. Мавжуд камчиликларни тугатиш борасида «Наштар» зиммасида ҳам талай вазифалар турибди. Ленталарга туширилаётган танқид объекти енгил-елпи, шунчаки, номигагина суратга олинмаслиги керак. Ижодий коллектив пленум материалларини янада чуқур ўрганиши ва у ерда кўрсатилган нуқсонларни дадил экранга олиб чиқиши лозим. Чунки «Наштар» бугунги кунда томошабинлар ўртасида кенг оммалашиб кетган. Унинг ҳар бир муваффақиятидан қувонамиз. Томошабин ҳажвий киножурналнинг фош қилувчи кучига жуда ишонади. У турмуш нормаларидан четга чиқиш ҳолларини йўқ қилади, деб ўйлайди. Шунинг учун ҳам журнал коллективи томошабин унинг ҳар бир сонини кўргандан сўнг «Яшавор, «Наштар»! Мана шуниси зўр бўлибди! Энди ҳаммаси жойига тушади», дейиши учун ҳаракат қилиши лозим. Бу эътирофлардан ҳаммамиз том маънода маънавий қониқиш оламиз. Доимо шундай — ҳам ўткир, ҳам фойдали, ҳам кулгили бўлишини жуда истаймиз!

Музаффар ЗОҲИДОВ

ЕТУКЛИККА ИНТИЛИБ...

Ўзбек совет музикасининг ривожланишига катта ҳисса қўшган В. Успенский, А. Козловский, Г. Мушель каби ажойиб рус композиторларининг номлари санъат мухлисларига яхши таниш. Бу анъана ҳозирги кунда ҳам давом этмоқда. Истеъдодли композитор Феликс Янов-Яновский фаолияти ана шундай ижодкорлар орасида алоҳида ўрин эгаллайди.

Маълумки, бир-икки хусусиятини қайд этиш билан санъаткор ижодини тўлалигича баҳолаш қийин. Шунинг учун ҳам ижодни баъзан айсбергга қиёс қиладилар. Чунки айсбергларнинг асосий қисми сув остида кўринмай туради. Худди шунга ўхшаш ижодкор фаолиятининг асосий қирраларини аниқлаш, услубини фарқлаш учун асарлари ичига чуқурроқ кириб бориш лозим. Композитор Ф. Янов-Яновский ижодини шу нуқтаи назардан кузатадиган бўлсак, у, аввало, ижодий доираси кенг композитор. Ф. Янов-Яновский болалар қўшиқларидан тортиб опера, оратория, симфония, кино ва саҳна асарлари учун музика, камер, чолғу ва хор асарлари, романс ва эстрада қўшиқларининг муаллифидир. Жанрлар хилма-хиллиги фақат ташқи омилгина эмас, балки юксак маҳорат, доимо янгиликка интилиш, бошқаларни, ҳатто ўз-ўзини такрорламасликдан дарак берувчи муҳим хусусиятдир. Шу боис композиторнинг ҳар бир асари ўзига хослиги билан ажралиб туради. Унинг Европа музикасининг қадимий шаклини янгича талқин этувчи «Кончерто гроссо», «Оркестр учун концерт», «Габой ва камер оркестри учун концерт»лари фикримизнинг далилидир. Мазкур концертларда ўзбек музикаси хусусиятларидан ҳам ўринли ва моҳирона фойдаланилган. Ҳамзанинг «Яша, Шўро!» қўшиғи оҳангларига асосланган «Эпитафия» асари алоҳида эътиборга молик.

Композитор қадимий музика шаклларига қанчалик кўп мурожаат қилмасин, асарларида ҳамиша замонавий руҳ бўртиб туради. Лекин Ф. Янов-Яновский ижодидаги замонавийлик асло тақлид ёки бор воситаларни жамлаб, товуш кенглигини кучайтириш ҳисобига бўлмайди. Аксинча, композитор асарлари ўзининг мазмундорлиги ва аниқлиги билан диққатни тортади.

Ф. Янов-Яновский асарлари узоқ изланиш, ўзига ва ижодига қатъий талабчанлик самарасидир. Балки шунинг учундир, композитор асарлари илк ижро этилишиданоқ тингловчилар эътиборини қозонади. Ўрни келганда, айтиш керакки, Янов-Яновский ўзининг I симфониясини яқинда, жуда кўп изланишлардан сўнггина ёзишга журъат этди. Маълумки, кўповозли музика замирида юзага келган ҳамда унинг энг юксак кўринишларидан бири ҳисобланган симфония мавзуга чуқур ёндашишни, уни мукаммал ифодалашни талаб қилади. Бунинг учун ижодкорга етуклик даркор. Зотан, Янов-Яновский ушбу симфонияси орқали чинакам «сўз айтиш»га муяссар бўлди.

Композитор ижодининг яна бир муҳим томони унинг оддий ва равон музика тилида. Шунинг учун асарлари эшитиш учун қулай, тингловчиларга тез етиб боради. Албатта, бу оддийлик юқори савия ва маҳоратдан далолат беради. Бинобарин, ўз мақсадини аниқ тасаввур қиладиган етук ижодкоргина уни оддий, равон баён эта олиши мумкин. Феликс Маркович нафақат классик ва замонавий музиканинг чуқур билимдони, у адабиёт, кино, тасвирий санъат ҳақида ҳам кенг тасаввурга эга. Бунинг устига, у ажойиб ва софдил инсон. Шу фазилатлари туфайли ҳамкасб дўстлари ва шогирдлари орасида доимо эъзозда. Ҳозирги кунда М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясининг композиторлик кафедрасига раҳбарлик қилаётган профессор Ф. Янов-Яновский кўплаб композиторларга устозлик қилган. Унинг шогирдлари орасида Мирсодиқ Тожиев, Мирхалил Маҳмудов, тожикистонлик Феруз Баҳор, туркманистонлик Байрам Худойназаров каби таниқли композиторлар бор.

Ҳақиқий ижодкор ҳамиша изланишда бўлади. Демак, Янов-Яновский етукликнинг янги босқичларига кўтарилиш йўлида ижод қилаётир. У ҳали музика мухлисларини кўп ажойиб асарлар билан хушнуд этишига ишонамиз.

Отаназар МАТЕҚУБОВ,
Тошкент Давлат консерваториясининг доценти

куюнчак газетхонлардан хатлар

МУМКИН ЭМАСМИ?

Ўзбекистон Телевидениеси орқали берилаётган кўрсатувларни мунтазам кўриб бораман. «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи», «Баҳс», «Инсон ва қонун», «Иқбол», «Шунчаки ҳазил», «Телевизион театр почтасидан» сингари кўрсатувлар қизиқарлилиги билан томошабинларга манзур бўлмоқда. Айниқса, «Ёшлик» студияси орқали берилаётган «Иқбол» кўрсатувининг ташкил этилганлиги эътиборга лойиқ. Бу кўрсатувнинг эфирга чиққанига кўп бўлгани йўқ. Аммо қисқа муддат ичида ўз мухлисларини топди. Программанинг сут соғувчиларга, уй-рўзғор юмушларига ва ГАИ ходимларига бағишланган сонларини мириқиб томоша қилдик. Лекин кўрсатувларнинг оралиқ муддати жуда узоқ, баъзан уч ойга чўзилиб кетади. Шунингдек, эфирга чиқиш вақти томошабинлар талабига жавоб бермайди. Мазкур кўрсатувни Марказий телевидениенинг «Время» программасидан кейин бериш мумкин эмасми? Чунки бу вақтда кўпчилик кундалик ташвишларидан қутулиб, телеэкран қаршисида бемалол ўтириш имкониятига эга бўлади.

Зулфия ДЎСТМУҲАМЕДОВА

Фарғона районидаги «Водил чашмаси» халқ ансамбли қатнашчиларининг чиқишлари санъат мухлисларида яхши таассурот қолдирмоқда.
СУРАТДА: ансамбль раққосалари — Муҳаббатхон Фозилова ва Гулчеҳра Озунова.
Н. РАҲМОНОВ фотоси

САДОҚАТ

В. Кайдалов — Ўзбекистон ССР халқ рассоми. Унинг асарлари Булғория, Мўғулистон, Чехословакия, ГДР, Канада, АҚШ ва бошқа кўпгина мамлакатлардаги кўргазмаларда намойиш этилиб, муносиб баҳоланган. Алишер Навоий, Бобур, Пушкин, Ҳамид Олимжон, Ойбек, Ғафур Ғулом, М. Шевердин ва бошқа адибларнинг асарларига, «Алпомиш», «Қирқ қиз» достонлари, ўзбек халқ эртакларига суратлар ишлаган рассом олтмиш йиллик ижодий фаолияти давомида беш мингдан зиёд рангтасвир полотнолари гравюра, портрет, ўйлаб ва бошқа жанрларда асарлар яратди. Унинг ишлари миллий колорити, ҳаётий бўёқлари табиийлиги билан диққатни тортади. Кайдалов асарларида ажиб бир жозиба, уйғунлик бор. Албатта, мусаввир ижодда бундай уйғунликка эришиш учун узоқ ва машаққатли йўлни босиб ўтди. Ўша изланиш йилларида у нималарга таянди? Нималардан илҳомланди? Рассомга шу каби саволлар билан мурожаат қиламиз.

— Менга илҳом берган нарса, аввало, табиат бўлди, десам янглишмайман. Табиат — ҳаёт, гўзаллик, ҳақиқатнинг ибтидоси. Табиатни чинакамига севган рассомгина муваффақият қозонади, мухлислар қалбини забт этадиган асарлар ярата олади. Бундай хислатга эга бўлмаган рассом бамисоли соқов одам. Биз Алишер Навоий достонлари, Беҳзод миниатюралари, Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом шеърларидан завқланамиз. Бу улуғ зотлар инсоннинг ички дунёсини нозик тушуниш билан биргаликда, табиатни, табиат гўзалликларини ҳам ҳаққоний тасвирлаганлар, табиатдаги уйғунликни теран тушунганлар. Шундай савол туғилади: сувнинг шилдираши, шабаданинг эсиши, ўрмоннинг шовуллаши, момақалдироқнинг гулдуроси нега бизни толиқтирмайди, аксинча, чарчаган асабларимизни аллалайди? Чунки бу ҳодисаларнинг ҳаммаси уйғунликка эга. Қуёшнинг чиқиши ва ойнинг ботиши қанчалик бетакрор бўлса, денгиз тўлқинларининг қирғоққа келиб урилиши ҳам шунчалик қайтарилмасдир. Бу билан нима демоқчиман? Токи, рассом табиатнинг «табиати»ни, унинг ранг-баранглигини илғаб олиш иқтидорига эга бўлмас экан, ижодда «катта гап» айтиши қийин.

— Демак, бундан келиб чиқадики, Сиз табиатнинг инсон онгига таъсир қилиши сирларини зарур даражада ўзлаштириб олган экансиз-да?

— Баъзан шундай бўлиб туюлади. Кўпинча эса табиат қаршисида ўзимни ожиз ҳис этаман. Баҳор кунларида осмондаги парқу булутларни ким кўрмаган, кузатмаган? Ана шу булутларни узала тушиб, томоша қилар эканман, табиатдаги кўп нарсалар ҳали мен учун қоронғи эканлигига амин бўлдим. Ишонасизми, бунчалик бой ранглар талошини, бўёқлар уйғунлигини ерда ҳеч қачон кўрмаганман. Хўш, уйғунлик, ранг-баранглилик, мукаммаллик булутларга нима учун зарур?

— Гўзалликни категория сифатида ҳамма ҳам ҳоли қудрат тушунади, шекилли...

— Тўғри, лекин унга ҳамиша ҳам эътиборимизни қаратавермаймизда! Бир куни Тошкентимизнинг шундай биқинидаги Оқтошда хушманзара тоғ бағридаги уйлар, дов-дарахтларни, табиатнинг товланишини матога кўчираётгандим. Ёмғирдан кейин табиат сочларини сувга чайиб олган келинчакдек ороланган. Бир пайт теракларнинг учи булутлар бағрини тилка-пора қилган қуёш нурларидан алвонланди. Илонизи тоғ сўқмоғи ёришиб, баланд қоялар ортига сингиб кетди. Шамол димоққа тутун ҳидини келтириб урди. Қаердадир қўзичоқ маъради. Шунда мен кимдир, афтидан, чўпон бўлса керак, ортимдан кузатиб турганини пайқадим. У матога узоқ разм солди-да, ортиқ чидаб туролмади: «Бир умр шу ерда яшайман. Лекин қишлоғимизнинг бунчалик чиройли эканини энди кўриб турибман», деди. Ҳар куни минглаб одамларнинг кўзи тушадиган, бир қарашда оддий бўлиб кўринган нарсаларнинг гўзаллигини кашф этиш — рассомнинг бурчи шунда.

— Табиатни идрок этишнинг қандайдир ўзига хос сирли қонунияти бўлса керак. Бундан барча баравар баҳраманд бўла олмаслигини назарда тутаётирман. Ахир, қуёш ҳаммага баробар нур сочгани билан бир ерда гул, бир ерда тикан кўкаради. Кўргазма залларида туссиз, инсон сезгиларига таъсир ўтказмайдиган асарлар ҳамон кўпайиб бораётганлиги ҳеч кимга сир эмас. Бундай асарлар ёнида томошабин, табиий, узоқ фурсат тўхтамайди...

— Фикрингизга қўшиламан. Кейинги йилларда республика рассомлари сафига Баҳодир Жалолов, Жавлон Умарбеков, Алишер Мирзаев, Йигитали Турсунназаров каби кўплаб иқтидорли ёшлар келиб қўшилдилар. Аммо шундай ёш мусаввирлар ҳам борки, улар ўз асарларининг ташқи жиҳатига кўпроқ аҳамият беришади, ички моҳият эътибордан четда қолади, албатта. Бундай ёшлар тезроқ шуҳрат қозониш, унвон, мукофот олиш ортидан қувмасдан, ўз олдиларига жиддий вазифалар қўйишса, ижодий кашфиётлар тўғрисида ўйлашса, баркамолликка интилишса, нур устига нур бўлур эди. Шунда ижодда меъдага тегадиган бир хилликка, юзакичиликка чек қўйилган бўлармиди?

1926 йили, ҳали Ленинграддаги Россия инқилобий рассомлари уюшмасида сабоқ олар эканман, устозим, ажойиб мусаввир Ефим Михайлович Чепцов менинг машқ тарзидаги ишларимни (Некрасов асарлари мавзуида эди, шекилли) кўздан кечира туриб, айтгани эсимда: «Манави мужик шундай ўтирибдики, энди унинг ўрнидан туриши қийин. Асарда эса у ҳаракатчан ва абжир». Қани энди, бундай нуқсонларга ижодимизда ўрин қолмаса. Қиссадан ҳисса шуки, табиатга разм солсангиз, у сизга шунчалик кўп нарсаларни «айтиб» беради, сирларини ошкор этади. Шундай бўлганди: шаҳар ташқарисида эканман, шаррос ёмғир қуйиб юборди. Уст-бошим шалаббо бўлганича, қимирламасдан ёмғир ёғишини кузатдим. Ана манзара-ю, мана манзара! Дарёнинг нариги соҳилида қуёш нур сочиб турибди. Бунда эса жала қуймоқда. Қуёш нурлари дарё сатҳида акс этар, олдинда дарахтлар, узоқда бутун борлиқ яшил ранг бағрида эриб кетгандек. Уйларнинг томлари, йўлкалар, ҳалқоблар ялтирар, майсалар кумушланарди. Ўшанда рангларнинг рақс тушаётганини бир кўрсангиз эди! Ёмғир тинди, ранглар жилваси ҳам кўздан ғойиб бўлди. Демак, рассом учун табиатга разм солишнинг ўзигина кифоя эмас, балки у қулай лаҳзани «тута билиши», уни матога муҳрлаши ҳам зарур.

— Владимир Елпидифорович, Сиз кўпгина адиблар, санъаткорлар, давлат арбобларининг портретларини ишлагансиз. Янглишмасам, улуғ шоир Алишер Навоийнинг дастлабки портрети ҳам Сизнинг мўйқаламингизга мансуб. Портретнинг яратилиш тарихини сўзлаб бера олмайсизми?

— 1939 йили ўзбек адабиётининг асосчиси, гениал шоир ва давлат арбоби Алишер Навоий портретини яратиш учун Бутуниттифоқ конкурси эълон қилинди. Негаки, 1941 йили шоир туғилганининг 500 йиллиги кенг нишонланиши керак эди-да! Конкурсда Навоийнинг автолитографик портрети билан қатнашдим. Бу асар иккинчи мукофот билан тақдирланди. Шуниси қизиқки, биринчи ва учинчи мукофот ҳеч кимга берилмади. 1941 йили мазкур портрет юбилей почта маркаси сифатида оммалаштирилди. Сўнгроқ, уч мусаввир — Оганес Татевосян, Владимир Рождественский ва каминага Навоийнинг мукаммал образини яратиш учун буюртма берилди. Портрет мойбўёқ билан рангтасвир техникасида бажарилиши керак эди. Гарчи бу техникада кўпдан бери ишламаган бўлсам-да, чекинишни истамадим. Ҳамид Олимжон сиймосига қараб яратилган Навоий портрети устидаги ишлар ниҳоясига етказилди. Кейинчалик, урушдан сўнг у асосий портрет сифатида тасдиқланди. Асар Навоий таваллудининг 525 йиллиги муносабати билан ҳам юбилей маркасида нашр эттирилди.

— Адабий асарларга ишлаган безакларингиз ўзига хослиги билан ажралиб туриши кенг тан олинган. Асар устида қандай ишлайсиз?

— Бу саволга жавоб бериш мушкул. «И-е, шоир, ёзувчиларнинг юздан ортиқ асарларига суратлар ишлаган, Навоий, Ҳамза, Охунбобоев, Айний, Аброр Ҳидоятов портретларини яратган рассом бўлсангиз... Бу ёғи қизиқ бўлди-ку?», дейишингиз мумкин. Ростини айтсам, ҳаммаси мана бу ёқдан келади (Владимир Елпидифорович улкан кафтини кўксига қўяди). Асарни ўқиб чиқаман-да, ўйга ботаман. Қани энди, кўзларга уйқу келса! Бошимда турли-туман режалар ғужғон ўйнайди. Бу ҳол баъзан тушларимда ҳам тинчлик бермайди: шундай ғаройиб манзаралар кўринадики, асти қўяверасиз. Аммо кўз очишингиз билан ҳаммаси беному нишон ғойиб бўлади.

— Сиз асарларингизда замон руҳини ифодалашга алоҳида эътибор берасиз...

— Нима десам экан... Бунда адабиёт, тарих, тасвирий санъат, археология рассомга ёрдамга келади. Муайян замон ҳақидаги маълумотлар қалб кўри билан йўғрилсагина мўйқалам соҳибига асқотиши мумкин. Албатта, инсониятнинг қадимий маданият бешиклари Юнонистон, Рим, Миср, Ҳиндистон бўйлаб саёҳат қилишнинг савобига нима етсин? Асарларимнинг айримларида ана шу ушалмай қолган армонларимни ифодалашга интилганман. Лекин Навоий, Бобур, Пушкин, Лермонтов қадамжоларини зиёрат қилганман. Албатта, бу ҳол ижодимга жуда-жуда фойда келтирган. Ҳар гал янги асар устида иш бошлар эканман, ўзимни бамисоли шогирддек сезаман. Берилиб ишлайман. Безаклар устидаги ишни якунлар эканман, камдан-кам ҳолларда ўз-ўзимдан қониқаман. «Яна ҳам яхшироқ ишлашим мумкин эди-ку», деган фикр ич-этимни кемираверади. Навбатдаги китобни яхшироқ безатаман, деган тасалли билан яшайман.

Яхши асар муаллиф учун ҳам, китобхон учун ҳам катта кашфиёт, албатта. Рассом халқи кўпинча ана шундай муносиб асарга безак яратиш учун ўзида тийиб бўлмас бир иштиёқ сезади. Агар у асарга муваффақиятли безак яратса хўп-хўп, бордию, муваффақиятсизликка учрасачи? Унда ҳамманинг ҳафсаласини пир қилади. Рассом бадиий тасвир техникасини мукаммал эгаллаб олган бўлсаю, аммо бунда унинг ҳайрати, қалб ҳарорати асарга кўчмаган бўлса, — бу кечириб бўлмас ҳолдир.

— Қайси вақтларда ижод билан шуғулланасиз?

— Кечаси ижод қилишни яхши кўраман. Негаки, тунги осудалик ижод учун ҳар жиҳатдан қулай: тунда ҳеч ким диққатни чалғитмайди, ҳеч ким халал бермайди. Тўғри, кундузи ишлашга тўғри келган пайтлар ҳам бўлади. Унда хонани қоронғилаштираман. Бироқ бундай ҳолда ишда у қадар унум бўлмайди. Сирасини айтганда, мен яхши суҳбатдош билан мулоқотга ҳамиша муштоқман. Кун ботади, оқшом қуюлиб келади. Ёлғиз қоласан ва қарабсанки, ижод қила бошлайсан... — Владимир Елпидифорович бирдан ўйга чўмади ва секин қўшиб қўяди, — оёқлар фалаж бўлиб қолганидан бери деярли юролмайман. Бир томони қаричилик. Булар, албатта, ижодга монелик қилади. Бироқ, санъатга садоқат ҳисси ҳаммасидан ҳам устун чиқади-да, иш столига ўтирганингни ўзинг ҳам билмай қоласан, киши. Умр инсонга бир марта берилар экан, унинг ҳар лаҳзаси ижод учун хизмат қилиши керак. Улуғ Навоий:

Бу гулшан ичраки йўқдур
бақо гулиға сабот,
Ажаб саодат эрур чиқса
яхшилик бирла от, —

деганида минг карра ҳақ эди.

— Саксон йиллигингиз ҳам яқинлашиб қолди. Уни қандай кутиб олмоқчисиз?

— Саксон ёшимда шахсий кўргазмамни очиб, тасвирий санъат мухлислари билан мулоқот қилсам, деган ният билан яшаяпман.

Суҳбатни Шерали СОКИН олиб борди

СУРАТДА: В. Кайдалов устахонасида

Анатоль Франснинг 140 йиллигига

ИНСОНПАРВАР — СОЦИАЛИСТ — КОММУНИСТ

Анатоль Франс Парижда, китобфуруш оиласида туғилди. Адибнинг ёшлиги эски, камёб китоблар, журналист, табиатшунос ва ёзувчилар муҳитида ўтди. Бу унинг дунёқарашига сезиларли таъсир кўрсатиб, Гомер, Вергилий, Леконт де Лиль, Альфред де Виньи, Эрнест Демон ва Дарвин асарларига қизиқиш уйғотди. «Мен ўқишни тугатгандан сўнг, ўрганишни бошладим», дейди у хотираларида. Ёзувчи юксак савия, билимдонликка сабот билан мустақил равишда эришди.

Тараққийпарвар француз адиби, Нобель мукофотининг лауреати, Француз академиясининг аъзоси, коммунист Анатоль Франснинг адабий фаолияти ярим асрдан ортиқ давр мобайнида шаклланиб, камол топди. У истеъдодли қалами, дадил нутқлари ва ўзига хос теран фалсафий мантиқи билан буржуазия «ҳақиқати»ни фош қилди. Ижодий фаолиятидаги мураккаблик ва қарама-қаршиликлардан қатъий назар, адиб умрининг сўнггигача гуманизм принципларига содиқ қолди. Унинг инсонпарварлик ғоялари Уйғониш даври анъаналари билан боғлиқ бўлиб, ёзувчини буржуазия жамиятига нисбатан кескин танқидий муносабатда бўлишга ва социализм ғояларига олиб келди.

А. Франснинг бутун адабий фаолияти оламни танқидий ўрганишдан иборатдир. Бу жараён динга нисбатан салбий муносабатдан бошланиб, материалистик дунёқараши билан мустаҳкамланди. «Фаришталар кўзғолони» романида «дунёдаги ҳамма нарса моддийдир», деган фикр илгари сурилади. Адиб асарларида тер тўкиб моддий ва маънавий бойлик яратувчи оддий меҳнаткаш инсонга нисбатан самимий ҳурмат чуқур ифодаланган. Унинг инсон даҳосидан чексиз завқланиши Лев Толстой хотирасига бағишланган нутқида яққол сезилиб туради. «Маҳорат — инсоннинг улуғ фазилатидир, инсон ўзининг жисмоний ва маънавий меҳнати билан улуғланади, қабиҳлик устидан ғалаба қилади», деб ёзган эди А. Франс.

Адибнинг биринчи романи — «Жан Сервьеннинг истаклари» тарбия мавзуига бағишланган. Бу асар муаллифнинг Париж Коммунасига берган баҳоси ҳамдир. «Таис» фалсафий романида диний догматика ва фанатизмнинг мудҳишлиги, христиан динининг маърифат душмани экани маҳорат билан бош этилади. «Кренкебиль» қиссасида эса Дрейфус воқеаси фалсафий киноя шаклида гавдалантирилади. Бунда буржуазия судининг алдамчилиги, социал қарама-қаршиликларнинг синфий моҳияти очилади.

«Пингвинлар ороли» — жаҳон адабиётининг дурдона асарларидан. Романдаги кўпгина образларни яратишда автор тарихий воқеаларга, тарихий шахсларга ишора қилади. Асарда капиталистик жамиятга хос хусусий мулкчилик принциплари, ҳуқуқ нормаларининг синфий характери, черковларнинг реакционлиги, босқинчилик урушлари, буржуазия парламентаризми, молия олигархиясининг ҳукмронлиги каби империализм иллатларига қақшатқич зарба берилади.

А. Франс умрининг охирги йилларида «Кичкина Пьер» ва «Гулдаги ҳаёт» асарларини ёзди. Бу асарларнинг асосий ғояси — Ватанга муҳаббат, меҳнаткаш инсонга чуқур ҳурмат, ўсмир психологиясининг такомиллашуви, таълим-тарбиядир. Унинг таълим-тарбия ҳақидаги фикри бугунги кунда ҳам актуалдир: «Таълим бериш, илм олиш — ёш юракларда қизиқиш уйғотиш, ёш қалбни қониқтиришдир. Зўрлаб берилган таълим ақл-идрокни бўғади. Илмни чин идрок билан қабул қилиш керак».

1917 — 1924 йилларда адибнинг ижтимоий-сиёсий фаолияти янада активлашди. У коммунистик позицияда туриб, СССРда амалга ошган социалистик революцияни ҳимоя қилди. Тараққийпарвар ёзувчилар гуруҳи — «Кларте» номидан манифестлар ёзди, Қора денгиз эскадрасида қўзғолон кўтарган ҳарбий-денгизчиларни ҳимоя этиш, очликка дучор бўлган Волгабўйи болаларига ёрдам беришни сўраб французларга мурожаат қилди.

Жаҳон империализмининг совет халқига қарши ҳуружи авж олган бир пайтда А. Франс ўз Ватанининг меҳнаткашларига мурожаат этиб, ёш Совет давлатини ҳимоя қилишга чақирди: «Ҳозирги вақтда Франциянинг, Европанинг ва дунёнинг нажоти пролетариат қўлида... Чексиз ташвишлар ичида йиллар давомида пасайган, аммо умумий хайрли иш учун садоқатли жаранглайдиган товушим билан хитоб этаман: «Французлар, дунёда тинчликни ҳимоя қилинг!»

А. Франснинг юксак даражадаги сиёсий фаоллиги тўғрисида замондоши Марсель Кашен «Инсонпарвар — социалист — коммунист» мақоласида унинг Маркс даҳосини улуғлагани, Октябрь революциясини олқишлагани, Ленинга қойил қолгани ҳақида ёзади. Адиб 1921 йилнинг декабрида Стокгольмда чиқадиган «Политикен» газетаси мухбири саволига жавоб бериб: «Мен Ленинни жуда ҳурмат қиламан, у инсоният тараққиёти фойдаси учун кўп заҳмат чекди», дейди.

1920 йилнинг декабрида бўлиб ўтган Тур конференциясида француз социалистик партияси ажралиб чиққандан сўнг А. Франс Франция Коммунистик партияси сафига киради.

«Дейли геральд» инглиз газетасининг 1921 йил 18 февраль сонида А. Франс империалистик Франциянинг уруш ҳисобига бойлик орттирган милитарист ва реакцион галаларини қаттиқ танқид остига олади, уларнинг қабиҳ ниятларини амалга оширишдаги барча ҳаракатларини нафрат билан фош этади.

Улуғ ёзувчи умрининг охиригача тинчлик учун курашди. 80 ёшга тўлиши муносабати билан ўтказилган кечада: «Биз тинчликни таъминлашимиз керак, ҳамма нарсадан афзали — тинчликдир. Қайси партияга мансуб бўлмайлик, тинчликка эришмасак халқ бизни кечирмайди», дея хитоб қилди. Бу унинг охирги нутқи эди. А. Франс тинчликсевар публицистикаси билан Ромен Роллан, Анри Барбюс, Роже Мартен дю Гар, Эльза Триоле, Луи Арагон каби Франциянинг эркесевар адибларига ибрат бўлди.

Ғулом ҲАФИЗОВ

Бахтимизни куйлаймиз — Ҳ. ШОДИЕВ фотоси

МАРОҚЛИ КЕЧАЛАР

Қўқондаги 2-маданият уйи қошида ташкил этилган маданият халқ университетининг интернационал дўстлик факультети илк машғулотини ўтказди. Унда шаҳар маданият бўлими мудири А. Дадабоев, университет ректори, фалсафа фанлари доктори, профессор У. Тоштемиров сўзга чиқди. Шундан сўнг тарих фанлари кандидати, доцент А. Деҳқоновнинг «Ўзбекистон ССРнинг ташкил этилиши ленинча миллий сиёсат тантанасидир» деган лекцияси тингланди.

◆

«Химик» маданият саройида ўтказилган «Гулла-яшна, ҳур Ўзбекистон» деб номланган тематик кеча Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланди. Маданият саройи фойесида шаҳар ўлкашунослик музейи ўзининг кўчма кўргазмасини намойиш этди. Кеча иштирокчилари партия ва комсомол ветеранларидан И. Ниёзов ва С. Хаимовнинг Қўқонда Совет ҳокимиятининг ўрнатилиши, тараққиётнинг машаққатли, аммо шарафли йўли ҳақидаги мароқли хотираларини тингладилар.

З. РАҲИМОВА

ДАЛАДА ШЕЪРХОНЛИК

Ҳамза мукофоти лауреати шоир Абдулла Орипов бошчилигидаги бир гуруҳ шоирлар Ленинград районидаги Энгельс номли колхоз далаларида пахта тераётган Қўқон Давлат педагогика билим юрти талабалари ҳузурига ташриф буюрдилар. Дала шийпонида ўтказилган мушоирада Абдулла Орипов ва у билан биргаликда келган шоирлар — Охунжон Ҳакимов, Аҳмад Тошхўжаев, Ғулом Фатҳиддинов пахтакорлар меҳнатини тараннум этган янги шеърларидан ўқиб бердилар.

◆

Москва районининг Фрунзе номидаги колхозида шоирлардан Тўлан Низом, Рауф Парфи, Азим Суюн, Фарид Усмоновнинг пахтакорлар билан учрашуви бўлди.

Ватан, шонли меҳнат, муҳаббат ҳақидаги бу мушоира йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Н. ИНОҚОВ

МАРКАЗИЙ НАШРЛАРДА

Ўзбек совет адабиётининг энг яхши намуналари республикамиздагина эмас, балки Бутуниттифоқ минбарида, ҳатто хорижий мамлакатларда ҳам тобора кенг шуҳрат қозонмоқда. Адибларимизнинг Москва нашриётларида чоп этилаётган китоблари, марказий газета-журналларда тез-тез чиқиб турган турли жанрлардаги асарлари фикримиз исботидир. Шуларни ҳисобга олиб, газетамиз редакцияси «Марказий нашрларда» деган рубрика очди. Янги рубрика остида бундан буён ёзувчи, шоир, танқидчи ҳамда драматургларимизнинг марказий газета ва журналларда, нашриётларда босилган асарлари ҳақида мунтазам равишда қисқа хабарлар бериб борамиз.

«ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА»

Газетанинг шу йилги 44-сонида Ўзбекистон ССР Ёзувчилари союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимовнинг «Маънавий турмушни ҳаракатга келтиришда ёрдам бериш керак» сарлавҳали мақоласи босилди. Унда автор ҳозирги даврда совет танқидчилиги олдида турган муҳим масалалар, кўпмиллатли Ўзбекистон адабиётининг ютуқ ва камчиликлари, хусусан, ўзбек адабий танқидчилигининг вазифалари тўғрисида фикр юритади.

Литературная газета

«НОВЫЙ МИР»

Бу нашрда кейинги пайтларда ўзбек ёзувчиларининг асарлари тез-тез ёритилмоқда. Масалан, журналнинг шу йилги август сонида Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров республикамиз Ёзувчилар союзининг ташкил топиши ва унинг илк қадамлари ҳақида мароқли ҳикоя қилган эди. «Новый мир»нинг октябрь сонида эса «Булоқ» деган умумий сарлавҳа остида Ўзбекистон ССР халқ шоири Уйғун, республика халқ ёзувчиси Мирмуҳсин ҳамда шоир Жуманиёз Жабборовнинг она юртимиз табиати, совет халқларининг бузилмас дўстлигини мадҳ этувчи шеърлари босилган. Шеърларни рус шоири Сергей Северцев таржима қилган.

Новый мир

Дружба народов

Вопросы литературы

«ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ»

Журналнинг 9-сонида филология фанлари доктори Норбой Худойбергановнинг «Замонавий ўзбек прозаси тадқиқи» мақоласи чоп этилган. Мақолада танқидчи Матёқуб Қўшжоновнинг «Сайланма. Назарий ва проблематик мақолалар, адабий портретлар» китобининг II жилди ва танқидчи Собир Мирвалиевнинг «Наср, давр ва қаҳрамон» адабий-танқидий мажмуаси (ҳар иккала китоб ҳам Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чиққан) асосида бугунги ўзбек танқидчилиги хусусида фикр-мулоҳазалар билдирилади.

«ДРУЖБА НАРОДОВ»

Журналнинг 10-сонида профессор Н. Худойбергановнинг ёзувчи Неъмат Ёқубов қиссалари таҳлилига бағишланган тақризи чиқди.

«ВЕСЁЛЫЕ КАРТИНКИ»

ВЛКСМ Марказий Комитетининг болалар юмористик журнали — «Весёлые картинки» Иттифоқимиздаги энг севимли, оммавий журналлардан. Унда совет ва жаҳон болалар адабиётининг етук асарлари босилади. Журналнинг октябрь сонида таниқли ўзбек болалар шоири Турсунбой Адашбоевнинг «Ойда ҳам бўламиз» шеъри Ю. Кушак таржимасида чоп этилган.

ЗАМОН ВА МАФКУРАВИЙ КУРАШ

Марат НУРМУҲАМЕДОВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги

ҒАРАЗГЎЙЛИК

Социалистик ва капиталистик системалар ўртасида мафкуравий кураш кескинлашиб кетган ҳозирги даврда маданиятлар, жумладан адабиётларнинг ўзаро алоқалари ҳамда бир-бирига таъсири масалалари билан шуғулланувчилар ўз тадқиқот объектларининг янги-янги, долзарб муаммоларига дуч келмоқдалар. Мен бу ўринда маданиятлар ўзаро алоқаларининг мафкуравий жиҳатларини назарда тутмоқдаман. Тўғри, бу проблемалар ҳеч қачон ғоявий-сиёсий масалалардан узилиб қолмаган, улар фақатгина маданиятга доир муаммолар ёхуд адабиётшунослик проблемалари сифатида мавжуд бўлган эмас. Аммо, айни замонда, уларнинг ғоявий-сиёсий жиҳатлари тобора биринчи ўринга чиқаётир. СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг юбилей пленумида сўзлаган нутқида ўртоқ К. У. Черненко совет ёзувчиларининг бугунги кундаги вазифалари хусусида сўзлаб, жумладан шундай деди: «Бадиий ижодиёт проблемалари сиёсатдан ташқарида мавжуд эмас...». Бу ҳаққоний сўзлар адибларимизнинг нотинч давримиздаги ўрнини аниқ-равшан белгилаб беради.

Мафкуравий кураш майдонларидан бири, ғоявий мухолифларимизнинг ҳужум объектларидан бири — СССР халқлари дўстлиги, маданиятлар дўстлиги, адабиётлар дўстлигидир. Бу — тушунарли, албатта. Чунки СССР халқларининг дўстлиги — совет жамияти ривожининг қудратли омилидир.

Буржуа мафкурачиларининг халқларимиз дўстлигига, жумладан, рус адабиётининг СССРдаги рус бўлмаган халқлар адабиётларига таъсирига қарши уюштираётган ҳужумларида кенг қўллайдиган усулларидан бири — «руслаштириш» терминини турли оҳангларда тўтидай такрорлашларидир. Бу термин, шак-шубҳасиз, советларга қарши мафкура заминида майдонга чиққан. Бироқ биз ана шу ҳақиқатни муттасил, изчиллик билан тушунтириб боришимиз лозим.

Ғоявий душманларимизнинг «интернационализм» тушунчасини зўр бериб сийқаси чиққан «руслаштириш» тушунчаси билан алмаштиришга уринишлари баъзан кулгили тус олади. Ўзбек ёзувчисининг романида қанча русча сўз ишлатилганини ҳисоблаш билан овора бўлаётган америкалик профессорни бир кўз олдингизга келтиринг. Эдвард Олуорт ўзининг «Ўзбек адабий сиёсати» китобида Асқад Мухторнинг «Опа-сингиллар» романини кавлаштириб айнан шу юмуш билан шуғулланган. Бошқа америкалик тадқиқотчи Дэвид Монтгомери эса Тошкент ва Самарқанддаги китоб дўконларини кезиб, рус тилида қанча китоб сотилаётганию, Ўрта Осиё халқлари тилларида қанча китоб сотилаётганини ҳисоблаб чиққан.

Бу жанобларга: «Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари тилларида қанча араб ёки форс сўзлари борлигини нега ҳисоблаб чиқмаётирсиз?», деб савол бергинг келади, киши. Улар русча сўзларга қараганда кам эмас-ку! Сабаби маълум: агар шундай қилинса, «руслаштириш» ҳақида сафсата сотолмай қоладилар-да! «Руслаштириш» деган сўз, бу — «совет хавфи» деган чайналган иборага ўхшаш чўчитиш воситасидир. Буржуа мафкурачилари мазкур сўз орқали чет эл ўқувчиларини чалғитмоқчи бўладилар. Ваҳоланки, соғлом фикрловчи ҳар бир одам дунё халқларининг миллий тиллари турли йўллар билан бир-бирларини бойитишини жуда яхши билади.

Агар бу тилшунослик соҳасидан бир мисол бўлса, қуйидаги мисол, айтиш мумкинки, иқтисодий-мафкуравий диверсияга далилдир.

«Турк дунёси...» (1982 йил, 21-сон) журналида эълон қилинган «Совет Иттифоқи ва озод дунё ўртасидаги ўзаро муносабатларда Туркистоннинг стратегик аҳамияти» мақоласида барчамизга маълум Боймирза Ҳайит Ўрта Осиё ва Қозоғистонни Совет Иттифоқининг Шарқдаги стратегик базаси ва омбори, деб кўрсатишга уринади ҳамда ўқувчиларни «Туркистон, яъни Ўрта Осиё ва Қозоғистон Шарқ халқлари учун коммунизм маркази бўлиб қолди», деб қўрқитади. Бу билан Б. Ҳайит хорижий Шарқ мамлакатларида СССРга нисбатан қўрқув ва адоват туғдиришга беҳуда тиришади. Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистоннинг Бутуниттифоқ омборига қўшаётган ҳиссаси (фойдали қазилмалар, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, чорва маҳсулотлари ва ҳоказолар) ҳақида фикр юритар экан, доктор Ҳайит мазкур республикалар мамлакатнинг бошқа районларидан олаётган техника, маҳсулотлар хусусида оғиз очмайди. Бу билан у ўз ўқувчиларида Ўрта Осиё ва Қозоғистон фақат бойлик етказиб беради, бироқ эвазига ҳеч нарса олмайди, деган бирёқлама тасаввур туғдирмоқчи бўлади. У, масалан, зилзила вайрон қилган Тошкентни бутун мамлакат тиклагани тўғрисида лом-мим демайди.

Афтидан, олимларимиз ва тарғиботчиларимизнинг очиқ-ойдин ҳақиқат: СССР халқларининг тенгҳуқуқлилиги ва доимо ўзаро бир-бирини қўллаб-қувватлаши — совет турмуш тарзининг узвий хусусияти эканини ҳали қайта-қайта тушунтиришларига тўғри келадиганга ўхшайди.

Агар юқорида зикр этилган хуруж доктор Ҳайитнинг иқтисодий-сиёсий диверсиясига мисол бўлса, тубандаги мисол унинг тарихнавислик борасидаги советларга қарши хуружига далилдир. 1982 йилнинг 20—25 сентябрь кунларида Истанбулда бўлиб ўтган IV Халқаро туркийшунослик конгрессида Боймирза Ҳайит «Қозоқ туркийлари ва Россиянинг 250 йиллик ўзаро муносабатлари масалалари» деган мавзудаги доклад билан чиқди. Бу — Б. Ҳайитнинг Қозоғистон Россия таркибига кирганлигининг 250 йиллигига бағишланиб 1981—1982 йиллари ўтган юбилей тантаналарига ўзича билдирган муносабати нишонаси эди. Докладнинг қисқача мазмунига келсак, у — Россия ва Қозоғистоннинг 250 йиллик муносабатларини бузиб кўрсатишга, қозоқларнинг Россия таркибига ихтиёрий қўшилганини Россия томонидан содир этилган мажбурий босқинчилик ҳодисасидан иборат, деб талқин этишга, ҳозирги хорижий Шарқ халқларини СССРнинг ташқи сиёсатидан қўрқитишга қаратилгандир.

Баъзилар Боймирза Ҳайитга ўхшаганларнинг советларга қарши хуружларига эътибор бермаслик керак, деб ўйлайдилар. Дарҳақиқат, аламзада Б. Ҳайитнинг совет турмуш тарзимизга хуружлари ҳеч қандай асосга эга эмас. Бироқ у ўз фикрларини чет эл олимларига, турли-туман конференцияларнинг қатнашчиларига, умуман хорижий китобхонлар ва тингловчиларга уқтирмоқчи бўладики, бундан қўл силтаб кетиш ва сукут сақлаш ўринсиздир; аксинча, Ҳайит ва Ҳайитга ўхшаганларнинг советларга қарши концепцияларини совет матбуотидагина эмас, балки халқаро анжуманлар ва нашрларда, чет эл олимлари билан суҳбатларда, турли баҳс-мунозараларда ҳам фош этиб бориш керак.

Маълумки, СССР халқлари маданиятларининг ўзаро алоқалари ва ўзаро таъсири КПССнинг ленинча миллий сиёсати ўзанида кечади. «Халқлар дўстлиги — адабиётлар дўстлиги» шиори кўпмиллатли совет маданияти тараққиётининг асосий принципларидан биридир. СССР халқлари дўстлиги, маданиятлари ва адабиётлари дўстлиги ҳамма томонидан тан олинган шу қадар қудратли кучки, кейинги пайтларда чет элларда ундан ҳатто СССР халқларининг дўстлигига... қарши фойдаланишга уринмоқдалар.

Истанбулда бўлиб ўтган IV Халқаро туркийшунослик конгрессида мен ҳам иштирок этган эдим. Унда дунёдаги туркий халқларнинг тили, адабиёти ва тарихига доир қизиқарли докладлар билан бирга, ўз вақтида Октябрь социалистик революцияси мамлакатимиздан четга итқитиб ташлаган одамларнинг авлодлари оғзидан чиққан бир неча маърузаларни ҳам эшитишга тўғри келди. Конгрессда қатнашган совет олимлари бу мафкуравий хуружларга муносиб жавоб айтдилар, албатта.

Ўша чиқишлардан бири Совет Иттифоқи халқлари дўстлиги ва адабиётлари дўстлигига алоқадор эди. Чиғатой Кўчар «Ҳозирги замон Туркистон шеъриятида дўстлик мавзуи» деган доклад қилди. (Доклад кейин «Турк културу» журналининг 1983 йил, 240-сонида эълон қилинган.) Юзакироқ қараганда, агар ҳозирги Ўрта Осиё ва Қозоғистон кўпдан бери Туркистон деб аталмаслигини ҳисобга олмаганда, мавзу ёмон эмас.

Бироқ, бу йигитнинг фикрича, Ўрта Осиё коммунистик Россия томонидан зўрлик билан бешта республикага бўлиб юборилган. Улар, мана, эллик йилдан зиёд вақт ўтибдики, ягона Туркистон миллий жамиятига бирлашишга уринмоқдалар ва бу ҳаракатлар гўё бадиий адабиётда ҳам акс этаётган эмиш.

Чиғатой Кўчарнинг даъвосича, бугунги Туркистонда, яъни Ўрта Осиё ва Қозоғистонда (автор ўзининг «ягона Туркистон» деган концепциясига зарар етмаслиги учун «Ўрта Осиё», «Қозоғистон» деб айтишдан қочади) гўё бир-бирига қарама-қарши бўлган икки курашувчи оқим бор. Уларнинг бири Туркистоннинг тарихи, маданияти, тили, адабиёти ва бирлигига қарши қаратилган коммунистик тенденция ва иккинчиси — Туркистон халқларининг мустақиллиги ва бирлиги учун курашувчи миллатчилик тенденцияси эмиш. Сўнгра Кўчар иккинчи йўналишнинг вакиллари сифатида бир қанча замонавий ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, қорақалпоқ, тожик шоирларининг номларини санайди. Бу шоирлар шеърларининг аксарияти Ўрта Осиё халқлари маданияти, адабиёти ва санъати ўн кунликлари, ҳафталиклари, турли байрамлар пайтларида ёзилган. Уларнинг барчаси, Кўчар даъво қилаётганидек, қон-қардош халқларимизнинг орасини бузишга, улар орасига нифоқ солишга эмас, балки СССР халқлари дўстлигини мустаҳкамлашга, халқларимиз адабиётлари ва санъатларини бир-бирига яқинлаштиришдек эзгу ишга хизмат қилади. Чиғатой Кўчар ўз докладида қуйидаги шоирлар ва уларнинг асарлари номларини келтиради. Булар — Омонжўл Шомкеновнинг қозоқ халқининг тарихий йўли ҳақидаги, Ота Отажоновнинг дўстлик йўллари тўғрисидаги «Йўллар, йўллар...», Ибройим Юсуповнинг она халқи босиб ўтган машаққатли йўл тавсифига бағишланган «Қорақалпоқ», Эътибор Охунованинг халқлар дўстлиги ҳақидаги «Дарёлармиз», Ғафур Ғуломнинг Қозоғистоннинг 25 йиллигига атаб ёзилган «Қозоқ халқининг улуғ тўйи», Миртемирнинг ўзбек ва қозоқ халқлари дўстлигидан сўзловчи «Рашк», Деҳқон Одиловнинг «Гуллар дастаси», Аали Тўқомбоевнинг «Алишер Навоий», Ҳамид Ғуломнинг «Қирғиз дўстимга», Сирбой Мавленовнинг «Қирғиз дўстларимга», Содиқ Қосимовнинг туркман-қозоқ дўстлигига бағишланган, Мақсуд Шайхзоданинг ўзбек ва туркман халқлари дўстлигини улуғловчи, Рамз Бобожоннинг туркман-қорақалпоқ-ўзбек халқлари қон-қардошлигини мадҳ этувчи, Суюнбой Эралиевнинг «Қорақалпоқ дўстимга», Хўжабек Сеитовнинг ўзбек ва қорақалпоқ халқлари дўстлигига бағишланган «Ўзбекистоним», Ибройим Юсуповнинг Нукусни бутун мамлакат билан боғлаган темирйўл, Амударё устига қурилган темирйўл кўприги ҳақидаги, Ўлмас Жамолнинг ўзбек-тожик халқлари дўстлиги тўғрисидаги «Зуллисонайн халқ», Зулфия, Абдусалом Деҳотий, Боқи Раҳимзода, Лоҳутийнинг ўзбек ва тожик халқлари дўстлигини куйловчи шеърларидир.

Ўтмиш замонларда Ўрта Осиёдан етишиб чиққан шоир ва мутафаккирларнинг кўпчилиги байналмилалчи, яъни, интернационалист бўлганлар. Бироқ Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқларининг революциядан бурунги маданий меросида халқлар дўстлиги мавзуидаги шеърларни ҳозирги пайтда ёзилаётган даражада кўп топиш қийин. Бу — табиий ҳол, албатта. Ўрта Осиё ва Қозоғистон тарихининг фақат совет давридагина халқлар дўстлиги ғояларининг чинакам тантанасини кузатиш мумкин.

Шу ҳол ҳам тасодифий эмаски, Чиғатой Кўчар Ўрта Осиё ва Қозоғистон шоирларининг, айтайлик, Россия, Украина, Белоруссия, Грузия, Арманистон, Озарбойжон, Молдавия, Болтиқбўйи республикалари ҳақидаги шеърларини онгли равишда келтирмайди. Чунки бундай шеърларни минглаб санаш мумкин. У Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон билан Россия, Украина, Болтиқбўйи республикалари ёки Кавказ республикалари ўртасида мунтазам ўтказилаётган адабиёт ва санъат, маданият байрамлари тўғрисида атайин сукут сақлайди. Ч. Кўчарнинг методи — ҳақиқатда бор нарсани айтиш эмас, балки онгли равишда эсламаслик ёки ҳақиқатни бузиб кўрсатишдир. Бу билан у хорижий китобхонда совет турмуш тарзига нисбатан шубҳа уйғотишга уринмоқчи бўлади.

Буржуа авторлари адабий съездлар ва санъат декадалари, бу — маданиятларни, адабиётларни қўшиб юбориш сиёсатидан бошқа нарса эмас (масалан, Роберт Баррет), деб неча марталаб ёздилар. Уларнинг сафсаталарига ишонмай қўйишгач, «янгилик» ўйлаб топдилар, яъни, бу — қарийб СССРдан ажралиб чиқиш сиёсатидир (масалан, Анна Просик), дедилар. Баъзан бирор шоир ёки ёзувчининг ғоявий позициясида ёрқинлик етишмаслиги ҳам буржуа қаламкашларининг советларга қарши хуружлар уюштиришлари учун баҳона топиб беради. Бироқ мафкуравий мухолифларимизнинг СССР халқлари дўстлигини шарафловчи шеърлардан халқлар дўстлигига қарши фойдаланишга интилишлари бориб турган ғирромликдир.

Чингиз Айтматов ижодини идрок этишнинг хорижий мамлакатлардаги эволюцияси ҳақида кўп ёзганман. Хўш, бугунги кунда ғоявий душманларимиз бу ҳақда нима демоқдалар?

Чингиз Айтматовни ҳозир ҳамма, ғанимлар ҳам тан оладилар. Албатта, ўз қаричлари билан ўлчаб, талқин этадилар.

Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари адабиётларига рус адабиётининг таъсирини тан олмаслик ниятида ғаразли фикр юритилларди. Афтидан, мафкуравий мухолифларимиз ўз башоратларининг амалга ошмаётганлигини сезиб қолдилар: рус адабиёти ҳамон миллий адабиётларга самарали таъсир этиб келмоқда.

Бугунги кунда янгича мулоҳазалар пайдо бўлди. Масалан, хорижлик автор Роберт Даглиш совет адабиётини Чингиз Айтматов, Расул Ҳамзатов, Ўлжас Сулаймонов каби номларсиз тасаввур қилиб бўлмайди, деб ёзди. «Айтматов йирик маданий омил бўлиб қолди», дейди Даниэль К. Матузевский. Яна бир автор — Богдан Нагайло эса «Бўронли бекат» (Асрга татигулик кун») романининг инглизча таржимасини тўлиб-тошиб мақтайди. Бироқ, барибир, ўзини тутиб туролмайди: советларга бигиз санчишга шахд қилади. Фикрларини хулосалар экан, роман русларга қарши бўлмаса-да (буни-ку у тан олишга мажбур!), СССР халқларининг ягона тилда — рус тилида гапирадиган совет халқига қўшилиб кетишига қарши қаратилган, деб ёзади.

Бу одамлар, бир замонлар римлик нотиқлар барча нутқларини «Карфаген вайрон этилиши керак!» деб тугатганлари сингари, гап мутлақо бошқа нарса устида кетаётган бўлса ҳам советларга қарши хуруж қилишдан ўзларини тўхтата олмайдилар.

Букрини гўр тузатади, дейдилар. Шу мақолни эслаб, тасалли топиш ҳам мумкин эди. Аммо қарама-қарши мафкураларнинг кескин кураши кетаётган ҳозирги пайтда совет олимлари хориждаги ғоявий букри муаллифлар концепцияси ва қарашларининг советларга қарши моҳиятини очиб ташлашлари, СССР халқларининг совет турмуш тарзи тўғрисидаги ҳақиқатни кўрсатиб беришлари керак.

«ҲАЁТГА ҚАДАМ»

Бутуниттифоқ Давлат Кинематография институтининг дипломанти, «Ўзбектелефильм» студияси режиссёри Низом Маҳмудов «Ҳаётга қадам» деб номланган ҳужжатли фильм устидаги ишини тугаллади. Фильмни оператор Мирзоҳид Ҳамидов суратга олган, сценарий муаллифи Хайрулла Жўраев.

Ўзида юксак инсоний фазилатларни мужассам қилган, камтар, доимо ўйчан, ниманингдир ташвишида юрувчи андижонлик СССР халқ ўқитувчиси Одилжон Акбаров ҳақида ҳикоя қилувчи бу фильм самимият билан суратга олинган. Табиат манзаралари, сервавқ боғлар, равон кўчалар тасвири картинанинг янада қизиқарли бўлишини таъминлаган. Овоз режиссёри Евгений Югай фильм мазмуни ва йўналишга мос музика танлаган.

— Касблар ичида энг шарафлиси ўқитувчилик, — дейди режиссёр Н. Маҳмудов. — Биз ўқитувчини зиёкор деймиз, боғбонга таққослаймиз. Ахир, бу улуғ зот бизни биринчи бўлиб ҳаёт сўқмоқлари сари етаклайди. Ҳаётга илк қадам ташлашни, қалам ушлашни ўргатади. Шундай экан, бу меҳри дарё кишиларни қанча мадҳ этсак, улар ҳақида қанча асарлар яратсак кам.

Холбек ҒАФФОРОВ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси, прозаик ва мунаққид Маҳкам Маҳмудовга отаси

Аҳмаджон ЖИЯНОВ

вафот этганлиги муносабати билан таъзия изҳор қиладилар.

Лутфулла ҚАБИРОВ

ЙЎЛАК

Сўнгги пайтларда маҳалламизнинг марказий кўчаси шунчалик гавжумлашиб кетдики, ўз-ўзидан ер ости йўлаги қуриш муаммоси пайдо бўлди. Йўлакни кўчанинг қаеридан қурган маъқул? Маҳалламиз оқсоқоллари шу муаммони ҳал этиш учун йиғилдилар.

— Йўлакни магазиннинг ёнидан қуриш керак, —деди Рашид ака. —У ерда доим одам кўп бўлади.

—Яхшиси кинотеатрнинг ёнидан бўлсин, — деди Ҳамид бува,—одамлар томошадан чиқишадию кўчага қараб чопишади.

—Бозорнинг ёнидан..

—Қўйсангиз-чи, кўприкнинг этагидан қурайлик...

Улар даврадагиларнинг энг ёши — қаердадир инженер бўлиб ишлайдиган Ҳусан гапга қўшилмагунча роса баҳслашишди.

—Ҳар қандай муаммони ҳал қилишда, — деди у, — инсон психологиясини ҳисобга олиш керак.

Ҳамма ҳушёр тортди. Қариялардан бири соқолини силаб:

—Сен, болам, мундай тушунтириброқ гапир, —деди.

—Бир мисол, — деб жавоб қилди Ҳусан, — Англияда ер ости йўлагини лойиҳада кўрсатилган жойдан эмас, балки кўча четидаги ўтлар топталган ердан қурилади. Биз ҳам кўчанинг қаеридан пиёдалар кўпроқ кесиб ўтишини ҳисобга олсак, яхши бўларди.

—Бундай жой ариқнинг бўйида-да! — деди ҳаяжонланиб Бердибой. — У ерда ҳатто сўқмоқ ҳам пайдо бўлибди.

—Айни муддао! — деди қувониб Ҳамид бува. —Мен ҳам ариқнинг соҳилидан ўтишни яхши кўраман.

—Маъқул, жуда маъқул! —деб тасдиқлашди қолганлар ҳам. — Яша, Ҳусанбой!

Муаммо ҳал қилинди.

Бир ҳафтадан сўнг йўлсозлар келишиб, ўтиш йўлагининг белгисини қўйишди, асфальтга чизиқлар тортишди, кўрсаткич қоқишди. Яна бир ҳафтадан кейин эса одамлар юз метр наридан, майсаларни пайҳон қилиб, кўчани кесиб ўтадиган бўлдилар.

О. ОЧИЛОВ таржимаси

МУҲИМ МАСАЛА

— Бугун ҳал қилишимиз керак бўлган муҳим масала...

Бош инженернинг гапи шу ерга етганда, шофёр йигит ўрнидан сапчиб турди.

— Бундан кўра ўлганим яхши! Шарманда қилманглар, ўртоқлар! Яна бир мартагина кечиринглар! Энди ичмайман...

— Мен бутунлай бошқа нарса ҳақида гапирмоқчиман, — деди ҳайрон бўлиб бош инженер.

— Ҳалиги масаладир-да, — деб луқма ташлади қоровул чол, — касаба союз ташкилоти ҳам ёрдам беришини илтимос қиламиз.

Нотиқнинг жаҳли чиқди:

— Ҳовлиқманг, бобой! Гапнинг бердисини эшитинг, ахир...

Ҳисобчи унинг гапини бўлди:

—Айтмасангиз ҳам биламиз, бошлиғимиз дам олишга жўнаётган бўлса керак.

Механик бошқаларга танбеҳ берган бўлди:

— Тартиб сақлансин, ўртоқлар! Бу ер мол бозори эмаски, ҳар ким оғзига келганини гапираверса. Байрам яқин. Эшитайлик-чи, мукофот киши бошига қанчадан тушибди.

Бош инженернинг кўзи пирпирай бошлади. Шошилинч муддаога ўтди.

— Шанба, якшанба кунлари пахта теримига чиқамиз! Муҳим масала—шу!

Турсунбой БОЙМИРОВ

МИТТИ МАСАЛЛАР

—Нуқул панангда ётавериб диққинафас бўлиб кетдим, — дебди Пештахтага Камёбмол.

—Овозингни ўчир, харидорлар келяпти, — деб жавоб берди Пештахта.

◆

—Мен одамларнинг гапини сир сақлайман, хат эгасининг қўлига теккунча ҳеч кимга билдирмайман, — дебди мақтаниб Конверт.

—Сир сақлашни мендан ўргансанг бўларди, — деб жавоб қилибди Телефон. — Кимда гапим бўлса, секин қулоғига шивирлайман.

Нуриддин ЯҲЁЕВ

ФАВҚУЛОДДА ҲОДИСАЛАР

Ҳунар-техника билим юртининг ўқувчилари бу галги практикани билим юрти директори Ҳамдамовнинг ҳовлисида ўтказмадилар.

◆

Шоирлар ўртасида ўтказилган катта конкурс ниҳоясига етди. Шоир Гоҳий ғолиб деб топилди. У йил давомида бирорта ҳам шеър ёзмаган экан.

М. СОБИТОВ

ЧОЙХОНА ХАБАРЛАРИ

МУКОФОТ

Колхозда оилавий теримчилар мусобақаси якунланди. Унда Анзират Худойбердиева икки қизи ва ўғли билан энг кўп пахта териб, ғолиб чиқди. Пул мукофоти тантанали равишда унинг эри Тошпўлат акага топширилди.

ШТАТ ҚИСҚАРТИРИЛДИ

Райондаги кичик бир идорада штат қисқартирилиши муносабати билан мудирнинг укаси, жияни ва амакиваччасидан бошқа уч киши бўшатилди.

У. ТУЙЧИЕВ

ЧИКИР ФИКРЛАР

Китобхонларни ҳурмат қилинг. Улар орасидан келгусида танқидчилар чиқиб қолиши мумкин.

◆

Муҳаббат осмонида парвоз қилишдан аввал парашют ҳақида ўйла.

◆

Бахт топсанг сўраб кўр — бировники эмасми.

◆

Тилини тишламоқчи эди, қараса тиши йўқ.

◆

Хушомадгўйнинг шиори: кўтарилай десанг, кўпроқ эгил.

Э. МУЗАФФАРОВ

ХАНДАЛАР

— Алло! Ким бу? Э, хотин, сенмисан? Ҳа, яхши юрибман. Машина жойидами? Янгилик дейсанми? Машинага иккита фара билан мотор олдим.

— Вой, ҳадеб машина, машина дейсиз, болаларни сўрамайсиз ҳам.

—Дарвоқе, болаларни машинага яқинлаштирма! Бўёғини чизиб ташлашмасин!

◆

Ўқитувчи: — Дунё воқеалари ҳақида нималарни биласан?

Ўқувчи: — Қўшнимиз Рузвон хола Ҳадича опа билан уришди. Фазилат опа эрини ҳушёрхонадан олиб келди.

А. АЙИЗОВ

ТЎЙДАН СЎНГ

Раис ўсиқ қошларини уюб, мажлис аҳлига бирмабир кўз югуртириб чиқди. Елкасини учирди. Оғзига энцигина нос ташлаган шоп мўйловли кишидан сўради:

— Қўшнингиз кўринмайдими?

— Тўйшивойми? Қаёқдан ҳам кўриншин. Ўтган шанба куни ном қожанар тўй қилган бўша.

— Чарчаб қоптиларми?

—Қаёқдан шаршайди. У пил-ку! Пил!

—Фил бўлса нега келмайди мажлисга?

—Тўйди катта қилди, деяпман-ку!

—Ия, тўй қилса нима бўпти?

—У бечора шундоқ шовуқда дийдийлаб қандай келади. Ахий, ўғли мактабга унинг қайпоғи билан ботинкашини кийиб кетган-да...

А. ИНОҒОМОВ

Ўта БЕРДИЁРОВ

АКАМ

Акам дарсдан олса
«тўрт», «беш» —
Учиб келар мисоли қуш.
Кундалигин қилиб
кўз-кўз,
Мақтанади бермайин сўз.
Бийронлиги ярашади,
Дадамларга қарашади.
Мақтанади бузоққа ҳам,
Мушугу ит, улоққа ҳам.
«Икки» олса қилиб алам,
Гап қўшмайди бизларга
ҳам.

◆

— Ой тутилди,
билдингизми? —
Ҳолиқдан сўрар Сангир.
— Ойни биз асраб
қолдик,
Қилишиб дангир-дунгир.

Зиёд КОМИЛОВ

РОСТ ГАП

— Қуёш, қизариб
кетдинг
Ботар чоғингда нечун?
— Жуда уялиб кетдим
«Икки» олганинг учун!

НОН

Нон ёпдилар жиззали,
Холам маним.
Есам жуда мазали,
Яйрар таним.
Дедим: «Бўлмасди
аввал
Бундай ширин».
Холам деди: «Ўқиб ол,
Айтай сирин.
Ҳали қарашдинг, ўша —
Меҳнат эрур.
Ҳа, нон меҳнат қилганга
Лаззатлидур».

ТЕЖАШ

Кирлабсан деб дадаси
Уришганда Набини,
Наби бидиллаб берди
Чўччайтириб лабини:
— Ўгит берар эдингиз,
Тежа деб ҳар нарсани,
Бугун сувни тежасам
Яна койийсиз мани.

Неъмат АМИНОВ

САБИЛ ҚОЛГАН ХОНАДОН

СУДГАЧА БЎЛГАН ВОҚЕА

Доимо қундуз ёқали пальтосининг енгларини киймай, елкасига ташлаб юрадиган Гавҳар опа кўринмай қолди. Уйидагилардан сўрасам, касалхонада, дейишди. Гавҳар опа биздан бир қават юқорида яшарди. Ёлғиз эмас, кўзлари қийғоч, қорача ўғли, киприклари узун-узун, шаҳло кўзли келини, бир ўғил ва бир қиз невараси билан. Гавҳар опа гўшт комбинатида узоқ йиллар ҳисобчи бўлиб ишлагани учун ҳам синамол қўшниларни аҳён-аҳёнда гўшт ва колбаса билан таъминлаб турарди. Албатта, қуруққа эмас, килосига икки-уч сўмдан ортиқча нархга. Шуниси аниқки, қўшнилар унга алоҳида ҳурмат ёки ҳадикка ўхшаш бир назар билан қарардилар. Бир куни домком Борис Петрович билан айтишиб турганини устидан чиқиб қолдим.

—Керак эмас бир сўминг, —дерди Борис Петрович жон куйдириб, —ҳаммадан олсам ҳам сеникини олмайман.

—Нега олмайсан? Оласан!

Борис Петрович қўл силкиб нари кетди. Гавҳар опанинг қўй кўзлари чақчайиб, юпқа лаблари пирпиради.

—Тинчликми, Гавҳар опа?

—Э, укажон, — деди менга яқин келиб. — Кечагина бир сўмдан йиғувди, бугун анови охирги подъезддан яна бири ўлибди... шунга яна ўлдими, деб сўраган эдим, жаҳли чиқиб турган экан, бақириб берди. Ўладиган одам ўлимлигини тайёрлаб қўяди-да. Ҳайронман шуларга! Ҳа, манг укажон, мана бу бир сўмни Боряга бериб қўйинг, яна «скупой» деб гап тарқатмасин...

Энсам қотди. Бировлар ўз хасислигини хаспўшлаш мақсадида гоҳи-гоҳида майда-чуйда хайр-эҳсон қилиб туради. Лекин зинҳор миннат қилмайди. Гавҳар опанинг миннати негадир дилимга оғир ботди. Шу-шу, Гавҳар опадан иложи борича ўзимни узоқроқ олиб юрдим. Унинг ғалати бир одати бор. Баъзан кўзи тушганда қайта-қайта ҳол-аҳвол сўраса-да, гоҳида кўрса ҳам ўзини кўрмасликка олиб кетарди. Кўпинча ўғли Алик ҳайдайдиган сариқ «Москвич»да кўриб қолардим; у олдинги ўриндиқда савлат тўкиб ўтирганча, енгил қўл силкиб ўтарди. Йўлакда учрашиб қолди дегунча домкомдан шикоят қиларди: «Бу Боряни бўшатиш керак, укажон, ЖЭКдан подъезд учун берилган лампочкаларни олиб сотади. Ичади-да, ичади. Ичи қора, борни кўра олмайди. Бирида менга «Нега подъездгача «Москвич»да келасан?», дейди. Мен ҳам яқинда «Волга» оламан, миниб тўртинчи этажга чиқаман, дедим...»

Охирги марта ер қимирлаган куннинг эртаси эди. Гавҳар опа юқоридан тушиб кела бошлади. Қўлида иккита ахлат челаги, ранги қум-қуйт учган.

—Ҳе, ўлсин бу ер! —деди у инқиллаб, — тўртинчи этаж ёмон экан, оҳ, сердцам тўхтаб қолди. Муни қаранг, ер қимирлаганда буфит ағдарилиб, шунча хрусталларим синиб битди. Жалка, оҳ жалка! — дерди у афсус билан бош чайқаб. Ҳақиқатан ҳам ярим метр, бир қарич келадиган, ингичка, йўғон, япалоқ биллур идишлар, гулдонлар, зар югуртилган чинни буюмлар синиғи челакда қалашиб ётарди. Гавҳар опанинг киприклари намли, нуқул «Оҳ, жалка, оҳ жалка!», дея фарёд чекарди. Унга ҳамдардлик билдирган бўлдим.

—Укажон, шуларни «Миконд» завудга элтсам ямаб берармикан?

—Билмасам.

—Буни мусурга ташлаш, жалка!..

У ахлат челакларини шиқирлатганча инқиллай-инқиллай юқорига кўтарилиб кетди...

Дарвоқе, гапни Гавҳар опанинг бетоблигидан бошлаган эдик. Орадан икки ҳафтача ўтгач у касалхонадан чиқиб келди. Рангини анча олдирган, юзлари салқи, чекка томирлари ингичкаланиб кўкариб турар, оғир-оғир нафас оларди. Қўни-қўшнилар орасида хунук бир гап ўрмалаб қолди: «Гавҳар опа рак экан, ўзи билмасмиш...» Ҳар кўрганда ундан соғлигини сўраб, зарари йўқ, тузалиб кетасиз, дея кўнглини кўтариб қўярдим. Кейинги пайтлар у ишга ҳам бормасдан уй олдидаги ўриндиқда мунғайиб ўтирар, қаттиқ йўталиб, нафаси қисиб ўзини қаерга қўйишни билмасдан асабий равишда туриб кетарди. Бир куни у ўғлидан нолиб қолди: «Эй, укажон, бола-да, бир бало экан. Бўлмаса шу Алик қўлимга келганда икки ёшли бола эди. Улғайтдим. Ўқитдим, ўқимади. Ишга қўйдим, ичиб правасини олдирди. Уйладим, уйим бор, демайди. Қорақамишдан уч хона квартир олиб бердим. Рўзғорни торта олмади. Ўзимга олиб келдим. Бир тийин фойдаси йўқ. Ичгани ичган. Э, ичингдан чиқмаса бекор экан. Мана, бир ҳафтадан бери балиқ овига йўқолиб кетган. Дараги йўқ, мен бунда касал...»

Нега «Ичингдан чиқмаса бекор экан», дейди. Наҳотки, Аликни асраб олган бўлса?

Гавҳар опанинг якка-ю ягона синглиси бор экан, шу келибди. У Навоийдаги каттакон бир комбинатда ҳисобчи экан. Шу орада Гавҳар опа бироз тузалгандек бўлди. Уй олдидаги асфальт йўлкада қўлларини кўтариб-тушириб, машқ қилиб юрганини кўриб анча қувондим. Тезроқ тузалсин-э, шўрлик.

Орадан ўн беш кунча ўтди. Ташқи эшикни қулфлаётсам юқоридан чиройли бир жувон тушиб кела бошлади. Қўлида қизил папка. Бош силкиб сўрашдик.

—Келинг, хизмат?

— Хизмат қилиб юрибмиз, —деди жувон тилла тишларини кўрсатиб жилмаяркан, —элчилик, нотариусданман, тўртинчи қаватга чақиришувди.

У билан орқа-олдин юриб йўлакдан ташқари чиқдим.

— Гавҳар опага келдингизми?

—Ҳа, шўрликнинг аҳволи жуда оғир. Васиятларини расмийлаштирдим. Уйи бирам шикарнийки. Бу мебеллар, бу гиламлар, — жувон тилини танглайига теккизиб ғалати овоз чиқарди, ўликнинг бетини кўргандек этим жимирлаб кетди. Жувон ҳамон армонли оҳангда сўзида давом этарди. —Ўзиям йиққан экан-да. Шунақа уйда жон-жон, деб яшардим. Уй анжомлари, омонат кассадаги пули-ю тилла тақинчоқларининг ҳаммасини ўгай синглисига, икки хонали кооперативни жиянига васият қилди.

—Ўғлига-чи?

—Ўғлига ҳеч нарса. Ичиб битиради, деди. Келинига машина билан гаражни, невараларига минг сўмдан —икки минг сўм қолдирди. Лекин-чи, уйи қўлдан кетса керак. Чунки синглисининг қизи Навоийда яшаркан, унинг ҳам уч хонали квартираси ва эри бор экан. Лекин-чи, бунинг ҳам иложи бор. Агар жияни тезда эридан чиқиб, ҳа, развод қилиб келса... Ёки, ўзим ЖЭКни қўлга олиб ҳаракат қилиб кўрсаммикан? Барибир, опанинг қулоғи тагида қолиши аниқ. Қўшни бўлсак ёмон бўлмасди-а?

Оёқларим мадорсизланиб, тақа-тақ тўхтаб қолдим. Ўзим билмаган ҳолда нотариус жувонни туртиб юбордим, шекилли, у икки қадам олдинга мункиб кетиб, кейин менга қайрилиб боқди. «Уят!», дедим шивирлаб. Жувон қип-қизарганча: «Вой-вой, анови кишини қаранг,— деди бузоқникидек кўзларини ола-кула қилиб. — Мунча нахалсиз! Тавба! Сизга нима?»

«Ҳў!», дея бир хезланган эдим, нотариус жувон важоҳатимдан қўрқиб, зинғиллаганча қочиб қолди. Кун бўйи хаёлим ўзимда бўлмай юрдим. Шўрлик Гавҳар опа! Бир умр ўғрилик, тўғрилик, ўрни келганда ёлғончилик, шаллақилик, хушомадгўйлик билан орттирган мол-дунёсини васият қилибди-да. Мол-дунё! Эҳ, ҳаммаси бир чақа. Унда нега одамлар бу қадар паст кетишади? Нега ўлаётган кишининг нурсиз кўзига қараб турган ҳолда мансабни, мол-дунёни, «шикарний уй»ларни ўйлашади? Нега бунчалик шошишади? Наҳотки, анови нотариус жувон бошпанасиз бўлса? Яна «Элчилик, хизмат қилиб юрибмиз» дейди-я...

Кечқурун Гавҳар опадан ҳол сўраб чиқдик. Унинг остонасидан биринчи ҳатлашим эди. Эшикни келини очди. Хира, биллур қандил ёруғида икки гавда қорайиб кўринади. Уй жиҳозларидан ҳам олдин нигоҳим шу икки гавдага тушди. Семиз, барваста аёл Гавҳар опани суяганча уйни айлантириб юрарди. Шўрлик Гавҳар опанинг жуссаси бир бурдагина, чилдирманинг терисидек юпқа, сап-сариқ териси остида бир ҳовуч суяги қолган эди, холос. Кўкраги чўкиб, энсиз елкаларида гулдор, эски халати шалвираб турибди. Бир пайтлар бу елкалар кенг ва силлиқ эди, уларда енглари кийилмаган қундуз ёқали пальто бўларди. Эсиз одамизот! Опа ҳансираб бизга раҳмат айтди, келинига чой қўйишни буюрди. Ўн минут ўтар-ўтмас у тўлғониб алаҳлай бошлади.

— Марям, — деди у ҳансираб. — Айлантир мени. Уйни айлантир! — Марям отли аёл уни суяб хона ўртасида айлантира бошлади. —Ана буларнинг ҳаммасини синдириб ташлагим келади. Ҳаммасини синдирсам дейман, — деди у буфетдаги катта-кичик биллурларга, ранго-ранг сервизларга ишора қилиб. — Булар менга нима учун керак? Ҳамма-ҳаммасини ёқиб ташлагим келади, — деди у шифтга тегиб турган қайрағоч нусха шкафларга, деворларга урилган хорижий гиламларга, чамандек гиламчалар тўшалган юмшоқ креслоларга, оқ ғилофли стулларга, бурчакдаги рангли телевизорга, телефон ёнидаги икки минг сўмлик японча магнитофонга бир-бир ишора қилиб. — Марям айлантир мени, уйни айлантир! — у шундай деганча бориб шифонерни очди. — Булар нимага керак? Ёндиргим келади, ёндиргим! Ўт қўйгим келади... анови ёнингдами? Бер, бер! Биргина кўрай!

Марям отли аёл: «Опа, қўйинг, тинчланинг бир пас,— дея ялинишга тушди. — Ахир, одам бор!».

—Бер, Марям! Биргина кўрай! Бу одам сен билан менга ўхшаб ўғри эмас! — Марям ноилож сийнабандидан бир халтача чиқарди. — Оч, оч! Тезроқ оч! —Марям халтачанинг боғичини очдида унинг титроқ, тарашадек кафтига ағдарди. Ғалати «шилдираш» эшитилдию чироқнинг хира нурида бир нарсалар йилтираб кетди. — Уф-ф! Бу нима керак менга? Буни нима қила... — дея қўлини оғзига элтмоқчи бўлди, лекин йўтали қўзиб, букчайиб қолди-да, овози ўчди. Даҳлизда турган келини жон ҳолатда югуриб келиб сув тутди. Марям отли аёл авайлаб уни диванга ётқизди, сўнг беморнинг мажолсиз муштумини зўр билан очиб ўз кафтига ағдарди...

Гавҳар опанинг дафн маросимида одам унчалик кўп бўлмади: Қўни-қўшнилар ва ишхонасидан ўнга яқин киши келди. Менинг кўзим девордаги портретда: ундан чиройли бир қиз жилмайиб қараб турибди. Манглайида тиллақош, юпқа лабларида ажиб табассум. Бу — Гавҳар опанинг ўн саккиз ёшлиги. Алик бўлса янги олган кепкасини тескари кийганча югуриб-елиб хизмат қилади. Марям отли аёл қўлида эски латта билан ўтган-қайтганда буфетнинг чангларини артиб қўяди. Шу йўсин Гавҳар опанинг еттиси ҳам ўтди. Обош қилинди. Эртасига ишга тайёргарлик кўриб турсам юқоридан қаттиқ қий-чув ва гурсиллаган овоз эшитилди. Дастлаб эътибор бермадим. Тўполон тобора авжига чиқарди. Шошилганча юқорига кўтарилдим. Гавҳар опаникида ур-йиқит. Эшиги ланг очиқ. Уй ўртасида занжирини узган қоплондек бўлиб Алик турибди, кўзлари қонталаш, қўлида столнинг йўғон оёғи. Ҳамма нарса ағдар-тўнтар. У яна бир ҳамла билан чинни ва биллур тўла буфет ойнасига урди. Сочлари тўзғиган, ёқаси йиртилиб, сийнабандининг кирчил ипи кўксига осилиб тушган Марям отли аёл унга ташланди. Болалар бир бурчакка биқинишган, келини эса қўлидаги ўткир пичоқ билан девордаги гиламларни қиймалаб юрибди.

— Бас қилинглар! — деган қичқириқ эшитилди.

Ҳамма ҳушёр тортиб, бир пас тўполон босилиб қолди. Бу —домком Борис Петровичнинг овози эди. — Нима гап, уят эмасми?

— Судга бераман! — дея ўкирди Марям отли аёл. — Бу босқинчи ўғриларни судга бераман, сизлар гувоҳ бўласизлар... менга опамнинг васияти бор...

— Тупурдим васиятига!— —деди Алик қўлидаги ёғочни дераза ойнаси томон отиб, ойна чил-чил синди. —Ҳамма нарсага, уйга ҳам ўт қўяман, сенга ҳам эмас, менга ҳам...

Семиз аёл ортидан чиройли келинчак отилиб чиқди. Бу унинг қизи Сафия экан.

— Уйга ўт қўйиб бўпсан, — деди у чинқириб, — уй меники, холам менга васият қилиб қолдирган. Шу уйни деб эримга развод бериб келганман...

Орага кўзлари жиққа ёш Аликнинг хотини тушди.

— Аблаҳлар! — деди қарғаниб, — касаллигида бирортанг қарамадинг. Энди хирмонга ҳозирми? Сенларга йигирма минг сўм пул, ўнта тилла танга, саккизта тилла узук, бешта тилла сирға, тилла занжирлар камлик қилибди-да, яна идиш-товоққа кўз тикасанлар, ёлмоғизлар...

— Сен-чи, сен, — деди Марям отли аёл, — опам қолдирган икки минг сўм пулдан нима ҳаражат қилдинг? Ҳатто столга ҳам дўконнинг селитрали тарвузи-ю қурт еган олмасидан қўйдинг. Шуми, марҳумга ҳурмат? Инсоф борми сенларда? Опамни бир умр қуртдай кемирганларинг етар. Чиқ уйдан, ҳозир печать қиламан...

Аламига чидай олмаган Алик бир тепиб рангли телевизорни ағдариб юборди. Ҳамма ҳайрон. Йиғилганлар бу вайрона, эгасиз, айни пайтда бир неча эгалик хонадонга афсус-надоматлар ўқийди. Бу ҳангомаларга фақат бир киши бефарқ, кулиб, жилмайиб қарайди. Бу — Гавҳар опанинг деворда осиғлиқ қизликда олдирган сурати...

Қаердандир милиционер пайдо бўлди.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла ҚАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700000, Тошкент ГСП, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-41, қабулхона — 32-54-71, бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66, масъул секретарь — 33-49-93, 32-58-49, секретариат — 33-49-93. БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50, хатлар ва оммавий ишлар 32-56-49, танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78, санъат — 32-56-48, сатира ва юмор — 32-74, фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р-09576. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3158.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12